

www.e-rara.ch

**Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae
hactenus reperiri potuerunt omnia**

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

[Poemata sacra.]

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI

LIBRI CARMINE CONSCRIPTI.

ARGVMENTVM LIBRI PRIMI ADVERSVS

MARCIONEM EX IPSO TERTVLLIANO,

ad Libri quinti auspiciū.

PRIMVS erit referens inimici ex ordine verba,
Quæ refuga illicite molitus protulit amens;
Hinc etiam carnis spes & victoria Christi,
Et species breuiter falsarum dicta viarum.

Ceterum Libros hos quinque qui primus inter Poëtarum veterum Ecclesiasticorum opera Christiana in lucem adidit Georgius Fabricius, eos esse existimat (in quo & ego non dissentio) quorum facit mentionem Tertullianus initio Libri primi aduersus Marcionem in hæc verba: Si quid retrò gestum est nobis ADVERSUS MARCIONEM, iam hinc viderit. Nouam rem adgredimur ex vetere. Primum opus-

culum quasi properatum, pleniore postea compositione rescideram. Hanc quoque nondum exemplarijs suffectam, fraude tunc fratris dehinc Apostatæ amisi; qui forte descriplerat quædam mendosissimè, & exhibuit frequentia. Quod ipsum de hoc opere verissimum cum Fabricio confiteor; qui conqueritur, quot penè verba, tot fuisse menda; quot versus, tot maculas; addens, quamquam plurimos errores sustulerit e vestigijs antiquæ scriptiōis (vides fuisse illi MS. exemplar à Ioanne Heroldo secum communicatum) tamen in reliquijs, inquit, Lector videbit, quantum adhuc supersit, quod emendatione indigeat. In quo nos etiam aliquid conatos ex Adnotationibus nostris deprehendet Lector, & eramus pluscūlū aliquid facturi, si ad manum fuisset codex aliquis MS. Addit idem: Tertulliani hoc opus imperfectum esse; rem declarare. Nam impetum suum, inquit, secutus, donec emendationis tempus daretur, multa contra præcepta metrica fecit; quorum aliqua excusationem temporis habent; aliqua possunt excusari Grammaticorum figuris; aliqua festinationi Auctoris tribuenda sunt, qui cogitauerit opus suum quasi delineatum sub incudem vt dicitur reuocare. Qualia sunt quòd cæsuras libenter facit; item quòd Ablatiuum primæ declinationis corripit; item quòd collisionibus non vsitatis indulget. Imitandi itaque gratia non proponuntur hæc carmina, sed agnoscendi propter pietatem, quæ in isto viro singularis & grauis fuit, & studium quod in res sacras ad doctrinam vniuersæ posteritatis collocauit. Hactenus ille. Siquis licentiam Poëtarum veterum Christianorum, atque adeo Auctoris nostri desideret nosse exactius, legat Vener. Bedæ Librum de Arte Metrica.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI

ADVERSUS MARCIONEM LIBER

Primus, ¹ De vnico Deo.

CAP. I.
Gen. 3.

IMPIETAS ² profunda mali, mens inuida vitæ,
Seductos homines spe postquàm cepit inani,
Nudauit; suadendo, nefas, sibi credere falsum.
Non impunè quidem; facti nam protinus ille
Vt reus, & tanti sceleris temerarius auctor
Accepit maledicta merens. Sic post ea demens

Amplius aggressus, desperatissimus hostis,
Infudit mentes hominum caligine mersas;
Oblitos Dominum, docuit spem linquere certam,
³ Idola vana sequi, turbam sibi fingere diuū;
Sortes, auguria, stellarum nomina falsa;
⁴ Nascentum geneses constringere; posse videre
Extorum inspicij, resque expectare futuras;
Terribilis magicæ ⁵ refugarum ⁶ audacia ductos;
Confectam molem mirantes, spernere vitam,
Impulit in præceps, scelerata infania mersos,
Sanguine gaudentes, homicidia sæua minari;
Corpore in alterius tunc carnis vulnus amare,
Ardentes etiam, calida dulcedine captos,
Fœdera naturæ transcendere, corpora munda
Complexu infando sexum maculare virilem;
Fœmineos vsus vulgi ⁷ contaminate mixtos
Illicitos; castosque sinus, generique dicatos,
In coitum obscœnum pro luxu suasit haberi.
Talia, præterito grassatus tempore, gessit
Per latebras animæ, ⁸ sepius manante veneno.
Non quia culparent homines, nam sponte secuti,
Ille dolo suasit, homo libertate peregit.

CAP. II.

[⁹ Hæc dum continuò per secula perfidus halat,
Consiliūque suum seductis cordibus infert;
Sperans (heu) scelerisque viam, se stultus habere,
Ignarus qualis maneat sententia facti.
Turba Prophetarum tectis sapientia verbis
¹⁰ Spiritu deque Dei præfaga voce loquentum
Publicè non audens Dominum maledicere nudè,
Secreto ingenio sperans se posse latere;
Tandem lux animæ carnis captiua tenetur,
Desperatorum certat spes fortior hoste.
Ipse figurator, renouator corporis ipse,
Gloria vera patris, Dei filius, vnicus auctor,
Iudex & Dominus venit, rex inclitus orbis,
Oppressis veniam dare promptus, soluere vinctos,
Cuius amicitia auxilio, patientia pœnæ,

e Et

¹² Et Deus & renouatus homo miscetur in vnum.

Virgo sancta parit, patefit noua ianua vitæ;

Dicta Prophetarum factis impleta probantur;

Templa sacerdotes linquunt; stellæ quoque ductu

Mirantur Dominum, tantum secernere partum.

In vinum vertuntur aquæ, memorabile visu;

Lumina redduntur cæcis, iussuque tremantes

Dæmones expulsi clamant, Christumque fatentur.

Omnia sanantur verbo iam tabida membra,

Iam graditur claudus, surdus spem protinus audit,

Dat dexteram mancus, loquitur magnalia mutus;

Fit mare tranquillum iussu, ventique quiescunt.

Omnia cognoscunt Dominum; confunditur hostis,

Iamque triumphatus, ferus armis pâret iniquis.

[¹³ Omnia quum reuocata videt, quæ ceperat ipse

Cladis in interitum, ¹⁴ merfam iam surgere carnem,

In cælos hominem deuicta morte leuari,

Signari populos, effuso pignore sancto,

Mirandæ virtutis opus, inuisâque facta;

Audit extremas flammaram in gurgite pœnas

A Domino sibi perpetuas, tenebrasque paratas,

(Irreuocata Dei sententia) nudus, inermis,

Damnatus, victus, periturus morte perenni,

Iam reus, & nullam veniam se certus habere;

Protinus ¹⁵ extremum nefas ausus, spargere passim

Auribus horrendum verbum, neque voce loquendum.

Abiectos à plebe Dei, sine luce vagantes,

Inuentos sine mente viros, terrena sequentes,

Aggressus prauis prauos docet esse magistros.

[¹⁶ Prædicat his duos esse patres, diuisâque regna.

Esse mali causam Dominum, qui condidit orbem,

Quique figurauit carnem spiramine viam,

Quique dedit legem, & vatum qui voce locutus;

Hunc negat esse bonum, iustum tamen esse fatetur.

Crudelem, durum, belli cui sæua voluptas,

Iudicio horrendum, precibus mansuescere nullis.

Esse alium suadens, nulli qui cognitus vmquam,

Qui non est vsquam, falsum sine nomine numen.

Constituens nihil, & nulla præcepta locutus;

Hunc ait esse bonum, nullum qui iudicat, æquæ

Sed spargit cunctis vitam, non inuidet vlli.

Iudicium negat esse reis, dulcique cruentum

Circumfert miseris mixtum cum melle venenum.

Surgere posse negat carnem, cui causâ ruinæ

Ipse fuit; quam contemptam spoliavit iniquè,

Propterea maledictus habet sine fine dolorem;

Hostis huic semper, vario quia vulnere vitam

Nititur excutere, & de qua ruit ipse, salutem.

Inque hoc & Christum terris venisse repente,

Sed nulla socium carnis compagine factum,

Spiritus at forma, & fictum sub imagine corpus,

Fallere vult homines, quod non est, esse videri.

[¹⁷ Hoc decet ergo Deum, caligine ludere suasos,

Mentiri (nefas) aut hominem se dicere falso?

Portatur, graditur, vestitur, ritè quiescit,

Tractatur, patitur, suspenditur, & sepelitur;

Omnia sunt hominis, quæ sancto in corpore versans

A patre vero Deo missus, qui cuncta creauit,

Perfecit propriè; sua, non aliena requirens.

Cognitus ipso opere, populis sperantibus olim,

Luc. 2.

Matth. 2.

Joan. 2.

Matth. 4.

Matth. 8.

CAP. III.

CA. IIII.

Gen. 3.

CAP. V.

Matth. 27.

2. Cor. 13.

CA. VI.

CA. VII.

Perque Prophetarum vocem notissimus orbi;
 Et nunc errantem manifesto in limine mortis
 Ignotum Dominum quærunt, notumque relinquunt.
 (Quorum falsa fides, falsus Deus ¹⁷ irrita merces,
 Falsa resurrectio, mortis deuictio falsa,
 Martyria & vacua, & Christi quoque nomen inane.)
 Quem magicæ nebulae similem venisse docentes,
 Mendacem facti dementes esse fatentur;
 Nequidquam passum, populum sine crimine fictum.
 Sic verax Deus, hi Domino referuntur honores?
 Heu miseri, gratis ingrata morte perempti,
 Qui caeco duce præcipites in fossa ruitis;
 Et velut in somnis thesauri munere diues
 Exultat, manibusque tenet, spe lusus inani,
 Decepti, vacuam speratis muneris umbram.
 [¹⁸ Ah tabidi, rictus, funestæ præda draconis,
 Speratis pro pace truces homicidia blanda:
 Audetis culpæ Deum, qui tanta creauit;
 In cuius terris, nimia pietate profusa,
 Immemores, largè laudatis dona ruentes?
 Ipsum factorem reprobatis, facta probantes,
 Artificem mundi, cuiusve opus estis & ipsi?
 Qui vobis magnos paruis donauit honores,
 Proseuit fruges, animalia cuncta subegit,
 Tempora cui certis fecundat mensibus anni,
 Dulcores, potus varios, pingues & odores,
 Iucundos flores, nemorumque umbracula grata,
 Mirificos tribuit succos pubentibus herbis,
 Fontes & fluuios diffundit dulcibus undis,
 Sideribus cælum, totumque illuminat orbem,
 Immenso solus Dominus, iustusque, bonusque,
 Cognitus ex opere, aspectu non cognitus vlli.
 Quem stultæ, quamuis gentes errore ¹⁹ copertæ,
 Florentes opibus, alieno nomine laudent,
 Factoremque tamen gnari culpæ verentur.
 Nec quisquam tantum, nisi vos, noua porta gehennæ,
 Ingrati eligitis Dominum maledicere vestrum.
 Hæc vobis per Marcionem ²⁰ Cerdone magistro,
 Terribilis refuga adtribuit fera munera mortis.
 Nec venit in mentem, quod vos à nomine Christi
 Seductos, ad Marcionis tulit infima nomen.
 Dicite, de multis quid vobis displicet vnum?
 Quidve Deus fecit, quod non sit laude vehendum?
 Aut illud: quod vos nimium patientia larga
 Indignos, dulcem permittit cernere lucem?
 Qui legitis vera, & concisa ea falsa docetis,
 Quæ sunt postque futura, prius hæc facta probatis.
 Aut incredibile, quid differt credere vestrum?
 [Nec mirum si vos versutus cepit inermes,
 Persuadens duos esse patres, damnatus ab vno,
 Esse Deos; qui principio seduxerat omnes.
 Post ea multiplici manantem vulnere pestem
 Distribuit multis; & inemendabile crimen.
²² Infandos omni magicæ dementia plenos
 Peruasit, sese virtutem dicere summam.
 Fingere cum meretrice, nefas peragrarè, volare.
²³ Namque Valentino Deus est insanus, & æuo
 Triginta tribuit cælos, patremque Profundum;
²⁴ Bis docuit tingui, transducto corpore flamma.
²⁵ Tantos esse Deos Basiliden credere iussit,

Quantos

Quantos & dies annus habet; tot deniquemundos.

²⁶ Marcus per numeros argumentatus acutè,
Tradidit in magicæ formam violare pudicam,
Offerri calicem, precibusque in sanguine verti.
²⁷ Hebioni Christum suavit de semine natum,
Et circumcidi docuit, legique vacare,
Fontibus amissis elementa resumere legis.
Extremum facinus verbis extendere nolo,
Aut omnes causas, aut nomina dicere cuncta.
Est per pauca satis crudelia multa notare,
Infandisque homines atque organa sæua draconis,
Per quos nunc tantum sceleris sine teste locuti,
Semper factorum mundi culpæ laborant.

[²⁸ Sed reuocate pedem sæui latronis ab antro,
Dum spatium datur, & patiens pietate perennis
Facta per errorem miseris Deus omnia donat.
Credite verò patri vero, qui condidit orbem;
Verum qui Dominum misit renouare ruinam
Imparibus legi, peccati in gurgite mersis,
Per vates olim promissam afferre salutem.
Qui mandata dedit, hic & peccata remittit.
Exigit hic aliquid meritò, quia credidit antè,
Aut donat largè Dominus, quasi debita seruis.
Denique conlusos populos pœnamque merentes
²⁹ Deleto elogio cunctos iubet ipse lauari.

[³⁰ Ergo totus homo credit, totusque lauatur.
Abstinet aut patitur pro nomine vulnera verè,
Verus surgit homo, verè mors victa silebit;
Sed non pars hominis anima, sua parte relicta,
³¹ Percipiet palmam, socia quam carne laborans
In stadio luctata, simul coniuncta meretur.
Grande nefas, portare duos per vincula pondus,
Quorum sit locuples vnus, atque alter egenus,
Et miserum sperni, fœlici præmia reddi.
Non facit hoc iustus, mercedis redditot æquus,
Et bonus, & diues, quem credimus omnia posse,
Suauis in ingratos, miserendi plena voluntas.
Quin potius, cui maior inest mortalis egestas,
Possit vt æquari, socio prælatus, id vltro
Quicquid eget, tribuet locuples, sic credere iussum.
Nec velle illicite Dominum culpæ docendo
Suscitet, aut quem animam tamquam sit passa ruinam,
Liberet à morte, & viuenti facta maneret
Copia de solo merito, quia fortiter egit.
Et caro, communem semper sortita laborem,
Linquatur terræ, mortis sit præda perennis.
Ergo hominis anima placuit Deo, fortibus actis?
Nullo sola modo potuit sine carne placere.
Vincla tulit, pœnas, caro membris vincula gessit,
Contempsit mortem, sed carnem morte reliquit.
Illa dolens genuit, hæc vita à vulnere cæsa est.
Illa petit requiem; hæc ferro in puluere fusa,
Piscibus, alitibus, tabo, cinerique relicta est.
Frangitur infelix laniata, sparsa liquefcit,
Surgere non meruit? quid enim committere sola
Exanimis potuit? quæ sic causa inuida vitæ
Impedit, aut prohibet Dei dona capeffere carnem;
Cumque sua socia coniunctam viuere semper?
Cernere quid fuerit conuersa in puluere quondam,
Post meritos renouata ferat Deo laudis honores;

CAP. VIII

CAP. IX.

Non ignara sui, fragilis, mortalis, & ægra,
 Certatis, magni possit quid viuuda virtus,
 Qui bonus atque potens vitam non inuidet vlli.
 Hæc captiua fuit mortis, hæc vineta peribit,
 Quam Dominus mira sapientia fecit & arte?
 Hanc virtute sua miranda suscitavit ipse,
 Hanc reuocat dux fortis, & hanc sua gloria vestit.
 Ergo Dei aptauit ars & sapientia corpus,
 Quod cupit, his fieri; deest hoc virtute reduci?
 Causa potest pietati nulla resistere sanctæ;
 Ne maior sit causa mali, quam summa potestas;
 Vt cognoscat homo, iam nunc Dei munere saluus,
 Mortalis quondam, nunc inuiolabile & ingens
 Vestitus lumen, viuus cum corpore totus,
 Immensum virtute Deum, pietate perennem,
 Per Christum regem, per quem via lucis aperta est;
 Et iam luce noua, iam dono plenus utroque,
 Fructibus & viuæ paradisi lætus amœnis
 Laudet in æternum, cœlesti diues in aula.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRUM PRIMUM ADVERSUS MARCIONEM.

I. DE DEO VNICO.] Adieci istud titulu, quod breue
 id sit huius libri argumentum, sicuti etiam primi libri adu. Marc.
 supra Tomo precedenti.

CAP. I.

2. Impietas profunda mali, mens inuida vitæ, &c.]
 Caput hoc inscripsimus: De prima hominis seductione, deinde
 & ad idololatriam per diabolum; Eum enim more Ter-
 tulliano Malum appellat. Castigauimus verò paulo post: posse
 videre, pro: videri.

3. Idola vana sequi, &c.] Idolum, Beda teste libro de
 Arte Metrica, medio correpta semper Ecclesiastici, fortassis indul-
 gentes consuetudini vulgi, usurparunt; atque adeo est contra fidem
 vetustæ lectionis, quod quidam in Prudentio, Sedulio, & Aratore
 loca aliquot ita mutarint vt producat.

4. Nascentum geneses constringere, &c.] Adversus
 Genethliacos, qui nascentum geneses, id est ortus, constringe-
 re nituntur ad certos euentus; plures locos habes supra.

5. refugarum, &c.] Similiter infra cap. 6. Terribilis refu-
 ga adtribuit fera munera mortis; accipiens refugam pro
 transfuga, sicuti etiam Prudentius Peristephanos. Et rursum lib. 2.
 initio: refugis spirantibus. Et cap. 4. refugarum immane
 tropæum. Et lib. 5. Quæ refuga, &c. protulit amens.

6. audacia ductos, &c.] Haud aliter paulo post: scelerata
 infania merfos, & ca. sequi. rectis sapientia verbis, item: pa-
 tientia pœnæ, denique cap. 7. magica dementia plenos, ac
 cap. 9. sua parte relicta, &c.: sapientia fecit & arte, ac: sua
 gloria vestit, & frequentissime his libris quinque, corripit
 Ablatinos in a, qui a Veteribus produci solent, more Christiano-
 rum Poëtarum, sicuti tradit Beda lib. de Arte Metrica.

7. contaminate, &c.] Eadem voce utitur infra lib. 4. cap. 4.
 plebem contaminate plenam, pro re contaminata, siue spurcitia
 & ignominia.

8. seps manante veneno, &c.] Seps (inquit Epiphani-
 us. her. 36.) est rupile quadrupes, stellioni simile, cuius morsus detri-
 mentum pro nihilo reputatur; sputum autem in cibum aut potum
 eiectum, statim mortem sumentibus inducit. Vnde aptissima est
 comparatio cum serpente diabolo, qui per pomi vetiti sumptionem,
 veneno infecit hominem. Atqui ibi: Non quia culpærent ho-
 mines, &c. obscurum est illud: culpærent, nisi subintelligatur:
 diabolus.

CAP. II.

9. Hæc dum continuo per secula perfidus halat, &c.]
 Titulum huic capiti dedimus: De Christo hominis lapsi re-
 demptore. Halat verò hic accipitur, pro halitu insicere & cor-
 rumpere. Atqui est hic locus mutilus ad versus illum: Turba
 Prophetarum, &c. cum sequenti, quasi voluerit dicere Au-
 thor: Quamquam speraret hostis humani generis se sceleris viam
 perpetuo retenturum apud homines, primum per Prophetarum ver-
 ba impeditum, & quum nihilominus quod publice non audebat,
 secreto pergeret adtentare, venisse Christum redemptorem.

10. Spiritu deique Dei, &c.] Non hic modo, sed frequen-
 ter postea in libris carminum corripit, u, litteram ancipitem in fine
 versusum. Tale est illud lib. 2. infra cap. 5. pignusque suo de spi-
 ritu fudit, ac: de spiritu vita, & lib. 4. cap. 2. nullus locus
 ambitu claudit. Quale quid & ab aliis Poëtis Christianis usur-
 pari adnotat Beda. Eiusdem farina est quod e in fine corripitur in
 voce: publice, & paulo post in illo: Dei filius. Atqui ad pbra-
 sin Tertullianicam iam antiquatam pertinet: Dominum male-
 dicere, tum hic, tum infra cap. 6. Item: figurator mox accipitur
 pro eo qui figuram indidit, sicuti etiam infra cap. 4.

Quique figurauit carnem spiramine viuam.
 & alicubi supra.

11. Et Deus & renouatus homo miscetur in vnum,
 &c.] Veram de incarnatione Christi & duabus eius naturis di-
 uina & humana sententiam, habes supra Tomo preced. lib. adu.
 Præcean cap. 27.

CAP. III.

12. Omnia quum reuocata videt, quæ ceperat ipse,
 &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: De hæreseon asperlio-
 ne per diabolum.

13. merfam iam surgere carnem, &c.] Istud ad Baptism-
 ceremonias pertinet, de quibus supra latius Tom. 3. lib. de Baptismo
 num. 1. sicuti & illud: signari populos, ad Confirmationis sacra-
 mentum, de quo etiam ibidem cap. 8. num. 54. ac lib. de Prescript.
 aduers. her. cap. 40. num. 243.

14. extremum nefas ausus, &c.] Peculiare est Tertulliano
 nefas vltima breui, tum hic, tum in illo, cap. 5.

Mentiri (nefas) aut hominem se dicere falso.
 cui simile est initio cap. sequi. duos esse patres, quale quid de litte-
 ra i. in fine dictionum correpta adnotauit Beda ex Prudentio, Sedu-
 lio, &

lio, & Fortunato. Atqui mox castigauimus:
Adgressus prauis, prauos docet esse magistros,
pro: decet.

CAP. IIII.

15. Prædicat his duos esse patres, diuisaque regna,
&c.] *Caput hoc inscripsimus: De hæresibus Marcionis. Ut
potest istis: Prædicat his duos esse patres, id est, Deos; esse ma-
li causam Dominum; Iudicium negat esse reis; contra
quæ infra est liber: de Iudicio Dei, Surgere posse negat car-
nem; denique Christum, fictum sub imagine corpus; de
quibus omnibus in genere latius supra dicto lib. de Præscript. adu.
her. c. 51. her. 17. nu. 322. & peculiariter de singulis librum 5. adu.
Marc. Atqui paulo post castigauimus: falsum sine nomine nu-
men, pro: nomen.*

CAP. V.

16. Hoc decet ergo Deum, caligine ludere suasos,
&c.] *Titulum huic capiti imponimus: Confutatio hæreseos
de ficto Christi corpore. Quod argumentum tractauit latius
supra Auctor lib. de Carne Christi. Hic vero castigauimus: quæ
sancto in corpore versans, pro: versis. A patre vero Deo
missus, &c. pro eo quod erat: Deo vero, maxime quum & a
Tertulliano, & ab aliis Christianis poetis corripitur o, in fine di-
ctionis, etiam adiectiuorum.*

17. irrita merces, &c.] *Pertinet hoc ad mercedem ope-
rum, de qua supra non semel, in sequentibus adludit ad cap. 15.
prioris Epist. ad Cor. Atqui illud: in fossa ruitis, rectè interpre-
tatur Fabricius: in defossa, in sentes latentes.*

CAP. VI.

18. Ah tabidi rictus, &c.] *Inscriptionem huic capiti feci-
mus: Aduersus hæresin de Deo malorum auctore, con-
tra quam habes supra lib. 2. aduers. Marc. Necessario autem
castigauimus tabidi, pro: tacidi, maxime quod illud Draconis
epithetum sit.*

19. copertæ.] *Pro: coopertæ, sicuti etiam infra lib. 2.
cap. 1. Hastæ mucrone coperto; ac lib. 5. cap. 9. Fluctuque
fretoque copertis; quæ figura etiam in præteritis utitur lib. 3.
cap. 4.*

Peccati votum violenta morte coperuit.

20. Cerdone magistro, &c.] *De Cerdonis magistri
Marcionis hæresibus vide dicti lib. de Præscript. aduers. her. c. 51.
her. 16. nu. 321.*

CAP. VII.

21. Nec mirum si vos versutus cepit inermes, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De aliis hæresibus. Castigauimus vero:
Nec mirum, pro: Nimirum. Est autem notum dignum, quod
hæresin vocet: inemendabile crimen, quippe quum experientia
quotidianâ id verissimum esse comperiamus in eis qui semel hæresici
fuerint.*

22. Infandos omni magicæ dementia plenos, &c.] *Adludit ad Simonem Magum, de quo, quod virtutem sese sum-
mam dixerit, vide dicti lib. de Præscript. aduers. her. cap. 46. her.
1. nu. 301. simul etiam de Helena eius meretrice, lib. de
Anima cap. 34. nu. 412. De volatu autem eius vide Egesio-
pum de excidio Hieros. lib. 3. cap. 2. & B. Maximum serm. de SS.
Pero & Paulo.*

23. Namque Valentino, &c.] *De hoc vide dictum librum
cap. 49. her. 12. nu. 315. & integrum librum aduersus Valenti-
nianos.*

24. Bis docuit tingui, transducto corpore flamma,
&c.] *Intelligit hereticos quosdam, qui bis baptizarent, semel in
aqua, semel in igne; quorum tamen alibi nullam mentionem rep-
peri; præterquam quod Philastrius, quamquam adhuc subobscurus,*

*lib. de hæres. Hermianis & Seleucianis adtribuere videatur, quod
non in aqua, sed in igne baptizarent, prætextu illius Iohannis Bapti-
stæ, Matth. 3. Ille vos baptizabit in spiritu & igne. Substituimus
autem more Tertulliano: tingui, pro: tingi.*

25. Tantos esse Deos Basiliden credere iussit, &c.] *De
hac hæresi Basilidis late Epiphanius, her. 31. ubi Deos 365. quan-
tos & dies annus habet, nominatim enumerat. De eadem etiam
aliquid supra diximus dicto lib. de Præscript. adu. her. cap. 46. her.
4. nu. 304. Peculiare verò est illud Auctori, quod addit: tot
denique mundos.*

26. Marcus per numeros argumentatus acutè, &c.] *Pro-
fus sic castigandum hic Marcus, pro: Marcion; neutrum
enim de Marcione scribitur, sed de hæresi Marci ex Græcorum
Alphabeto composita, in qua per numeros argumentatus
est usque ad DCCCLXXXVIII. Vide ibidem cap. 50. her. 15.
nu. 319. De præstigiis verò magicæ, quibus utebatur, in obla-
tione calicis, lib. adu. Valent. cap. 4. nu. 32. Atqui facit pro
confirmatione sacrificij Christiani etiam istud, quod offerri ca-
licem dicat Auctor.*

27. Hebione Christum suasit de semine natum, &c.] *De hac hæresi Hebionis vide supra lib. de Carne Christi, toto cap.
18. & de eo quod legem proposuerit cum Euangelio, dicto
lib. de Præscript. adu. heret. cap. 48. her. 11. nu. 313.*

CAP. VIII.

28. Sed reuocare pedem, &c.] *Titulum huic capiti im-
posuimus: Reuocatio ab hæresibus ad fidem Christi. Ubi
necessario castigauimus: Reuocate, pro: reuocare; &: dum
spatium datur, pro: detur. Usurpatur deinde verò coniunctio
ultima breui, dum legitur: Credite verò patti verò, & ibi:
quia credidit antè, accipitur credere pro concredere. Videtur
verò corruptum illud: Denique conclusos. Sed emendauimus:
pœnamque merentes, pro: merentem, eo quod præcedat: po-
pulos.*

29. Deleto elogio cunctos iubet ipse lauare, &c.] *Ac-
cipi hic elogium ab Auctore pro certa alicuius rei institutione
adnotauit Fabricius, nec malè, si retineatur vetus lectio: Deleto
elogio; sed quum locis supra citatis Tom. I. Apolog. c. 2. nu. 22.
& alibi, quantum memini, semper, in malam partem pro accusa-
tionum titulo, hac vox ab Auctore accipitur, putauimus potius
esse legendum: Deleto elogio, non aliter atque ibidem lib. ad
Scapulam, c. 4. dixit: scisso elogio, ut adludat ad illud Apostoli
Coloss. 2. Delens quod aduersus nos erat chirographum delicti.*

CAP. IX.

30. Ergo totus homo credit, &c.] *Inscriptionem huic ca-
piti fecimus: De salute & resurrectione non animæ modò,
sed & carnis; quod ipsum latius tractauit supra lib. de Resurre-
ctione carnis, cap. 14. 15. 16. & 17. contra hæresin Marcionis, qui si-
cuti habetur (super dicto lib. de Præscript. aduers. her. cap. 51. her. 16.
nu. 321. & her. 17. nu. 322. Resurrectionem animæ tantum-
modò probabat, carnis negabat. Est verò etiam illud Tertul-
lianicum: patitur pro nomine. Atqui castigauimus: mors
victa filebit, pro: mors vita.*

31. Percipiet palmam, &c.] *Facit istud ad confirmandam
mercedem pro meritis operum bonorum, sicuti & illud: præmia
reddi, ac mercedis redditor æquus, &: de solo merito, de-
nique: Post meritos, &c. honores. Atqui corrupti videntur
illi versus:*

Nec velle illicitè Dominum culpæ docendo,
Susciter, aut quem animā tamquam sit passā ruinā, &c.

Item & ille:

Cernere quid fuerit conuersa in puluere quondam,
ubi videtur locus mutilus.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI ADVERSVS
MARCIONEM, ETIAM IPSIVS AVCTORIS.

INDE sequens, coniuncta docet mysteria Legis,
Inque nouo Deus quæ fœdere tradidit vnus.
Porro his verbis satis obscuris indicat Auctor scriptum esse hunc librum, DE CONSONANTIA VETERIS ET NOVÆ LEGIS, quod adeò recens Titulo adiecimus. Prout etiam castigauimus: Deus, pro: Diuis, tum quòd non semel his libris producat priorem syllabam dictionis Deus, tum quòd non soleant Veteres aliquos Diuos vocare; tum denique quòd ad institutum faciat Deus vnus contra plures Marcionis Deos.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI
ADVERSVS MARCIONEM LIBER SECVNDVS, DE
concordia veteris & nouæ Legis.

CAP. I.

POSTQVAM fracta fides refugis spirantibus hostis,
Et glomerata dolis, emerit pestis operta
Sponte sua; mendax contempto numine sensus
Confixit plagas, fallaci tramite pallens
Sanctorum dictis sua miscuit impia verba,
Inque bonum semen lolium miserabile seuit.
Inde volens omnem causam constare ruinæ,
Scilicet vt sua facta Deo subsignet iniqua
Ocius, & possit suasos infigere pœnis;
Veris falsa tegens, & lenibus aspera vertens;
Et roseis sertis hastæ mucrone coperto,
Improuisè necans incautos mortè suprema,
Supremum nefas, intantum dementia merfos
Abruptos homines, numen sine fine tremendum
Diuidere in partes; Christi sublimia facta,
Falsa laude sequi, culparèque gesta priora;
Innumerata Dei miracula, visà nec vniquam,
Antè nec audita, contentaque corde nec vllò.
Tam temerè scelus illicitum componere verbis,
Aduersum sese duo testamenta sonare,
Contra Prophetarum, Domini committere verba;
Dissimili longè sententia velle probare,
Omnem Legis & infamem deducere causam;
Sanctorumque patrum vitam reprobare priorem,
Quos in amicitiam adlexit Deus, ad sua dona.
Accipitur sine principio pro parte minori,
Quattuor ex vno quum sint, ex quattuor vnum,
His tamen vna placet, reprobat tres denique partes,
Auctoremque sui Paulum per multa capeflunt;
Necnon ex ipso furiebat in extima verba;
Omnia quæ veteri de fœdere cumque locutus
Dura videntur eis; merito quia corde grauatis
Pondus Apostolicum, fulgentis gratia verbi,
Lumina præducit menti, neque cernere possunt;
Spiritu lata putant hebetes, animalia digna.
[¹ Sed vos, qui nondum penitus, duce nomine falso,
Mente ipsa reprobi, penetrastis ad intima mortis;
Discite ⁴ de fonte fluuium manare perennem,

1. Cor. 2.

CAP. II.

Qui

A Qui nutrit lignum, bisseos gratia fructus,
Exit & in terram, ventosque in quatuor orbis,
Tot fluit in partes fontis color & sapor vnus.
Sic & Apostolico decurrit Ecclesia verbo,
Ex vtero Christi, patris omnis gloria plena,
Sordes diluere, & fata mortua viuificare.
Quattuor in numero diffusum in gentibus vnum
Electaque fide susceptum, doctor opimus
Tradit Euangelium Paulus sine crimine mundum;
Abque hoc & Galatas vetuit discedere sanctos,
Quos falsi fratres se circumcidere suasos,
Atque elementa sequi, noua libertate relicta,
Vmbra futurorum veteri seruire docebant.
Has habuit Galatis causas conscribere Paulus;
Non vt Euangelij partem pro corpore toto
Exciperent modicam, maiori parte relicta.
Atque adeo non verba libri, sed missus in orbem
Ipse Christus, Euangelium est, si cernere vultis,
A patre qui venit, solus bona nuntia portans
Testificata prius; cuius ingens gloria complet,
Ostendens opere, quantus sit conditor orbis.
Cuius facta, simul dictis coniuncta, fideles
Illi Matthæus, Marcus, Lucasque, Ioannes,
Conscribere, mera, non extera verba locuti,
Spiritu sancta Dei, tanto presente magistro.
[⁵ Hic agnus Paschæ suspenditur hostia ligno;
Hunc Paulus phase, conscribens decreta Corintho,
Occisum tradit, vitamque, Deumque futurum
Promissum, patribus quos illectauerat antè.
Cernite quid virtus, quid Paschæ possit imago,
Sic verum quid sit poteritis Pascha videre.
⁶ Ne fidus pater, & vates, cui pignus & hæres
Carus erat, quem fortè Deus donauerat illi,
Hunc Deo mactaret, merito tentatus amore;
Supplicium magnum, sanctus pro sanguine sanguis
Connexus capite spinis ostenditur agnus,
Hostia sancta Deo. Cuius de morte piati
Effet vt in signum & vastata pignora gentis,
Sanguine signantur postes, & limina multa,
Immane auxilium, caro testis creditur esca.
Iesus transgressus Iordan, terraque potitus,
Lege dedit Pascham, gaudens atque immolat agnum.
Et reliqui magni reges, sanctique Prophetæ,
Non ignorantes certæ promissa salutis,
Ingentemque, metu pleni, transcendere legem,
Venturam summæ virtutis imagine molem,
Inspectam è speculo celebrarunt ordine Pascham.
Denique si celeri primordia mente recurras,
Inuenies funesta nimis, post impia verba.
Credulus, heu, facilè nudatus tegmine vitæ,
Pellibus vt tegetetur homo, suspenditur agnus,
Aut pecata necat, aut sanguine funera delet,
Aut coperit nudos, ⁷ fouet aut suo vellere vulnus.
Non pecoris sanguis humano sanguine pluri?
Vt pro peccatis oblati dirimat iram,
Aut multæ plebis; veluti si carior agnus.
Auxilium immane, tantæ tutela salutis,
Oblatus potuit pretium satis esse salutis?
At Deus omnipotens, cæli terræque creator
Immensus, viuus, perfectus, luce perennis,

Psalm. 18.

*Gal. 1.
Gal. 2.
Gal. 4.*

*CAP. XII.
1. Cor. 5.*

Gen. 22.

Exod. 12.

Is. 53.

His non placatur, pecudum neque sanguine gaudet.
 Omnia maſtentur pecora, grex omnis in aras
 Decremet, vt veniam vel peccati expiet vnus;
 Nequaquam Domini ſapiens maculata figura,
 Tam vili pretio, caro ſœda parauit honores;
 Sed ſpes & promiſſa fides mortalibus olim,
 Hæc operata tulit, magnæ rationis imago,
 Præmeditata patris, nimia pietate parata
 Venturum Chriſtum terris, hominẽque futurum.
 Quem viſum Ioannes baptiſmi primus apertor,
 Et vatum ſocius, necnon & Apoſtolus ingens,
 Præcurſor miſſus certus, teſtiſque fidelis,
 Auguſtus vita, ſublimi laude notatus,
 Olim Paſcha Dei, verum quærentibus agnum,
 Oſtendit tandem veniſſe, piacula facti
 Qui delicta ſuo multorum ſanguine ſoluat,
 Pro reprobis probus, & carus, pro vilibus vnus
 Corpore homo, vitæque Deus, maſtatus vt agnus,
 Acciperet nos, & nobis ſe effunderet ipſum.
 Sic placuit Domino, mortem ſpoliare ſuperbam,
 Sic poterit miſerandus homo ſperare ſalutem.
 Hunc Paſcham Paulus maſtatum prædicat agnum;
 Nec ſpecies Domini pecoris ſublimis inertis
 Conſimilis patitur, quapropter dicitur agnus;
 Sed quia lanities renouata hæc corpora veſtit,
 Dat tegimen multis, vñquam nec deficit ipſe.
 [* Sic Dominus virtute patris, quos morte redemit,
 Exutos ſua luce tegit, quæ ſemper in illo eſt.
 Ergo Paſtor ouem qui perdidit, ipſe requirit.
 Is robur ſpinasque vñ calcare paratus,
 Aut rabiẽ ſuperare lupi, pecudumque potiri,
 Eripere fortis, contemptis dentibus vltro
 Obiectat ſe Leo, pelle obiectus ouili,
 Decipiens habitu, rapturus ſanguine fauces.
 Adam vi captum ſic quærit Chriſtus vbique,
 Ipſe viam gradiens, qua mors operata ruinam eſt,
 Omnia perlustrans veterum monumenta virorum,
 Singula perſpiciens, exemplis omnibus vnus,
 Ex vtero incipiens inimicam expellere mortem,
 Conceptæ ſimul in gremio cum ſemine carnis
 Aetates omnes tacita ſapientia luſtrans,
 Debita ſuſcipiens, cunctos mundare paratus,
 Reddere factori multos, quos ſparſerat vnus.
 Et quia terribilis puteo demerſus iniquo
 Vir cecidit, ſuaſit virgo ſubducta dracone;
 Conſilio placuit, tegmen cœleſte reliquit;
 Arguit hos lignum nudos, mors atra coëgit.
 Ex eadem maſſa ſimili ratione reſecta
 Iam renouata, redit flos carnis, & hospita pacis
 Virgine deſponſa caro, non ex ſemine nato
 Artiſtici coniuncta ſuo, ſine debito mortis
 Angelus hæc mandata patris, per ſidera deſert
 Lucida, vt angelica credantur nuncia fama
 Virginis vt virgo, carnis caro debita ſoluat.
 Talibus ingreſſus ſequitur veſtigia mortis
 Paruulus immanis, ſenior puer, & iuuenis vir.
 Poſt vbi iuſta viri completa eſt roboris ætas,
 Paulatim ſolitus ſocia deperdere vita;
 In ſœdas etiam rugas, & inertia membra
 Mutari ſpecie vacuatis ſanguine venis

Conſtitit,

Ioan. I.

I. Cor. 5.

CA. IIII.

Luc. 15.

Gen. 3.

Luc. I.

Constitit, haud habitum passus veterascere carnis;
 Quæve manum extendit temerè contingere lignum.
 9 Qua die, quove loco cecidit clarissimus Adam,
 Hac eadem redeunte die voluentibus annis
 In stadio ligni, fortis congressus athleta;
 Extenditque manus, pœnam & pro laude secutus
 Deuicit mortem, quia mortem sponte reliquit.
 Exiit exuias carnis, & debita mortis;
 Serpentis spoliū, deuicto principe mundi
 Adfixit ligno, refugarum inmane tropæum.
 In cuius signum Moses suspenderat anguem,
 Et quotquot fuerant multis serpentibus icti,
 Aspicerent ipsum fictum fixumque draconem.
 Post ubi secretas inferni venit ad vndas;
 Atque suum victor captiuum luce retexit,
 Astanti iussūque patris virtute peregit,
 10 Spontè suum corpus quod liquerat, ipse recepit.
 Causa hæc mortis erat, eadem via facta salutis;
 Nuncius ille doli, sed pacis nuncius iste;
 Sponsa virum necuit, genuit sed sponsa leonem.
 Virgo viro nocuit, sed vir de virgine vicit.
 Cuius in exemplum sopito corpore somno,
 Sumitur ex latere mulier, quæ costa mariti;
 Quam carnem de carne sua, deque ossibus ossa,
 Euigilans dixit, præfaga mente locutus.
 Mira fides, meritò Paulus certissimus Auctor
 Christum de cælis Adam docet esse secundum.
 Veritas ipsa suis exemplis vsa refulget.
 Nec cupit ex alieno acres ostendere gressus;
 Pauperis hoc opus est, propriæ virtutis egeni;
 Hæc Paulus docuit magnus mysteria docta,
 11 Scilicet in Christo esse decus, tuum Ecclesia cernens
 Huius de latere, ligno pendentis in alto
 Corporis exanimi sanguis manauit & humor.
 Fœmina sanguis erat, aquæ erant noua dona lauacri,
 Hæc populi vera est viuientis Ecclesia mater,
 De Christi noua carne caro, deque ossibus ossum.
 12 Golgotha locus est, capitis caluaria quondam;
 Lingua paterna prior sic illum nomine dixit;
 Hic medium terræ est, hic est victoria signum.
 Os magnum hic veteres nostri docuere repertum,
 Hic hominem primum suscepimus esse sepultum,
 Hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit,
 Pulvis Adæ ut possit veteris cum sanguine Christi
 Commixtus, stillantis aquæ virtute leuari.
 Hæc ouis est vna, quam se per Sabbatha viuam
 Inferni è puteo statuit subducere pastor.
 Propterea cunctæ carnis præmortua membra
 Curabat Sabbathis; aut cæci à germine nati
 Lumina, quæ nondum dederat, cernendo peregit;
 13 Aut hominem totum exanimem, per Sabbatha viuum,
 Deque sepultura præsentī plebe vocauit;
 Ipse noui factor, veteris bonus ipse resector,
 Aut quæ defuerunt supplens, aut perdita reddens.
 Hæc incunte die sancto, sperantibus in se
 Facturus plenè pro pacto, posse docebat.
 [14 Quid? Caro si moritur, nec spes datur vlla salutis;
 Quas habuit causas, hominem se fingere Christus,
 Et medicare homines, aut curam carnis habere?
 Corruptela potens liquefactum soluere corpus;

Num. 21.

Gen. 2.

1. Cor. 15.

Joan. 19.

Matth. 27.

Matth. 12.

Joan. 5.

Joan. 9.

Joan. 11.

C A P. V.

Non poterit virtus Domini reuocare solutum?
 Credunt interitu qui non sua corpora solui,
 Non credunt Domino, sua qui vult merfa leuare,
 Aut nolle præstare bonum, neque posse potentem
 Dicunt, ignari quanto de crimine lætent,
 Infirmas ausi causas præponere morti.
 In grano later arbor, & hoc nisi terra sepultum
 Putrescat, non dat decoratos arbore fructus.
 Iam liquidæ stringentur aquæ; stridente rigore
 Saxa fient, & semper erunt, nisi magna potestas
 Soluerit inducto molli spirante tepore.
 Viticulæ in gracili later ingens corpore botrus,
 Si quæras, non est; quum vult Deus, esse videtur.
 Arboribus folia, spinis rosa, germina campis
 Mortua deficiunt, & rursus viua resurgunt.
 Hæc homini Deus ante oculos reuocata reformat,
 Propter quem locuples, primus largè omnia fecit.
 Omnia nuda cadunt, suo corpore singula vestit.
 Cur hominem solum, cui tantos fudit honores,
 Non tantum reuocet sibi, quem super omnia fecit?
 Ergo caro & sanguis Dei regno digna negatur,
 Tamquam sit Paulus propriè de carne locutus.
 Ille quidem magna docuit, sed inania corda
 Carnali sermone putent; nam pristina facta
 Sanguinis & carnis voluit sub nomine dicta,
 Cœlestis magni memoratus verba magistri,
 Qui per aquam de se genitis sui nomen honoris
 Donauit, pignusque suo de spiritu fudit,
 Vt cuius fuerant homines virtute redempti,
 Huius & acciperent, renouati nomen honoris.
 Ergo quia populis nondum suo fonte renatis,
 Sordibus antiquis tectis, & debito mortis
 Ex veteri causa regnum cœleste negauit,
 Dicens: humanum rursus debere renasci:
 Quod natum est de carne, caro est, de spiritu vita:
 Radicis veteris noua germina gloria mutans
 Ablutum corpus iam non de carne vocari,
 Hoc sequitur Paulus, sic est de carne locutus.
 Denique dixit: Oportere superindui vestem,
 Hunc habitum fragilem, mortalem contegi formam.
 Non aliud corpus dari, sed prius illud inermem
 Vndique regno Dei lato circumdari totum,
 Momento aspectus oculi mutabitur, inquit.
 Vt rufæ ceræ facies dispanditur herba,
 Et mutat proprium candenti sole colorem:
 Sic eadem caro fulgenti de gloria sumens,
 Gaudebit, semper gaudens, & morte carebit,
 Deuictum clamans crudelem corporis hostem,
 Glutitam mortem, fortis victoria Christus,
 Ingentes Deo summa ferens ad fidera laudes.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
 LIBRVM SECVNDVM ADVERSVS MARCIONEM.

CAP. I.

1. Postquàm fracta fides refugis spirantibus hostis,
 &c.] Caput hoc inscripsimus: De hæresibus Marcionis, &
 maximè qua dixit:
 Aduersum sese duo testamenta sonare,

qua quatuor tres Euangeliorum partes reprobabat, vni-
 co Luca retento. Emendauimus verò: emerfit pestis operis,
 pro: peccatis; quod vitio typographico videbatur irrepisse; sicut
 etiam paulopost:

Improvisè necans incautos morte suprema,

pro:

pro: Improvisa negans. Atqui pertinet ad phrasin Tertullianicam illud: ut sua facta Deo consignet iniqua, & suasos, pro: persuasos, infingere pœnis, & paulopost: Domini committere verba.

2. Innumerata Dei miracula, visa nec umquam, &c.] *Isti versui coniunximus:*

Ante nec audita, contentaque corde nec ullo,
& postposuimus illum:

Tam temerè scelus illicitum componere verbis;
eo quod illic adludat ad illud Isai. 64. & 1. Cor. 2. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit; quo fit ut etiam castigauerimus: contentaque, pro: contemptaque: Si-
cuti etiam paulopost: quia corde grauatis, pro: grauati. Porro etiam ibi mendum subesse videtur:

Spiritu lata putant hebetes, animalia digna,
aut locus mutilis, cui absque MS. cod. mederi non licuit.

CAP. II.

3. Sed vos, qui nondum penitus, duce nomine falso, &c.] Titulum huic capiti dedimus: De quatuor Euangelis à Paulo & Ecclesia receptis. Atqui: nomine falso, intelligit nomen Marcionitarum.

4. de fonte fluuium manare perennem, &c.] Sollemne esse (Beda teste) Poëtis Christianis, ut in fine producant, duabus in dictione altera consonantibus sequentibus; sicuti exempli gratia, cum hic Auctori, & non semel postmodum, tum Iuueno l. 4. *Aspicite scribas, & Prudentio Cather. cade stupenda.* Adludic autem ad bissones Apostolos, quorum sonus exiuit in omnem terram & in ventos quatuor orbis, id est in fines orbis terrarum, sicuti legitur Psal. 18. Atqui emendauimus: Sordes diluere, pro: Sordidè (ubi nouè accipit: fata mortua, promortuis hominibus) & mox: Electaque fide, pro: Electoque.

CAP. III.

5. Hic agnus Paschæ suspenditur hostia ligno, &c.] Inscriptionem huic capiti imposuimus: De Pascha veteri, Christi figura. Adludat verò ad illud 1. Cor. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus, & illud: vitamque Deumque futurum, refertur ad id quod sequitur: Promissum, ubi sequitur vox antiqua: illectauerat, & mox Poëtico more producta in penultima vox: poteritis.

6. ne fidus pater, & vates, &c.] Abrahamum intelligit, qui Gen. 22. pro Isaac eius filio ad immolandum.

Connexus capite spinis ostenditur agnus,
sicuti in eo quod sequitur:

--Cuius de morte piati

Esset ut in signum,
ad Exod. ca. 12. ubi sanguine agni Paschalis iubentur signari postes & limina multa, pro quo malim legere: muta, sed nihil immutauimus. Quibus adijcit & Pascham celebratam, Ios. 5. Castigauimus autem paulopost: aut sanguine funera delet, pro: dolet.

7. fouet aut suo vellere vulnus, &c.] Hic per licentiam Poëticam corripitur o littera in fine dictionis suo, sicuti etiam frequenter postea in hisce libris; de aliis Christianis Poëtis id ipsum vide apud Bedam. Emendauimus etiam: ut pro peccatis, pro: Aut, ut id quod praeceat: Non pecoris, sit interrogatio, & accipiat more Tertulliano: Non, pro: Nonne. Porro agnum Christum probat etiam ex Euangelio Ioan. 1.

CAP. IIII.

8. Sic Dominus virtute patris, &c.] Caput hoc inscripsimus: De comparatione primi parentis Adam, & secundi Christi. Est verò Tertullianicum: pecudumque potiri, & eripere fortis. sic enim legimus e in fine producta, pro eo quod erat: Eriperet; Item: virgo subducta dracone; item non multo post: sine debito mortis; sic enim castigauimus pro: debita, sicuti etiam: vestigia mortis, pro: mortem. Rursus verò ad

stylum Auctoris pertinet: manum extendit, &c. contingere lignum.

9. Qua die, quove loco cecidit clarissimus Adam, &c.] Sic emendauimus, pro: carissimus. Atqui quod hic dicit, & mox elarius, repetit his verbis:

Golgotha locus est, capitis caluaria quondam, &c.

Os magnum hic veteres nostri docuere repertum,

Hic hominem primum suscepimus esse sepultum, &c. habes etiam apud B. Cyprianum tract. de Resurr. Christi; ubi vide similes Veterum locos in Adnotationibus nostris num. 3. Auctori peculiare est, quod etiam eodem die passum scribit Christum, quo Adam cecidit.

10. Sponte suum corpus quod liquerat, ipse recepit, &c.] Istud de Christo intelligendum iuxta naturam humanam, secundum quam mortuus est & sepultus.

11. Scilicet in Christo esse decus, tuum Ecclesia cernens, &c.] Corruptus est hic versus, cui quod deessent MS. cod. mederi non potui. Vbi interim prima syllaba vocis Ecclesia corripitur, quod peculiare est Auctori tum supra huius l. c. 2. Decurrit Ecclesia verbo, tum hic, tum paulopost:

Hæc populi vera est viuientis Ecclesia mater,

& lib. 3. infra, cap. 7.

Esse caput Christum, sunt cuius Ecclesia membra.

Suspicio autem etiam ibi mendum subesse: fœmina sanguis erat.

12. Golgotha locus est, &c.] Producitur hic media huius vocis syllaba, qua Hymno de Pascha Domini, apud Cyp. corripitur: Est locus, ex omni medius quem cernimus orbe,

Golgotha Iudæi patrio cognomine dicunt.

sicuti etiam à Iuueno lib. 4. ubi ruris Golgotha nomen. Castigauimus autem mox: stillantis aquæ virtute leuari, pro: leuare.

13. Aut hominem totum exanimem per Sabbatha viuum, &c.] Peculiare est hoc Auctori, quod insinuet resurrectionem Lazari, Ioan. 11. factam in Sabbato; nam de illo illud loqui manifestum sit ex eo quod sequitur: Hæc ineunte die sancto, &c.

CAP. V.

14. Quid? Caro si moritur, nec spes datur vlla salutis, &c.] Titulum huic capiti fecimus: De resurrectione & salute carnis æquæ atque animæ. De quo vide supra lib. 1. c. 9. num. 30. Emendauimus verò: Quid? pro: Quod, & salutis, pro: salutis. Est autem Tertullianicum: medicare, & Non poterit, &c. pro: Nonne.

15. Saxa fient & semper erunt, &c.] Castigauimus: fient, pro: fiunt. Et verò corripitur hic prima eius dictionis littera contra Ethnicorum Poëtarum morem, tum hic, tum infra in Genesi: Lux fiat. Nec absimiliter Prudentius Peristeph. & fauilla iam tenuis fiet, ac: sic Cyprianus alter; item lib. 1. adu. Sym. quacunque fiant auctore senatu; denique & Auctor l. 2. Credite vera fient. Vide etiam de hoc Bedam. Emendauimus verò: mortua deficiunt, pro: deijciunt.

16. Ergo caro & sanguis Dei regno digna negatur, &c.] Pulcre interpretatur illud Apostoli 1. Cor. 15. Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt; de quo latius supra l. de Resurr. carn. c. 46. 49. 50. & 51. Castigauimus autem mox: Carnali sermone putent, ut deriuetur à putere, pro: putant, ac paulopost rursus: & debito mortis, pro: debita. Item: humanum (nempe genus) rursus debere renasci, pro: humano. Atqui habes hic correptas in fine dictiones: Dei, & mox: sui, etiam contra regulas Veterum Patrum, de quo latius Beda.

17. Denique dixit: Oportere superindui carnem, &c.] De hoc Apostoli 2. Cor. 5. loco etiam supradicto lib. latius cap. 41. 42. & 43. sicuti etiam de illo: in Atomo, in momentaneo motu oculi, ibidem. Atqui: rufam ceram more suo rubeam intelligit: & glutitam usurpat, pro: deglutitam.

ARGVMENTVM LIBRI TERTII ADVERSVS
MARCIONEM, ETIAM I. SIVS AVCTORIS.

TERTIVS, ingenua gentem de matre creatam,
Vatibus & patribus sacratos esse ministros.
Vbi subintelligi debet: tradit, aut quid simile. Tractat enim libro tertio (quod adeo etiam titulo adiecimus) DE CONCORDIA PATRVN VETERIS ET NOVI TESTAMENTI, occasione illius Apostoli Gal. 4. ex Isai. c. 54. Scriptum est enim: Latere sterilis quæ non parit, erumpe & clama quæ non parturit; quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum, & illius: Illa quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Hoc enim quod in dicto argumento dicitur: ingenua gentem de matre creatam. Plura autem habet Auctor initio libri quinti, sed ita obscura, vt præstet suo loco dumtaxat tractare.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI
LIBER TERTIVS ADVERSVS MARCIONEM, DE
concordia patrum veteris & novi Testamenti.

CAP. I.
Gal. 4. 4c
Gen. 21.

AM genuit, quondam sterilis cognomine, mater,
Iamque nouus gaudet populus de libera natus,
Expulsa famula, merito cum prole superba;
Viuentis quoque fontis aquas ingrata relinquit,
Et tepidis errans ardenti fidere potat.

Gen. 12.

Gal. 4. 6
Isai. 45.

Iam possunt gentes Abraham clamare parentem,
Quæ vocem Domini simili ratione secutæ,
Omnia liquerunt peregrè se sistere vitæ.
Latere ô sterilis, promissam concipe plebem;
Erumpe & clama, quæ nulla prole beata,
De qua dicebat per vates spiritus olim:
Hæc genuit gentem multis ex gentibus vnâ,
Cuius principio semper pia membra laborant.

CAP. II.

Gen. 5.

[* Huius Abel iustus, pastor, pecudumque magister,
Fraternæ occidit quem olim violentia dextræ.
† Huius Enoch, insigne decus, de corpore membrum;
A Deo digressos populos, facinusque sequentes,
Dum furit in terris refugarum, turba latronum;
Sacrilegum genus vt fugeret crudele gigantum,
Consilio reuocabat; in omnibus ipse fidelis.
Ingenti gemitu placuit, meritoque labore
Translatum magno pignus seruator honore.

Gen. 6. 7. et
8.

Gen. 12. 8
17.

† Perfectus laude & sine culpa Noa repertus
Testificante Deo iustus in adultera plebe,
Bis quinquagenis arcam qui texuit annis,
Venturum excidium factis & voce ferebat;
Promeruit tantis ereptus mortis ab vndis,
Et cum prole sua seruator. Gente sequente
Est Abraham, cuius gnatos vos esse negatis,
Qui primus genere & patria & genitore relicto,
Voce Dei suafus secessit in extera regna,
Tanto Dei meruit sublimis dignus honores,
Gentibus vt pater & populis credentibus esset.
Cum patribus Iacob, quorum pater ipse, per omne
Vitæ suæ spatium lætissima tempora Christi

Gen. 29. 6
sequent.

Præ cecinit

A

Præcinit verbis, actu, virtute, labore.
Hunc sequitur Ioseph, fœdæ sine sordē iuventæ,
Carceris & duræ conficta calumnia pœnæ.
Gloria post gemitus, regniquē secunda corona,
Inque fame panis tribuendi larga potestas.
Tam propria Christi, tam lucida lucis imago
Omnibus est manifesta, quibus sunt lumina nienti;
Vt speculo vultus firmam spem cernere possint.
Iudas ipse pater, regalis fortis origo,
Vnde duces geniti, cuius de semine reges
Numquam defuerunt, donec ventura potestas
Gentibus exspectata diu, promissa veniret.

Gen. 39.

Gen. 49.

CAP. III.
Exod. 2. &
Hebr. 11.

B

[⁵ Dux populi Moses; qui limina regia liquit,
Spernens diuitias florentes tempore paruo,
Maluit adflictus populi portare labores
Subnixa ceruice, minis non territus vllis,
Quam sibi delicias multasque remittere pœnas;
Pro magnâque fide, pro tanto mirus amore,
Armatus virtute Dei, magnalia gessit.
Percussit gentem plagis, terramque reliquit,
Confundit regem, durum populūque reducit.
Calcavit fluctus, hostes demersit in vndis,
Fecit aquam dulcem per lignum, semper amaram.
Cum Christi populo manifestè multa locutus,
⁶ Cuius de facie lux, & nitor ore refulgit,
Acceptam legem per paucos fudit in orbem,
Exempla implicita propriorum certa laborum;
Percussit petram, iussus quoque flumina fudit,
Extenditque manus, vt signo vinceret hostem.
Omnia de Christo, per Christum cuncta loquuntur.

Exo. 7. 8. 9.
10. 11. &
12.

Exod. 14.
Ibid. 15.

Ibid. 34.

Ibid. 17.
Ibid.

Num. 13.

Ios. 3.
Ibid. 13. &
sequ.

Ios. 10.
Ibid. 11. &
12.

Ibid. 23. et
24.

CA. IIII.

C

Hic probus & magnus cum laudis pace quieuit.
At Iesus Naue filius, Auses antè vocatus,
(Spiritus hunc sanctus socium sibi nomine iunxit.)
Hinc fluuium scidit, & populū transire coëgit;
Distribuit terram gratis, promissa paterna;
Solem cum luna statuit, dum vinceret hostem;
Expulit externas gentes, prolēmque gigantum,
Excidit lucos, aras & templa subegit;
Omnia legitima solemnina mente peregit,
Nominis exemplum Christi, virtutis imago.
[⁷ Quid de iudicibus populi per singula dicam?
Quorum virtutes, si conscribantur in vnum,
Verborum spatio numerosa volumina complent.
Attamen ex multis paucorum dicere vitam,
Corporis explendi verborum postulat ordo.
Ex quibus vt Gedeon dux agminis, acer in hostem,
Non virtute sua tutelam acquirere genti,
Firmatūque fide signum petit excita menti,
Quo vel non posset, vel posset vincere bellum,
Vellus vt in noctem positum de rore maderet,
Et tellus omnis circum siccata iaceret,
Hoc inimicorum palmam coalescere mundo;
Atque iterum solo remanenti vellere sicco,
Hoc eadem tellus roraret nocte liquore,
Hoc etenim signo prædonum strauit acruos.
Congressus populo Christi, sine milite multo,
Tercenteno equite, (⁸ numerus Tau littera Græca)
Armatis facibusque & cornibus ore canentum.
Vellus erat populus ouium de semine sancto.
Nam tellus variæ gentes, fusæque per orbem;

Iud. 6. &
7.

Iud. 4. 5.

Iud. 11.

*Iud. 15.
16.*

*CA P. V.
1. Reg. 10.
16.
1. Reg. 12.
25.
Psal. 20.*

Psal. 131.

*4. Reg. 18.
19. & 20.*

*4. Reg. 22.
23.*

*Mal. 4.
3. Reg. 17.
18.*

Verbum quod nutrit, sed nox est mortis imago,
Tau signum crucis, & cornu præconia vitæ,
Lucentesque faces in lychno, spiritus ardens.
Scilicet hoc testamen erat virtutis imago,
Non prius angelica mortis fera prælia vinci,
Quam populo indocili merito sua culpa relicto,
Florentesque fide gentes in laude receptæ.
Debbora quin mulier super omnem maxima famam,
Pro patria quæ belligero subnixa labori,
Stipite sub palmæ populum vicisse canebat;
Quapropter victi simul hostes terga dedere;
Silara dux fugit, cui non vir, nec manus vlla
Restitit. Hic Baal Christi victoria signo
Exemplo refugæ, deuicit foemina ligno.
Iephtha fide firma, qui duro vulnere votum
Ausus, mercedem belli Deo dicere grandem;
Hic quia, quæ non vult Dominus, promiserat amens,
Occurrit primò carum sibi pectore pignus.
Nulli sperata cecidit quod sorte repente,
Promissum vt staret, soluit pia iura parentis,
Peccati votum, violenta mente coperuit
Immanis timor, orbata solatia vitæ
Pro scelere obtinuit famam, pro crimine laudem.
Necnon Samsonis super omnia corpora vires,
Spiritus hoc donum capiti concessa potestas,
Pro populo solus nullo mucrone, nec armis,
Os retinens asini prostrauit corpora mille.
Vincula nulla virum vinctum potuere tenere;
Gloria sed postquam captiui mora recessit,
Occidit, atque hostes victus sua morte redemit.
[" Mirificus Samuel, cui Reges vngere primùm
Præceptum, dare Chrisma, viros ostendere Christos;
Talibus in vitæ spatio laudabilis egit,
Vt quoque post requiem Prophetica iura teneret.
Plalmographus Dauid, magnus rex, atque Propheta,
Passurum Christum submissa voce canebat;
Spontè quod ingratus populus sine lege peregit;
Cui Deus ex vtero fructum promiserat olim,
Prolem, sublimi folio suo ponere sanctam.
Fixa fides Domini quæ sponderat, omnia fecit.
Æmulus Ezechias, populi corrector inertis,
Ablatis legem qui restaurauit, iniquis,
Hæc olim mandata Dei prior omnia iussit;
Qui precibus bellum, non ferri cuspide soluit.
Hic moriens, lacrymis annos ac tempora vitæ
Accepit, merito talem tulit actus honorem.
Ingenti zelo Iosias, rector & ipse,
Tantum nemo suprâ, nec postea taliter egit.
Idola destituit, destruxit templa nefanda,
Atque sacerdotes super aras igne cremauit;
Ossa Prophetarum falsorum cuncta refodit,
Incenditque aras adolenda cadauera lignis.
Insignis fidei in laudem (memorabile) tactus
Nobilis Helias, qui nondum debita mortis
Gustauit, quoniam rursus venturus in orbem est.
Ergo infracta fides, populum regemque furentem,
Militem Domini qui deseruere beatam,
Verberibus, flammis castigans hostes amaris;
Sidera conclusit, tenuitque in nubibus imbrem,
Esse Deum ostendit cunctis, apparuit error.

E

F

Nam

Nam madidæ partes hostiæ, fluuio, super aras
De cælo precibus, veniens vi, flamma comedit;
Et quotiens voluit, toties ruit ignis ab alto.
Diuisit fluuium, transgressus & auia fecit;
Sublatus carro paradisi vectus in aulam est.
Huius discipulus, fortis successor Heliseus,
Qui duplicem Helix petijt sibi sumere sortem,
Ad castigandam violento verberare plebem,
Tantum pro Domino & talem spirauit amorem.
Iordane percusso, pedibus via facta regressus,
Demersam fluuio releuauit virga securim;
Mortificumque cibum in vitalem transtulit escam;
14 Detinuit pluuias iterato tempore duplo;
Mundauitque lepras; hostes caligine cepit.
Cuius post obitum iam condita membra sepulcro,
Abiectus quidam, mactatus cæde latronum,
Mortuus, vt tetigit, reuocata luce reuixit,
[15 Isaias, locuples vates, cui fontis aperti
Tam manifesta fides, verbum Dei ore profudit,
Largaque per Christum patris est promissa voluntas,
Prætestata viam vitæ, atque probata per ipsum est.
16 Quem populus sectum ligno, sine labe repertum,
Immeritum, demens crudeli morte peremit.
Sanctus Hieremias, quem gentibus esse Prophetam
Æterni virtus iussit, dixitque futurum;
Qui quoniam plebis facta illaudanda reuoluit,
Et fore captiuam, nisi pœnituiisset iniquos,
In famulos fieri præfaga voce locutus;
17 Vincula dura tulit, squalenti carcere clausus,
Inque luto putei fames hausit tabida membra.
Sed postquam quæ noluerant audire, probauit,
Atque hostes victum populum duxit triumphis,
Horrida vix tandem caruit sua dextra catenis;
Nulla morte virum constat, neque cæde peremptum.
18 Ezechiel fidus, diues cui gratia verbi
Concessa est, peccatorum secreta videre,
Afflictus lugere suos, veniamque precari,
Cernere vindictam sanctorum cæde futuram,
Sanctorumque locum regni, carnisque salutem
Spiritu implicitus, gressus aditusque videre.
19 Osea, Amos, & Micheas, Ioël, Abdia, Ionas,
Atque Naum, Abacuc, Sophonias, Aggæusque,
Zacharias vim passus, & angelus ipse Malachim;
Hi vates Domini, quorum chorus vsque canentum,
Ac pariter laudis propriam meruere coronam.
Quam magnus Daniel qualis vir, quanta potestas;
20 Qui falsos testes ipsorum prodidit ore,
Seruauitque animam damnatam crimine ficto;
Somnia secreta, & regis prior ore resoluit,
Præuidit Christum regnorum soluere membra;
Pro Domino reus est, factus quoque præda leonum,
Seruatique palam cunctis in pace quieuit.
21 Huius tres locij vix digna laude canendi,
Ex numero tanto decretum regis iniquum
Contemplere pij quorum data corpora flammis,
Tradere se pœnis potius, pro nomine magno,
Quam genibus nixi simulacro pandere palmas,
Iam præclara fides, iam spes super omnia fulgens
Extinxit rabidos ignes, & vicit iniquos.
Eldras vates, legis Doctor, & ipse sacerdos,

4. Reg. 2.

Ibidem.

4. Reg. 6.

4. Reg. 4.

4. Reg. 8.

4. Reg. 5.

4. Reg. 13.

CAP. VI.
Isai. 2. &
deinceps.

Hier. 1.

Hier. 37.

4. 38.

Hier. 39.

Ezech. 2.
& deinceps.

Dan. 13. seq.
1. secundum
LXX.

Dan. 2.

Dan. 6.

Dan. 3.

1. Esdr. 7.
& 8.

CA. VII.
Matth. II.

Matth. 3.

Matth. II.
Matth. 14.
Matth. 3.
Matth. 10.

Luc. 24.
1. Joan. 1.
Act. 9.
2. Cor. 12.
Act. 11. &
Gal. 2.
Ephes. 4.

Rom. 1.
1. Cor. 15.

CA. VIII.
Gal. 4.

CAP. IX.

Qui populum captum post tempora plena reduxit,
22 Ignibus & multa consumpta volumina vatum
Spiritu completus, memori omnia reddidit ore.

[23 Grandis Ioannes super omnes semine natos,
Cuius difficile poterimus dicere laudes,
Ablutor carnis, Domini præcursor apertus,
Ablutor Christi, prior ipse renatus ab illo,
Fœderis ille noui primus, veterisque supremus,
Próque via vera, prior hostia cæsus obiuit.
Ecce Deus Christus; pariter bisseña iuuentus,
Omnibus vna fides, amor vnus, & vna potestas,
Flos hominum, mundo lucentes lumine Christi,
Et comites & Apostolici, qui vera locuti,
Auribus audiére, oculis vidére salutem,
Tractauére manu corpus de morte receptum,
Conuixére cibo assidue; testantur vt ipsi.

24 Hunc Paulus, prælectus Apostolus in vice missus,
In cœlos raptus vidit quoque; missus ab illo,
Barnaba cum comite, sociisque prioribus, vno
Fœdere coniunctis, per gentes, tradit vbique,
Esse caput Christum, sunt cuius Ecclesia membra
Corporis ipse salus, membrorum vita perennis;
Ipse caro factus, pro cunctis ipse peremptus,
Ipse resurrexit primus, spes vna salutis;
Discipulisque suis formam dedit; hi simul omnes
Indignas variè pœnas pro nomine passi.

[25 Talia membra gerit specioso corpore mater
Libera, quod numquam Domini præcepta reliquit,
Inque domo senuit Domino lectissima semper,
Inuidiam, pœnas, eius pro nomine passa.
Nam sterilis quoniam, nondum secura futuri,
Ediderit populum cœlesti semine natum,
Atque suæ famulæ portauit spreta dolorem;
Hanc sterilem quondam, nunc tempus cernere matrem
Hæredem natum suæ libertatis habere,
Non similem famulæ, quamquam de semine cœli
Conceptum genuit, sibi conditione iugatum.
Absit vt illicitis verbis, temeraria voce
Egregios homines, ardentia fidera cœli,
Semine coniunctos tantum, vel sanguine plebi,
In solidum passim famulum dicatis atrocem,
Aut populum Domini legis mandata secutum,
Seruili specie quisquam putet esse loquendum.
Sed peccatorum vacuam sine mente cateruam,
Qui promissa Dei, dubia spe, corde locarunt,
Præsentis vitæ misera dulcedine victos,
Debita seruitio capitis sua culpa subisset,
Si legem plebi peccati causa iugabit.

Nam seruire Deo, totóque incumbere corde
Intemerata fides, libertas sponte paratur.
Ergo patres iusti, sancti, sine labe Prophetæ,
Aduentum Domini, multi cecinére futurum;
Testanturque fide cœlestia iussa prophanis,
Cum quibus immanes satiati gloria Christi,
Consortes virtutis, verba sacrata replentes
Firmauére fidem, factis prædicta probando.

[26 Quorum discipuli, qui successére per orbem,
Conflati virtute viri, nostrique magistri,
Coniunctos operis nobis tribuére honores.
Ex quibus electum magnum, plebique probatum

Hac ca-

Hac cathedra, Petrus qua federat ipse, locatum
 Maxima Roma Linum, primum considerare iussit.
 Post quem Cletus & ipse, gregem suscepit ouilis.
 Huius Anacletus successor sorte locatus.
 Quem sequitur Clemens; Is Apostolicis benè notus.
²⁷ Euaristus ab hoc rexit sine crimine legem.
 Sextus Alexander Sixto commendat ouile.
 Post expleta sui qui lustris tempora tradit
 Telesphoro; excellens hic erat, martyrque fidelis;
 Post illum socius legis, certusque magister;
²⁸ Quum vestri sceleris socius præcursor & auctor
 Aduenit Romam Cerdo, noua vulnera gestans,
 Detectus, quoniam voces & verba veneni
 Spargebat furtim; quapropter ab agmine pulsus,
 Sacrilegum genus hoc genuit, spirante dracone.
 Constabat pietate vicens Ecclesia Romæ
 Composita à Petro, cuius successor & ipse,
 Iamque loco nouo cathedram suscepit Higinus.
²⁹ Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater,
 Angelicus pastor, quia tradita verba locutus,
 Aque Pio suscepit Anicetus ordine sortem.
 Sub quo Marcion hic veniens, noua Pontica pestis,
 Nondum secretum facinus suo corde reclusum,
 Passim vulgo loquens latebrosa perfidus arte.
 Sed postquam cœpit mortis proferre sagittas,
 Abiectus meritò tam sæui criminis auctor,
 A sanctis reprobis; patuit mirabile monstrum.

ADNOTATIONES IN LIBRUM TERTIUM ADVERSUS MARCIONEM IACOBI PAMELII.

CAP. I.

1. Iam genuit, quondam sterilis cognomine, mater,
 &c.] *Caput hoc inscripsimus: De matre eadem Abrahami, ve-*
terumque Patrum & nostra, Ecclesia. Sicut autem initio ipsa
verba Apostoli Gal. 4. in carmen redegit, ita quum subdit: Vi-
uentis quoque fontis aquas, &c. adludit ad illud Gen. 21. ubi
Agar legitur vire aque in scapulis imposito errasse in solitudine.
Videatur interim alia aliqua vox substituenda pro: tepidis, sed non
licuit ob inopiam cod. MS. corrigere.

CAP. II.

2. Huius Abel iustus, pastor, pecudumque magister,
 &c.] *Titulum huic capiti imposuimus: De patribus Abel, E-*
noch, Noë, Abraham, Iacob, Ioseph, & Iuda. Sensus autem
est: Huius nempe gentis est.

3. Huius Enoch, &c.] *Peculiare hoc est Auctori, quod*
scribat: Enoch à Deo digressos populos consilio reuocal-
se; qui etiam per præoccupationem Gigantes nuncupat impios ci-
uitatis diaboli ministros, de quibus Gen. 6. sub Noë primum sit men-
tio in scripturis.

4. Perfectus laude & sine culpa Noa, &c.] *Quod de Noa*
tradit, magis cum scriptura conuenit; ubi quum legatur: Erunt dies
illorum cerum viginti annorum, tacite interpretatur (omissis dum-
taxat 20. annis, forte quod in carmen non tam commode posset re-
ferri) de spatio penitentia impijs relicto, dum dicit:

Bis quinquagenis arcam qui texuit annis.

Mox verò ubi de Abraham agit Auctor, pro eo quod legebatur:

Tantos, necessario castigauimus:

Tanto Dei meruit sublimis dignus honores;

ut accipiat Tantò, more Tertulliano, pro: Tantum. Item ubi

de Ioseph agit: Tam propria Christi, pro: Tum.

CAP. III.

5. Dux populi Moses, &c.] *Inscriptione huic capiti fecimus:*
De Mose & Iesu Naue. Quum autem hic adludat ad illud A-

postoli Hebr. II. fide Moles grandis factus, negauit se esse filium fi-
lie Pharaonis; magis eligens adfugere cum populo Dei, quam tempora-
lis peccati habere incunditatem, maiores diuitias estimans th. sauro
Ægyptiorum improprium Christi, hinc patet. Auctorem habuisse
eam Epistolam pro authentica, de qua interim latius infra Tom. 5.
lib. de Pudicitia, cap. 20.

6. Cuius de facie lux, & nitor ore refulsit, &c.] *Intelligis*
quod legitur Exod. 34. iuxta LXX. Glorificatus aspectus cutis faciei
Mosi, quum loqueretur ei Dominus, pro eo quod ex Hebræo verti-
tur: cornuta facies; de quo supra vide Adnotationes nostras lib. 4.
adu. Marc. c. 22. nu. 344. Sicut de Iesu Naue, Aule ante voca-
to, lib. 3. c. 16. nu. 115. & lib. 4. c. 13. nu. 163.

CAP. IIII.

7. Quid de iudicibus populi per singula dicam? &c.] *Hoc caput inscripsimus: De Iudicibus, Gedeone, Debbora,*
Iephthe, & Samfone.

8. (numerus Tau littera Græca, &c.] *Hoc sibi vult. Tau*
litteram Græcam, exprimere numerum trecentenum, quod
præterquam quod notius sit quàm ut probatione indigeat, etiam su-
prà ostensum est ex Tertulliano, Ireneo, & alijs lib. de Præscript.
adu. her. cap. 50. her. 15. num. 319. de heresi Marci ex Græcorum
Alphabeta. Hic verò propterea huc illud adfert, ut probet Ge-
deonem in figura Tau signi crucis Trecenteno equite,
(ubi accipit equitem carminis gratia, pro omni milite, Nam Jos. 7.
solum legitur de 30. viris) strauisse prædonū acervos. De quo
signo Tau plura vide supra lib. 3. aduers. Marc. cap. 22. num. 174.
& Tom. 1. lib. adu. Iud. cap. 11. num. 142. At qui paulo post: testa-
men usurpat Auctor, pro testamento.

9. Stipite sub palmæ populum vicisse canebat, &c.] *Adludit ad Canticum Debboræ, quo celebrat Sisaram in tem-*
poribus clauo, siue, ut habent LXX. palo tabernaculi, quos ex palma
olim confici solere indicat Auctor; qui etiam istud tradit signum
fuisse Christi victoriæ in ligno, verbus licet obscurioribus, &

quantum apparet, mendosis.

10. Peccati votum violenta mente coperuit, &c.] Eodem pertinet quod sequitur.

Pro scelere obtinuit famam, pro crimine laudem, de Iephthe, qui ex voto quod amens Deo promiserat, filiam suam immolauit in holocaustum. Quomodo autem crimen illi imputetur, quum tamen ab Apostolo Hebr. 11. in iustorum recenseatur catalogo, tractat late Auctor Quest. & Respons. inter opera B. Iustini Martyris: dicens permisisse Deum illud criminis, ut posterius documentum acciperent, ne umquam vota sua Deo indefinitè nuncuparent, & in iustorum nomenclaturam nomen eius esse insertum, quod pietatis sue erga Deum obseruationem filie sue maculatione declarauerit. Quale quid etiam habet B. August. Quest. in lib. Iud. cap. 49. & ex parte lib. 1. de Civitate Dei, cap. 21. Pertinet verò etiam ad licentiam poetice illud: coperuit, in fine carminis heroici. Atqui paulopost de Samone castigauimus: hostes victus sua morte redemit, pro: hostis victos; ipse enim iam victus, in vinculis vepotè constitutus, hostes suos concussione columnarum una secum peremit.

CAP. V.

11. Mirificus Samuel, &c.] Titulum huic capiti fecimus: De Samuele, Dauide, Ezechia, Iosia, Helia, & Helisæo. Intelligit verò vñtionem Regum Saulis & Davidis, 1. Reg. 10. & 16. deinde adludit ad 1. Reg. 12. de innocentia Samuelis, & c. 25. de morte eiusdem.

12. Psalmographus Dauid, magnus Rex, atque Prophetæ, &c.] Paucis comprehendit omnes Dauidis qualitates, de quo sequentem versum castigauimus:

Pallurum Christum submissa voce canebat, pro: cuius se voce canebat, sicut & de Ezechia illud.

Ablatis Legem qui restaurauit, iniquis, pro: Oblitis; per iniqua enim intelligit quæ excelsa vocantur in scripturis. Paulopost obscurum est illud de Iosia:

Incenditque aras adolenda cadauera lignis, nisi subintelligatur: ad adolenda.

13. Nobilis Helias, qui nondum debita mortis Gustauit, &c.] Suprà c. 2. similiter de Enoch dicitur: Translatum magno pignus seruatur honore.

De utroque verò vide suprà lib. de Anima cap. 50. num. 564. Castigauimus autem: Flammis castigans hostes amaris, licentia poetica, pro: hostis.

14. Detinuit pluuias iteratò, tempore duplo, &c.] Istud quod Helisæo inter cetera tribuit Auctor, non reperitur in Biblijs, nisi obscure ex consequenti. quum enim defectu roris & pluuiarum iussu Helie facta fuerit fames annis tribus & mensibus sex, & legatur 4. Reg. 8. prædicta fames septem annorum ab Helisæo, (quod tempus duplum nuncupat Auctor) fuit in ea sententia Auctor, quod hæc fames orta sit ex eo, quod etiam Helisæus pluuias iteratò detinuerit.

CAP. VI.

15. Isaias, locuples vates, &c.] Inscriptionem huic capiti fecimus: De Isaiâ, Hieremia, Ezechiele, xii. Prophetis, Daniele cum tribus socijs, & Esdra.

16. Quem populus lectum ligno, &c.] De hoc vide suprà To. 2. l. de Patient. c. 14. & rursum Tom. 3. in Adnotat. nostris in scorp. aduersus Gnosticos cap. 8. nu. 54.

17. Vincula dura tulit, squalenti carcere clausus, &c.] Sic istud castigauimus pro mendo typographico, quantum apparet: currere; & rursum: quæ noluerant audire, pro: voluerant. Adludit enim ad Hier. c. 37. 38. & 39. ubi legitur tum primum caruisse cathenis, postquam euentu probauit captiuitatem ciuitatis Ierusalem, quàm audire noluerant Iudæi; vepotè tum liberatus à Nabuchodonosor, de quo adeò verum est illud:

Nulla morte virum constat, neque morte peréptum; non verò de Iudæis, à quibus postea lapidatum fuisse Hieremiam supradicto loco ipse Auctor tradidit.

18. Ezechiel fidus, &c.] Etiam hic castigauimus: fidus, pro: fidus.

19. Osea, Amos & Micheas, Ioël, Abdia, Ionas, &c.] Similiter & hic necessario substituimus: Ioël, pro: simul; vepotè quam inter xij. Prophetas minores, quos commemorat, ille vnus sit.

20. Qui falsos testes ipsorum prodidit ore, &c.] Etiam hinc confirmatur historia Sufannæ, Danielis 13. quam cum Græcis inter prima Danielis facta recenset Auctor, de cuius auctoritate latius suprà Tom. 2. li. de Corona milit. cap. 4. nu. 43. Est autem obscurus, & fortassis mendosus ille versus:

Seruatisque palam cunctis in pace quieuit.

21. Huius tres socij, &c.] Intelligit Ananiam, Azariam, & Misaellem, de quibus ubi dicit: Tradere se pœnis, &c. subintelligendum: malentes, aut quid simile.

22. Ignibus & multa consumpta volumina vatum, &c.] De omni instrumento Iudaicæ litteraturæ per Esdræ instaurato, vide suprà Tom. 2. lib. de Habit. muliebri, cap. 3. num. 33. Quibus adde quod id satis iudicetur his verbis, 1. Esdr. 7. Esdras parauit cor suum ut quæreret legem Domini, & Esdræ sacerdoti, scriba Libri sermonum mandatorumque Domini.

CAP. VII.

23. Grandis Ioannes super omnes semine natos, &c.] Caput hoc inscripsimus: De Patribus noui Testamenti, Ioanne Baptista, Christo, Apostolis xii. Paulo, & Barnaba.

24. Hunc Paulus prælectus Apostolus, &c.] Sic castigauimus hunc versum, pro eo quod erat: Hinc. Loquitur enim de Christo, quem Paulus in cælos raptus vidit, item: missus ab illo. Rursum autem ibi: pro nomine, accipitur Christi nomen.

CAP. VIII.

25. Talia membra gerit specioso corpore mater, &c.] Titulum huic capiti dedimus: De Ecclesia matre nostra, eademque vtriusque Testamenti.

CAP. IX.

26. Quorum discipuli qui successere per orbem, &c.] Inscriptionem isti capiti fecimus: De Apostolorum discipulis, Romanisque Pontificibus vsque ad Anacletum, collocatis in Petri cathedra. De qua vide suprà lib. de Præscript. adu. her. cap. 30. nu. 166. & cap. 36. nu. 207. 213. & 214. Sicut de Lino, Cleto, Clemente, & Anacleto primis 4. à Petro Papæ eiusdem l. c. 32. nu. 186. Item de successione Romanorum Pontificum cum auctoritate adu. hæreseis, ibidem nu. 183.

27. Euaristus ab hoc, &c.] Euaristum, Alexandrum, Sixtum, ac Telesphorum Pontifices Romanos præcedentium successores, etiam nominatim recensent B. Irenæus li. 5. c. 3. B. Optat. Milenit. lib. 2. adu. Parmenian. & B. August. epist. 165. denique Eusebius in Chronico.

28. Quum vestri sceleris socius, præcursor, & auctor Aduenit Romam Cerdo, &c.] Sic emendauimus, pro eo quod erat nullo sensu: Cum vestri sceleris socio; neque enim socium habuit Marcionem Cerdon, sed eius magister fuit, sicut latius suprà videre est dict. lib. cap. 51. her. 16. num. 321. Concordari autem debet cum ijs quæ ibi dicta sunt, quod Cerdon Romam venerit sub Telesphoro (ubi in secunda syllaba è more suo corripit Auctor) sed detectus (sic enim etiam castigauimus, pro: deiectus) sub Hygino.

29. Post hunc deinde Pius, &c.] De Pio & Aniceto præcedentium successoribus, vide eosdem Patres; de Herma verò, cuius scriptura Pastor inscribitur, suprà T. 2. l. de Orat. c. 12. nu. 48. quemadmodum etiam de Marcione, quod Romam venerit sub Aniceto, To. 3. l. de Præscript. adu. hæres. c. 30. nu. 165. Quem abiectum à sanctis reprobis dicens, confirmat ex communicationem etiam tum vsitatam in Ecclesia, quo pertinet etiam, quod Cerdonem præmisit ab agmine pulsum.

A

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI ADVERSVS
MARCIONEM, ETIAM EX IP SO AVCTORE.

Q VARTVS & ipse refert obscura piacula Legis
Esse typum veteris, quæ paruit hostia verè,
Iamdudum exspectata pijs cum semine sancto.

Quibus verbis, aliàs satis obscuris, indicat piacula, id est sacrificia veteris Legis, fuisse typum veræ hostiæ Christi. Quæ explicatione quum Antitheses Marcionis dissoluat, quas hoc libro æmulamenta nuncupat; Libri huius titulo adiecimus: DE MARCIONIS ANTITHESISIBVS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI

B

ADVERSVS MARCIONEM LIBER QVARTVS,
De Marcionis Antithesibus.

Æ c' populo iuueni, qui diues, liber, & hæres
Possidet æternam spem laudis iure dicatam,
Non vt doctores (solus daret omnia Christus)
Sed famulos Christi, iubet inuiolata potestas
Ingenti zelo flagrantem, pacis amore
Armatus, molem belli deducere terræ

Excelsas turres, & mœnia sæua malorum,
Surgentisque minas, populi contra agmina sancti
Detrahere, vacuas voces dissoluere vento.
Quapropter meritò nos æmulamenta locuti
Ipsi ex verbis, etiam monumenta salutis
Nitimur exprimere, quæ gratia larga profudit,
Prædonisque plagam sanctis aperire copertam,
Ex improviso ne quis rudis, inscius, audax
Incidat, & captus cœlestia dona relinquat.

[² Ergo Deus cunctis mortalibus vnus vbique est,
Æternum regnum, profundæ lucis origo,
Fons vitæ, potus sapientia conditus omni.
Protulit ipse orbem, cuius sinus omnia cingit.
Nulla illum regio, nullus locus ambitu claudit;
Materies nulla est facta, vt sit sponte perennis,
Quæ fuerit semper, nullo facto recreata;
Cœlorum, terræ, maris, inferni que locator.
Spiritus, aëris est diuisor, conditor, auctor,
Solutus perpetuus Deus est, immensa potestas.
Hunc lex esse Deum populo monstraucrat vnum,
Cuius vox Mos pollens in monte locuta est.
Illius hæc virtus, sapientia, gloria, verbum,
Filius, immenso genitum de lumine lumen,
Per vatum voces hunc vnum clamat esse.
Ordine suscipiens Paulus, sic tradit & ipse
Vnum hunc esse patrem, per quem sunt omnia facta,
Atque vnum Christum, per quem Deus omnia fecit,
Ad quem se curuare genu planè omne fatetur,
³ Ex quo omnis patria in cœlo terræque vocatur,
Qui zelat populum summo pietatis amore
Vt pater, & sanctè vult omnem viuere carnem,

CAP. I.

CAP. II.

Philip. 2.
Ephes. 2.

Apparere sibi mundam sine crimine plebem.
Hoc zelo nostram custodit lege salutem,
Legitimos monet esse, iubet, castigat, & instat.
Corripiens Galatas fratres, & Apostolus idem,
Talem se Paulus zelum se scripsit habere.

C. III.

Gen. 7.

"

"

"

Gen. 18.

"

[⁴ Ceddidit ergo Deus gratis peccata paterna,
In cataclysmo enecans pariter cum prole parentes;
Gentēque iam quarta genitos de stirpe nepotes,
Quum ferē nongentos hos tunc adiuuerit annos.
Iudicium durum, sententia sēua videtur,
Paruulus & Sodomis adhuc insons, mollis, inermis,
Vt careat vita, quid enim peccauerat infans?
Quod crudele putes, hoc est pietatis honestum.
Auctores sceleris (facinus ne cresceret vltra)
Exstinxit, sobolēque patrum peccata sequentum.
Sed non cum patribus pœnas innoxius infans
Perpetuas luit; ignarus, neque criminis auctus;
Ne fieret sceleris, consors ætatis adultæ,
Sponte futura mala, mors immatura resoluit.

C. III.

Leuit. 1.

Ex sequ.

Isa. 1.

"

"

[⁵ Cur Deus ergo iubet pecorum sibi sanguine fundi?
Legēque constringit, ne quis transcederet errans
In populo, lapidum præsentī morte minatus.
Atque iterum hæc reprobat, negat hæc sibi munera grata,
Corripiens plebem peccati examine pressam.
Ipse iubet verax, iustus simul ipse repellit?
Si quæris causas, errans desiste moueri;
Causa etenim fidei, rationis imagine maior.
Aspice per speculum fulgentis luminis vmbra,
Quid vituli sanguis, vitulæ cinis, hircus vterque;
Hic dimissus abijt, cadit alter at hostia templo.
Sanguine nam vituli populum, simul omnia vasa,
Atque sacerdotes, & scripta volumina legis,
Sparsit aquæ mixto, vates sic iussus ab alto;
Non propriam spem, nec speciem virtute vacantem,
Exemplo vituli passurum in corpore Christum;
Qui iuga dura ferens humeris, temonis erat
Fortiter abruptis sua pectora vomere ferri,
Infundens sulcis animæ suæ sanguinis vndam.
Nam templi vasa hæc designant corpora nostra.
Ipse Dei templum verum, non antè dicatum,
Namque suo socios homines sibi sanguine fecit,
⁶ Atque sacerdotes voluit sui corporis esse,
Ipse patris summi perfectus iure sacerdos.
Auditum, visum, gressum mundauit inertem,
Aspersitque libro testes præfaga locutus,
Demonstrans legem suo vinctam sanguine sancto.
Hanc & per vitulam manifestat victima causam;
Sanguine de cuius pro plebe piacula sumens
Intra velamen primus Leuita ferebat,
Castrorum extra fores corpus iussuque cremauit,
Cuius de cinere mundabat corpora lapsa.
Hoc Dominus noster, qui nos sua morte redemit
Extra castra, volens, populi vim passus iniqui,
Impleuit legem factis prædicta probando,
Qui verè mundat plebem contamine plenam,
Omnia concedens, quasi diues corporis auctor,
Intra velamen cœli cum sanguine gressus,
Effudit quem pro multorum mortibus vnus.
Ergo sacerdotem magnum decet hostia sancta,
Quam dignè perfectus habens, offerre probetur;

Leuit. 16. et

Hebr. 9.

Exod. 26.

Matth. 26.

Leuit. 16.

Hebr. 9. et

17.

Corpus habet, hæc est mortalibus hostia viua,
Hanc dignam magnis, pro cunctis obtulit vnam.
Hircorum species homines dicat esse, repullos
Ex duobus populis steriles, sine fructibus ambos,
Quo in Euangelio Dominus quoque dixit, & hædos
Abs ouibus cerni stantes in parte sinistra,
Esse quidem quosdam Domini pro nomine passos.
Sic actum sterilem, fructum velasse, supremo
Hos merito dignos aræ, decet esse Prophetas;
Abiectos alios, Lazaro vt diues iniquus,
In sua duricie qui permansere repulsi.

[7 Nam velum in medio pendens cernebat utrosque,
Inque duas partes ædem diuiderat vnam.
Interiora quidem sanctorum sancta vocata.
Isthic ara sita effulgebat nobilis auro,
Testamenta simul, tabularum legis & arca;
Pellibus agnorum cœli contexta colore,
Interus vestita auro, media omnia ligno.

Hic tabulæ legis, hic manna est vna repleta;
8 Hic Aaron est virga, crucis quæ germina profert,
Ipsi dissimilis, Styrcis tamen arbore nata.
9 Atque super Cherubim per formam quattuor vnam
Pandebant pennas, & sagmina iussu tegebant.

10 Exterius velum, pars ædis aperta patebat.
In faciem; lato grauis aris stabat aheno,
Et candelabrum bis ternis vndique ramis
Connexis medio calamo, totidemque lucernæ,
Aurea materies complebat lumine templum.

[11 Ergo prior templi facies communis, aperta,
Declarat ritum populi sub lege morantis,
In cuius tenebris septemplex spiritus, vnus.
Lucebat sanctus semper plebemque tegebat,
Hoc candelabrum verum, viuæque lucernæ.
Per legem & vates perlucens corde subactis.
Inque typum terræ facta ara creditur esse;
Hic operæ populi, quas non sine sanguine semper
Obtulit, effuso, vitam sine lege, cruore
In patulo passim comparuit omnibus olim;
Isthic & Dominus pro cunctis hostia factus
Totam designat terram, specialiter aram.

12 Fœderis hinc etiam noui inenarrabilis auctor,
Discipulus Ioannes animas pro numine passas,
Testatur tali sese vidisse sub ara.

Clamantes Dei vindictam pro cæde potentis.
Isthic interdum requies; sub corpore terræ
In parte ignota quidam locus exstat apertus,
Luce sua fretus; 13 Abrahæ sinus iste vocatur;
Altior à tenebris, longè semotus ab igne,
Sub terra tamen. Hæc ara vocatur ahena,
In qua velamen pullum memorauimus esse.
Diuidit hæc partes ambas, vnâque recludit.

Diffitam ab æterna, cultura & temporis vsu.
Non inimica sibi quamuis distantis amoris,
Tempore diuisa & spatio, & ratione ligata
Vna domus, quamuis velo partita videtur,
Atque adeo passo Domino velamine rupto,
Cœlestes patuere plagæ, cælataque sancta,
Atque duplex quondam, facta est domus vna perennis.

[14 Interius templum, populum de nomine Christi
Cœlesti cultu, ipsa Dei mandata sequentem.

Leuit. 26.

Matth. 24.

Luc. 15.

CAP. V.

Exod. 26.

Heb. 9.

Num. 17.

Exod. 20.

ac. Ezech. 1.

Exod. 10.

Exod. 26.

CAP. VI

Ibid.

Hebr. 9.

Apoc. 6.

Luc. 15.

Apoc. 6.

CA. VII.

Exod. 26.

*Ibid.**Hebr. 9.**Ibid.**Ibid.**Isai. 11.**Exod. 26.**Matth. 5.**Heb. 9.**Exod. 25. et**Exod. 1. ac*

10.

Apoc. 4.

C. viii.

(Personæ hîc propriæ verè non vmbra ligatur)

Perfectis rebus completum tradidit ordo.

Arca sub exemplo, corpus venerabile Christi

Ostendit, sacro per lignum spiritu iunctum.

Aeriæ pelles, caro, non ex semine nata,

Extensa in ligno; simul intus spiritus ardens

Aurigera specie conflatus, iungitur illi,

Vt caro pace data, cum spiritu mixta vigeret.

Carnis, & vrna, typum Domini fert, aurea plena;

Fœderis ipsa noui Dominum declarat apertè,

Manna, quod est panis cœlestis, verus, in illum

Traditus à patre, quem tribuit pro pignore sanctis,

Perfectè dabit hunc illis, qui vincula pacis

Semper amatores operum tenuère bonorum.

Et tabulæ duplices conscriptæ legis, in arca,

Significant simul hæc in Christo condita semper,

Qui verus atque nouum mandatum pertulit ipse,

Arca patris summi, per quem dedit omnia diues.

Et virga Styracis fructus nucis adtulit ipsa.

(Virginis hæc species, genuit quæ sanguine corpus)

Coniuncta in ligno, sedabit mortis amarum

Interius fructum dulcem, de spiritu sancto.

Sicut Isaias virgam de semine Iessæ

Prædixit Mariam, de qua flos exit in orbem.

Ara nitens auro cœlum declarat in alto,

Quo sanctæ subiêre preces, sine criminæ missæ.

Hanc aram Dominus dixit, qua munera siquis

Offert, vt primùm pacem cum fratre retractet,

Sic demum flagrare preces ad sidera possunt.

Hoc Christus victor solus, primûsque sacerdos,

Obtulit incensum, precibus non arbore natum.

Nam Cherubim quum sit bis binis vultibus vnum,

Est vnum verbum, per quatuor ordine ductum,

De patre quæ Christus plenissima pertulit ipse

Mandata sperata noui, solatia vitæ.

15 Ast quater alæ sex, veteris præconia verbi,

Testificantis ea quæ postea facta docemur,

His alis volitant cœlestia verba per orbem,

His etiam Christi sanguis contactus habetur,

Obscuræ vatum prælogo dictus ab ore.

Alarum numerus antiqua volumina signat,

Esse satis certa viginti quatuor ista,

Quæ Domini cecinêre vias, & tempora pacis.

Hæc cohærere nouo cum fœdere cuncta videmus.

16 Sic quoque Ioannes, sic pandit spiritus illi

Tot numero folio senioribus insuper albis,

Atque coronatis cohibentibus omnia mitra;

Ad solium Domini, vitreũ & mare, stare sub igne,

Quattuor aligera atque oculis animalia plena

Intus & exteriùs, quæ sunt arcana patêre;

Significat verbo simul omnia clausa videri;

Nam vitreum flammæ mixtum mare, dona lauacri

Spiritu conflato credentibus esse tributa.

Quæ pietas Domini? quis tantum dicere possit,

Ante tribunale, ante pauimentumque parauit,

Vt fora iudiciũque sibi anticipare volentes,

Et fugerent, esset properanti copia lata.

17 Sic igitur lex, & miri cecinêre Prophetæ;

Omnia sic coniuncta vigent, veterisque nouique

Fœderis, illa facta & verborum immania dicta.

Sic

Sic & Apostolica voces testantur vbique,
Nec quidquam veteris non est nouo denique iunctum
Sic errant, & dictorum sic facta retorquent,
Qui fallas finxere vias; Dominumque Deumque
Æternum regem, qui tantum protulit orbem,
Detrectant, aliud quærunt sub nomine ficto;
Mentibus orbat, quas amiserunt furentes,
Externum legi Christum affirmare volentes,
Nec mundi Dominum, carnis neque velle salutem,
Nec virtute patris, factorem corporis ipsum;
Quos obturatis fugiendum est auribus vltro,
Ne sermone suo maculent innoxia corda.
Nos igitur, quos tanta Dei perfudit honestas,
Veraque doctoris cœlestia verba magistri
Instituere bonis, recta & monumenta dedere;
Semper honoremus Dominum, sine fine canamus,
Gaudentes puraque fide, certaque salute
(Nati vero Deo nutrimur pane perenni)
Æternam toto sperantes pectore vitam.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
LIBRVM QVARTVM ADVERSVS MARCIONEM.

C A P. I.

1. Hæc populo iuueni, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De libri huius argumento. Atque obscurissimum est illud, & fortassis mendosum:*

Non ut doctores (solus daret omnia Christus) Correximus verò:

Excelsas turres, & moenia sæua malorum, &c.

Detrahere, pro: Detraheret. Accipit autem, uti in argumento quoque dictum est: æmulationem, pro: Antithesibus: quarum frequens mentio supra Tomo 3. libris quinque aduersus Marcionem.

C A P. II.

2. Ergo Deus cunctis mortalibus vnus, &c.] *Titulum huic capiti imponimus: De vnico Deo. Hic verò distinximus: potius sapientia conditus omni, ut sapientia Ablatius sit more Auctoris, correpta vltima syllaba; ubi castigauimus: conditus, pro: creditus. Legimus etiam: ut sit sponte perennis, pro: perenni, & inferni que locator, pro: locatur.*

3. Ex quo omnis patria in cœlo terraque vocatur, &c.] *Reseruata est ab Auctore in hac scriptura Ephes. 3. vox Græca πατρίδα; de qua B. Hier. adu. Heluid. scribens, fatetur Latinos paternitates vocare, quas Græci vocant πατρίδας, quum ex una radice multa generis turba diffunditur.*

C A P. III.

4. Reddidit ergo Deus gratis peccata paterna, &c.] *Inscriptionem huic capiti dedimus: Quo sensu Deus peccata paterna puniuerit in nepotibus, nempe peccata patrum sequentibus. Vbi cataclysmi vocem Græcam retinuit, pro diluuiis. Sunt autem verba Marcionis vsque: Quod credere putes, &c.*

C A P. IIII.

5. Cur Deus ergo iubet pecorum sibi sanguine fundi, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De Anthithesi qua Deus pecorum sibi sanguinem fundi iussit, & tamen negat hæc sibi munera grata. Qua occasione pulchre explicat sacrificia, vituli, vitula, & hirci vtriusque; adludens iterum ad c. 9. Epist. ad Hebr.*

6. Atque sacerdotes voluit sui corporis esse, &c.] *Hic verbis confirmari veritatem corporis & sanguinis Domini, supra adnotauimus lib. 4. adu. Marc. c. 40. nu. 662. ubi ea de re latius. Rursus autem paulopost, dum vitulae victimam explicat, vtiur voce: contaminare, pro: contaminatione. Atque deinceps, de duobus hircis agit.*

C A P. V.

7. Nam velum in medio pendens cernebat utrosque, &c.] *Capitis huius titulus est: De templo interiori & exteriori, ex Exod. c. 26. & ad Hebr. c. 9. Accipitur verò cernebat, pro: discernebat; ut potè quod distingueret inter Sancta sanctorum, quò solus ingrediebatur summus Pontifex, & sancta siue Tabernaculum, in quod intromittebantur ceteri sacerdotes.*

8. Hic Aaron est virga, &c.] *In eo quod additur: crucis quæ germina profert, videtur esse mendosum illud: crucis; vocem autem Græcam κροσίου, quam Numer. 17. Interpres vulgatus vertit ex Hebræo amygdala, Auctor Syracis nuces interpretatur. Et verò communis est vox Græca ad utrumque: ut potè quæ omnis generis nuces significet. Quod verò significat Mariam virginem virga Aaron, habes infra cap. 7.*

9. Atque super Cherubim per formam quattuor vnâ, &c.] *Adludit partim ad Cherubim duo obumbrantia propitiatorium, de quibus Exod. 25. partim ad 4. animalia, Ezech. 1. quæ Cherubim nuncupantur, Ezech. 10. & quæ Auctor c. 7. infra quattuor Euangelistas interpretatur. Correximus proinde ex his scriptura locis: Pandebant pennas, pro: pinnas, sicuti rursus & sagmina iussu tegebant, pro: iussa, quamquam interim vox: sagmina, quid sibi velit, non intelligam. neque enim apta est significatio, verbenarum, quas sagmina vocabant, in indicendis bellis aut pace vsitatarum, ad latera propitiatorii.*

10. Exteriùs velum, &c.] *Accipitur: exteriùs Aduerbialiter, pro extrâ. Quum autem dicit: totidèmq; lucernæ, septem intelligit; nam & candelabrum bis ternis ramis constans cum medio calamo septenarium conficit, unde fit ut cap. sequ. de spiritu septemplici, candelabrum interpretetur.*

C A P. VI.

11. Ergo prior templi facies, &c.] *Titulum huic capiti dedimus: Quid anterius siue exterius templum significauerit.*

rit. Illud autem, vitam sine lege, corruptum videtur.

12. Fœderis hinc etiam noui inenarrabilis auctor, Discipulus Ioannes, &c.] Etiam hinc eidem Ioanni adscribit, & Euangelium (quod fœdus nouum nuncupat) & Apocalypsin (de qua latius lib. 4. adu. Marcion. c. 5. n. 41.) ut pote quum citet Apocal. c. 6. Atqui hinc per casuram absumi debet littera vltima in dictione discipulus, iuxta morem Christianis Poëta, & Auctori supra vſitatum.

13. Abrahæ finis iste vocatur, &c.] De hoc vide supra lib. 4. adu. Marc. cap. 34. n. 550. & 551. Hic, præterquam quod etiam finem Abrahæ ab inferni tenebris, & igne longè semotum scribit, sicuti ibi; addit: sub terra tamen; & magis ad communem accedit Theologorum sententiam in eo quod habet: passio Domino, ex duplici domo (nempe sinu Abrahæ, & æterna gloria) factam esse vnam domum perennem, quum Cœlestes patuere plagæ, cœlataque sancta.

Atqui adeo quum scriberet, nondum in errorem Millenariorum inciderat, de quo latius inter Prolegomena.

CAP. VII.

14. Interius templum, &c.] Inscriptionem huic capiti imposuimus: Quid interius templum, arca, tabulæ testamenti, manna vtrina, virga Aaronis, & 4. animalia, significauerint. Illud verò

(Personæ hinc propriæ verè, non vmbra ligatur) parenthesi inclusimus, quamquam adhuc mendosum sit & mutilum. Atqui castigamus: Aëriæ pelles, pro: Aëria; nam explicat pelles agnorum, quibus cœli colore arca contexta fuit, ut cap. 5. dictum est. Quæ denique de vtrina manna subiungit, paulo obscuriora sunt.

15. Ast quatuor alæ sex, &c.] Rursus hinc more suo ex tribus locis scriptura, sicut supra c. 5. (ut ipsius verbis loquar) centonario more vnam facit; nam illud: de quater sex alis, siue pennis, legitur Ezéch. 1. Quum autem subiicit:

Alarum numerus antiqua volumina signat, Esse satis certa viginti quatuor ista; adludit ad veteris Testamenti volumina 24. Hebraica, & Græca quoque litterarum elementa; de quibus, aliisque varijs eorumdem partitionibus, vide Sixtum Senensem Bibl. Sanctæ lib. 1.

16. Sic quoque Ioannes, &c.] Quod hinc inter cetera adfert ex Apocal. Ioan. c. 4. de xxxiii. senioribus:

Ad folium Domini, vitreum & mare, stare sub igne, quum ignis nulla illic mentio expressa sit, videtur referri ad id, quod de folio siue throno procedebant fulgura; unde & subiungit: vitreum flammæ mixtum mare. Sequentes verò versus satis obscuri sunt, quantum apparet mendosi. In quibus castigamus albis, pro: altis, & mitra, pro mira; nam induti erant albis & coronis.

CAP. VIII.

17. Sicigitur Lex, &c.] Caput hoc inscripsimus Epilogus, ut pote quo ex præcedentibus colligit veteris nouique fœderis siue testamenti concordiam, & proinde docet fugiendos hæreticos obturatis auribus,

Ne sermone suo maculent innoxia corda. De quo latius supra T. 3. lib. de Præscript. adu. hæret. c. 2. 15. 16 & 18. Emendamus verò: Dominumque Deumque, pro dominique.

ARGUMENTVM LIBRI QVINTI ADVERSVS MARCIONEM, IPSIS AVCTORIS VERBIS

Hic quintus multos nexus nodosque resoluit,
In planum mala conuoluit quæcumque latebant,
Tractat enim penè omnes Marcionis hæreseis, & ad argumenta eius paucis responderi
quò sit ut titulo adiecerimus: DE VARIIS EIVS HÆRESIBVS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRES- BYTERI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER. Quintus, De varijs eius Hæresibus.

CAP. I.

Primus erat referens inimici ex ordine verba,
Quæ refuga illicitè molitus protulit amens,
Hinc etiam carnis spes & victoria Christi,
Et species breuiter falsarum dicta viarum.
Inde sequens coniuncta docet mysteria legis,
Inque nouo Deus quæ fœderetradidit vnus.

Tertius ingenua gentem de matre creatam,
Vatibus & Patribus sacros esse ministros,
Quos numero bis sex de cunctis Christe legebas;
Maiorum natu cum nomine tempora, lustris
Tempora seruati, sceleris cui paruit auctor
Ignotus, sine lege, vagus, cum prole relictus.
Quartus & ipse refert obscura piacula Legis
Esse typum veteris, quæ paruit hostia verè,
Iamdudum expectata pijs cum semine sancto.
Hic quintus multos nexus nodosque resoluit,

In

A
In planum mala conuoluit quæcumque latebant.
Argumenta trahens, sed non sine teste Propheta.
² Et quamuis hostes muniti fortibus armis,
Vincamus; tamen illicita, polluta, nefanda,
Commaculata simul, sic miscuit omnia serpens,
Cæcorum sine luce viam, contamine vocem;
Vt dum factorem mundi contendimus ipsum
Esse Deum solum, vatum quoque voce locutum,
Ignotumque alium quemquam non esse probamus;
Vix mundum linguam sermonis culpa reseruet,
Complexu vario notum dum laude sequentes
Culpamúsque alias ignoti tempora sera;
Sed cogunt nos multa doli cælata venena,
Ancipiti quamquam cum crimine, pandere verba.
[³ Quisnam ergo Deus? quem verum dicitis esse,
Ignotum populis, alienum denique mundo?
Hunc quem nemo prius norat, hic venit ab alto?
Si sua, cur tam sera petit? si non sua quare
Vt prædo rapit, & populum sub lege morantem
Ignotis toties per legem vocibus opplet?
Si misereri etiam venit, & succurrere cunctis,
Et releuare graui deuictos funere mortis,
Carnis & obsceno spiramen soluere vincolo,
Qui cohibetur homo interior, concisus iniquè;
Cur tam serò pius vigilans, semperque benignus?
Qui numquam prius omnino se præbuit vlli,
Transmissis numero alienos ore requirens,
Numquam expectatus, non notus, missus in orbem.
[⁴ Pastor ouem quærens, quam non amiserat antè,
Debit exutus carnem, quasi victor & ipse
Spiritus, vt fuerat semper, talisque volebat,
Omnes expulsa animas sine corpore passim
Eripere, & carnem spoliata linquere terræ;
Vna die pariter complere cadauere mundum,
Euacuare orbem, atque animas ad tollere cælo?
Progenies hominum nasci cessasset in vnum,
Et nulla posthac generis prosapia vestri
Nata foret, pestemque nouam fudisset in orbem.
Vel quia tunc nihil ex his factum ostenditur esse,
Debuerat finem generi statuisset futuro.
Connubij solido complexus corde repleisset.
Fecisset torpere viros, sine germine fructus,
Fœminei sexus cubitus tædere dedisset,
Clausisset penitus carnis genitalia membra,
Nulla voluntas nostro animo, neque posse facultas.
Posthæc posset & interior homo sanguine iunctis
Hære infusus carni, semperque periret.
Semper ouis perit, ergo nec est seruare potestas?
Quum semper nascatur homo, sub crimine mortis
Quod pastoris opus, si sic inuenta docentur?
Inquæsit ergo, sed non erepta probatur.
Nunc verò delectus adest connubia adire.
Vt semper fuit, quem iunxit certa propago,
Nascuntur gentes, & vix numerabile vulgus,
Accipiunt animas nascentum corpora viua;
⁵ Nec Paulum decuit, quamuis pro tempore; quosuis
Hortari, velut ipse fuit; pare sorte monere,
Temporis angusti cernens instantia multa;
Nam teneras aliàs ætates nubere iussit,
Nec se fraudari sed debita reddere pacto.

CAP. II.

CAP. III
Luc. 25.

Vos autem astuta quis suasit fraude manere,
 Diuisio prolis securos degere amore,
 Crimen adulterij comittere, perdere vitam?
 Et quamquam perit, id falsare agnomine verbi?
 Quapropter vocis tam dulcia cuncta profundit
 Impauidi quidquid placet, vt faciatis oportet,
 In faciem casti, maculati crimine furtim,
 Hac caussa vos connubio priuauit honesto.
 Sed quid plura? benè est disunctos, scilicet, esse
 Expedit & mundo, ne vestri germinis vllus
 Nascatur, tandem cessabunt organa mortis.

CAP. III.

[⁶ Partem hominis, dum speratis resinere salutem,
 Totus homo vester deperdit mente prophana,
 Interior, simul & veterem quem dicitis hostem;
 Sed & homo solum spiramen dicitur esse;
 Nec vetus est homo dicta caro, nec sunt inimica
 Spiritus & caro, verus homo sociatus in vno;
 Nec sibi priuatos sensus cernuntur habere.
 Hec regitur, regit ille; gemit, gaudetque, dolètque;
 Diligit, ipse suæ carni carissimus idem,
⁷ Per quam paret homo, cum qua commixtus habetur;
 Vulneribus curas adhibet, lacrymâsque profundit,
 Nutrimenta cibi cupidè per membra resumit,
 Hanc optat secum immortalem semper habere,
 Quam frangi gemit, & dolet euacuare per artus;
 Illi mors miseræ dominatur tempore certo,
 Quo renouata leui de puluere mors inimica
 Deficiat tandem, caro quum resoluta resurgit.
 Hæc erit expectata diu victoria summa,
 Quam fecit virtute patris, venerandus in æuum
 Factus verus homo, hominis qui membra redempta
 In cœlos tulit, atque aditus spe diues apêruit.
 Principio gentis in linguis omnibus, inde
 Hic vbi semper opus, patria pietate minister,
 Visus ab inciso, missus patiendoperegit.

CAP. V.
Exod. 20.

Ios. 13.

[⁸ Quid nunc infandæ voces, quid perdita turba?
 Si non ipse dedit leges, Deus ipse creator,
 Ægypti de calle viam qui strauit in vndis,
 Et sedes gratis dedit has, quas dixerat olim;
 Ipsa cur in gente venit, terrâque dicata?
 Non alios populos, aut altera regna petiuit?
 Cur iam per vates, prædicto nomine toto,
 Non proprio suo, se vocitatum tradidit esse?
 Vnde etiam potuit baptismi dona benigna
 Promissa abs alio tamquam sua promere facta?
 Hæc mandata Dei transgressi, sorde reperti
 Optabant, veniâque fera de morte petebant;
 Expectata diu meritò venêre, sed illis
 Qui prius audita, at nunc agnouêre reperta,
 Hoc det vera manus Christi, pater ipse creator
 Semper ab æterno monet, & pia voce requirit,
 Quodque figurauit, fouet, atque figurat, & armat,
 Et iam despectum victor sua luce reuestit,
 Vt maneat virtutis opus cum laude perenni.

CAP. VI.

[⁹ Quid præstare Deus, quid possit homo pati, vt omnes
 Agnoscant, viuant, quod fecit viua potestas;
 Sed quia nec prædicta prius, nec facta suprema
 Dementes homines possunt suadere furentes;
 Esse hominem factum Deum, passumque, sepulcrum,
 Surrexisse, vt eis tantis clamantibus olim

Cœlesti

Cœlesti verbo complexis testibus, ambo
 Terrestri saltem rationi credere discant.
 Quum Dominus Christus caro nasci, venit in orbem.
 Augusti Regis Romani tempore, primùm
 Decreto gentes censu numerantur vbiq;
 Idem hoc Rex forte tulit, quia summa voluntas
 In cuius manu, regnantis cor, legibus esset,
 Fecit primus, & in numerum scriptura redacta est.
 Tunc etiam Ioseph, Maria cum coniuge foeta,
 Cœlesti pariter gnato numerantur, & ipsi.
 Hinc instrumentis humana astutia nisa
 Qui testes sancti verbi, præbere probantes
 Inquirant, vel sic inuento post ea victi
 Pœniteant, veniãque rogent, dum tempus habetur.
 [10] Iudæi graue qui scelus admisisse fatentur,
 Dum detrectantes ardent, nobisque resistunt,
 Nec genus ignotum dicunt, neque dicere possunt,
 Suspendisse hominem se ligno, vera locutum
 Ignari Domino carnem sine semine victam.
 Sed pro parte quidem reticent, pro parte triumphant;
 Namque Deum populis hominem vulgare laborant
 Aspicite errorem qui vos expugnat vtrosque;
 Pro nobis hic erit, dum vobis certa probamus.
 Illi Deum, vos falsò hominem sine corpore corpus
 Dicitis, & varia heu mentis vesania mergit.
 Quod qui præsumpsit, mergentes spargitis ambo;
 Namque hominem pariterque Deum, tunc facta probabunt
 Commixtum, nec pauca dabit signacula mundus.
 [11] Filius ipse Dei dum carnis membra requirit,
 Iam prætextatus palmatum sustinet ictus;
 Conspuitur vultus; spinis innexa corona
 Compungit caput; & ligno suffigitur ipse;
 12 Portatur scriblita, & fel miscetur aceto,
 Diuiditur vestis, sortes mittuntur in illa;
 Quod rapuit sibi quisque tenet; caligine multa.
 Exspirante Deo tacitè de corpore carnis,
 In tenebris tremefacta dies cum sole refugit;
 Bis fuit vna dies, mediam nox atra coperuit.
 A fundamentis montes agitantur in orbem,
 Commota est tellus, patuere sepulcra piorum,
 Cunctaque quem norunt, passum timuere videre.
 Exanimum telo miles latus haurit aperto.
 Profluit & sanguis, nec aqua minus inde secuta.
 Hæc illi pacto cælant, noluntque fateri
 Admissi factum, nefas occultare volentes.
 Spiritus ergo potest gerere sine corpore vestem,
 Aut pœnam capit, aut fert violentia vulnus?
 Aut moritur, surgitque, & sanguis funditur inde
 De qua carne, quia illum vos habuisse negatis?
 Aut finxit potius, si vos dicere tutum est?
 Quamquam præcípites dicatis, plura tacendo.
 Non ergo manifesta fides, non omnia fixa?
 Ante diem, quam quum pateretur pascha celebrans,
 Discipulisque suis tradens memorabile factum,
 13 Acceptum panem pariter vitisque liquorem
 Corpus, ait, sanguisque meus, qui funditur, hic est
 Pro vobis; fieri semper quod post ea iussit,
 Quæve creatura panem vinumque putatis
 Esse suum corpus cum sanguine? quæque fatenda?
 Non se factorem mundi per facta probauit,

Luc. 2.

Ca. VII.

C. VIII.

Matth. 26.

27.

Iuan. 13.

CAP. IX

Et portare simul de carne & sanguine corpus?

[¹⁴ Hic Deus, hic & homo verus, verumque locutus;
De patre principium, genitum de lumine lumen;
Spiritus & verbum, Patris imagine virtus;
Cum patre semper erat, vnitus gloria & æuo;
Omnitenentis enim solus quia verba ministrat,
Quem capit in terris, & per quem cuncta creauit.
Filius ipse Dei, carissimus ipse minister.
Hinc genus, hinc & nomen habet, hinc denique regnum,
De Domino Dominus, fluuius de fonte perenni.
Hic Patribus sanctis parens ab origine mundi,
Teste Deo, quicumque Deum vidisse fatetur,
Promissa & memoranda patris patefecit ab alto.
Eduxit populum, gentem percussit iniquam;
Ipse columna fuit lucis, nubisque rigoris;
Siccavitque mare, & populos iubet ire per vndas
Hostibus implicitis, fluctuque fretoque copertis;
Per deserta viam fecit sua iussa secutis;
De cælo populo panem dimisit in vmbis;
Erupitque petram, sitientes vnda rigauit;
A Deo mandatum Legis Mosique locutus
Cum tonitru cantuque tubæ, flammæque columna,
Terribili visu, tremebundo corde virorum.
Post bis videnos completis mensibus annos,
Iordane diuiso, patuit via, constitit vnda;
Partiri que tribus terram promissa paterna.
Ipse Prophetarum verbum patris ore locutus,
Esseque venturum terris, hominemque futurum
Prædixit, Christum terris manifestè profatus.

Exod. 13.

Iud. 13.

Exod. 14.

Exod. 15.

Exod. 16.

Exod. 17.

Exod. 19.

Exod. 20.

Ios. 13.

CAP. V.

[¹⁶ Expectatus in auxilium, spes vnica vitæ,
Mundator carnis seræ, mortisque fugator:
Tandem venit ab imperio patris omnipotentis,
Humanis sese vestiuit & artibus ille.
Adam, virgo, draco lignum, quæ causa ruinæ,
Et via qua nos mors temeraria vicerat omnes,
Hac eadem gradiens pastor, pecudemque requirens,
Angelo virgine, carne sua, lignique medela,
Ex quo victus homo, victos periturus obibat;
Hic interpositus pro captis omnibus vnus,
Sustinuit patiens inimicam in corpore pœnam;
Morte sua spolians mortem, fit causa salutis,
Nec non in terris suo postquam corpore sancto
Omnia perpeffus, persoluit debita nostra;
¹⁷ Infernum petit; hic animas pro crimine vinctas,
Quæ sine præsidio, conclusæ pondere legis,
Olim promissa, & sperata, & tarda rogabant,
Sanctorum in requiem dedit, & cum luce retraxit.
Tertia namque die subiens cum corpore victor,
Immani virtute patris, via facta salutis,
Inque creatura portans hominemque Deumque,
Conscendit cælos, captiuas ille reducens
Primitias, munus Domino caramque figuram;
Conseditque patri lucis virtute recepta,
Gloria qua munitus erat, dum vinceret hostem,
Spiritu coniunctus, de nobis carne ligatus.
Hunc pater, & Dominum & Christum, Regemque, Deumque;
Iudicio regnoque dato missurus in orbem est.

Gen. 1.

Luc. 1. et 13.

1. Cor. 15.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
LIBRUM QUINTVM ADVERSVS MARCIONEM.

CAP. I.

1. Primus erat referens, &c.] Titulum huic capiti imposui-
mus: De horum quinque librorum argumentis, aduersus
Marcionem. Quem refugam non semel his libris appellat, quod
à fide Catholica descuerit, quemadmodum latius videre est lib.
de Praescript. aduers. her. cap. 30. num. 167. & lib. 1. adu. Marc.
num. 2. Castigauimus autem tum in Argumentis singula libris
praefixis, tum hoc loco: Inque nouo Deus quæ fœdere, &c.
pro: Diuis, & : piacula Legis, pro: Regis. Optassemus etiam
MS. exemplaria ad recognoscendum quod hic adfert de libro ter-
tio; quod adeo quum obscurum esset, & fortassis corruptum, argu-
mento supra non adiunxi.

2. Et quamuis hostes, &c.] Pulcher locus contra eos, qui li-
benter versantur in libris hereticorum, quum vel in argumentis
eorum confutandis (hic teste Tertulliano)

Vix mundam linguam sermonis culpa referuet,
quod pertinet etiam illud: Ancipiti quamquam cum crimine.
Sunt autem rursus Tertullianica: illicita, producta vltima, & :
contamine. Atqui castigamus: Ignotumque alium quem-
quam, pro: quamquam, & : laude sequentes, pro: sequentem.

CAP. II.

3. Quisnam ergo Deus? &c.] Huic capiti inscriptionem
dedimus: De Deo vero omnibus noto, & non nouo; de
quo latius tractauit supra alicubi libris aduers. Marc. isdem penè
rationibus quibus hic usus: Si sua, cur tam sœra petit? &c. Il-
lud autem paulopost obscurum est, & fortassis mendosum: Trans-
missis numero. Hic certe castigauimus, quamquam repugnante
lege carminis, eò quod licentia simili etiam alibi utatur: Quis-
nam ergo Deus, pro: Quis non, quod nullo sensu legebatur.

CAP. III.

4. Pastor ouem quærens, &c.] Caput hoc inscripsimus:
De bono matrimonio. Quasi enim aliud agens, adhuc persistens
in absurditate, quæ oritur ex Deo nouo, transit ad confirmationem
connubiorum, quæ Marcion respuebat, de quibus supra lib. 1.
adu. Marc. cap. penult. Castigauimus verò: & : pro: vt, quia sequi-
tur: vt fuerat, & paulopost accipi videtur repleset, pro: adim-
pleret, & ad finem deduxisset, quum dicit:

Connubij solido complexus corde repleset;
& mox: cubitus, Genitino casu, pro: concubitus.

5. Nec Paulum decuit, quamuis pro tempore, quosuis.
Hortari, &c.] Prorsus legendum: quosuis, pro: quosdam,
eò quod subditur:

Nam teneras aliàs ætates nubere iussit,
vbi aliàs aduerbialiter sumitur (sicuti alibi non semel) pro: aliqui
Quum enim 1. Cor. 7. legatur.

Hortari, velut ipse fuit, pate sorte manere,
Temporis angusti (Græcè est enim συρραλμύρος) cer-
nens instantia multa,

idem tamen teneras, id est quæ continere non possunt, ætates nu-
bere iussit. Atque hoc ipsum est quod lib. 5. aduersus Marc. cap. 7.
dicit: Etenim Apostolus, et si bonum continentia præ-
fert, tamen coniugium & contrahi permittit & vsui esse;
& magis retineri, quàm disiungi suadet. Quæ verba ad loci
huius alioqui obscurioris, & fortè corrupti, intellectum faciunt.

CAP. IIII.

6. Partem hominis, &c.] Titulum huic dedimus: De salute
carnis æquæ atque animæ. Bis enim tēve, quod pulcrum est, re-
petere solet Auctor; de eodem enim tractat supra bis hoc eodem
opere. Accipit etiam more suo: deperdit, mox pro: deperditur.
Atqui legimus ex absurda consequentia:

Sed & homo solum spiramen dicitur esse,
pro: Sed nec; dum (inquam) Partem hominis speratis reti-
nere salutem; ex quo etiam sequitur illud:

Nec vetus est homo dicta caro, nec sunt inimica

Spiritus & caro, nec (id enim subintelligitur) verus homo
sociatus in vno est; quæ omnia scripturis sunt contraria,

Nec sibi priuatos sensus cernuntur habere;
cui contradicit deinceps Auctor quum subdit: Hæc regitur, re-
git ille, &c.

7. Per quam paret homo, &c.] Accipitur etiam hic phra-
si Tertullianica: paret, pro: apparet; cui est simile & illud infra c. 9.
Hic Patribus sanctis parens ab origine mundi.

Pertinet etiam ad licentiam Poeticam illud: spē diues aperuit, si-
cuti etiam infra c. 8. nox atra coperuit. Est autem obscurus ver-
sus, & quantum videtur, mendosus:

Vifus ab inciso, missus patiēdo peregit.

CAP. V.

8. Quid nunc infandæ voces, &c.] Huic capiti inscriptio-
nem fecimus: De Deo eodem veteris & noui testamenti;
quod ipsum etiam supra libris adu. Marc. & hoc ipso opere non se-
mel tractauit Auctor. Castigamus verò:

Si non ipse dedit leges Deus ipse creator,
pro: Si non ipse Deus, &c. Atqui hic locum hoc velle videtur,
quod alibi non semel dixit, & infra prosequitur c. 9. Christum (non
Deum patrem) semper retrò visum esse, atque adeo eundem esse
Deum, qui & in veteri Testamento & in nouo apparuerit; de
quo interim latius inter Paradoxa auctoris in Prolegomenis; sicuti
etiam de eo quod videatur & Christum appellare Deum crea-
torem, non solum Deum patrem.

CAP. VI.

9. Quid præstare Deus, quid possit homo pati, &c.] Ca-
put hoc inscripsimus: De Christo non solum Deo, sed &
homine. Castigauimus autem: furentes pro: præferentes, ad
præcedentia referendum, non ad sequentia verba. Rursus verò
producitur prima syllabâ in voce Deum, quum subditur:

Esse hominem factum Deum, pallumque.

CAP. VII.

10. Iudæi graue qui scelus, &c.] Titulum huic capiti dedi-
mus: Quod Iudæi hominem agnoscunt Christum, at Deum
negant, quod tamen vtrumque scripturis probatur. Emen-
dauimus verò: Sed pro parte quidem, pro: quidam; & voci-
bus transpositis: Illi Deum, vos falsò hominem, &c. pro eo
quod erat: Illi hominem, vos falsò Deum; ut potè quum li-
centia Poetica, i, litteram in fine dictionum corripiat.

CAP. VIII.

11. Filius ipse Dei, dum carnis membra requirit, &c.]
Inscriptionem capiti huic fecimus: De Christo homine.

12. Potatur scriblita, &c.] Scriblita etiam penultima contra
naturam correpta, abutitur Auctor pro: potione amara Christo &
Iudæis propinata, quum alioqui Plauto, & Catoni potius sit cibi
seu placenta genus. Sequitur etiam Græcorum lectionem, qui ace-
tum legunt cum felle mixtum, pro eo quod Latini plerique vi-
num, quæ varietas nata ex vicina vocum ὄζος & οἶνος. Rursus
in Symbolo vtrūque expressit, vinum myri hatu, & acetum. Rur-
sum autè accipitur bis: Non, pro: Nonne, paulopost in illo versu:

Non ergo manifesta fides, non omnia fixa?

vbi fixa accipit pro: certis, & rursus ibi:

Non se factorem mundi per facta probauit.

13. Acceptum panem, &c.] Facere etiam hunc locum pro
veritate corporis & sanguinis Domini in sacramento En-
charistia, supra adnotauimus lib. 4. adu. Marc. cap. 40. num. 662.

CAP. IX.

14. Hic Deus, hic & homo verus, &c.] Caput hoc inscripsi-
mus: De Christo Deo qui patribus apparuerit. Castigamus
autè necessario: Patris sub imagine virtus, pro: Christi; neque enim
Christum à seipso aut imago aut virtus rectè appellaretur. Obscurū
verò, & quantum apparet, corruptū est illud: Quæ capit in terris.

15. Ipse Prophetarum verbum patris ore locutus,

Esseque venturum tertis, &c.] *Prorsus coniungendi fuerunt hi duo versus, & præmittendus ille intermedius, qui adhuc ad librum I. sue pertinet:*

Partique tribus terram promissa paterna;
neque enim in illo libro ulla de Christo prædictio, sed apud Prophetas quamplurima, quorum multa videre est, tum Tomo I. libro aduersus Iudæos, cap. 6. & deinceps, & supra libro 3. aduersus Marcionem capite 5. 6. 7. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. & 23.

C A P. X.

16. Expectatus in auxilium, &c.] *Titulum huius capiti de-*

dimus: De Christi passione & gloria; ubi imprimis pulchra est comparatio, quod quum fuerint homini causa ruinæ, virgo, draco lignum, Christus demonem vicerit,

Angelo virgine, carne sua, lignique medela; hoc est enim quod vult versu illo obscuro, & quantum apparet, mendofo:

Ex quo victus homo, victos periturus obibat.

17. Infernum petit, &c.] De hoc articulo fidei, quem tamen Erasmus in Symbolo Apostolico agnouisse vix videtur, vide supra lib. de Præscript. adu. hæret. cap. 13. num. 86.

ARGVMENTVM LIBRI DE IVDICIO DOMINI, PER IACOBVM PAMELIVM.

- I. *E iudicio Domini scripturus Tertullianus; imprimis more Poëtico Musas inuocat, ad modulandum quatuor anni temporum, & mundi totius fabricam.*
 - II. *Deinde celebrat hominis formationem.*
 - III. *Hinc eius transgressionem, & originale peccatum, ac mortem in vniuersum genus humanum inde secutam.*
 - III. *Porrò ad institutum veniens, primum agit de iudicio particulari post mortem singulorum.*
 - V. *Inde de resurrectione mortuorum Deo non impossibili.*
 - VI. *De aduentu post hoc Domini, & comparitione omnium ad Iudicium.*
 - VII. *De verbis Iudicis ad sua iussa secutos, quod ad perpetuam vitam euocabit.*
 - VIII. *Cum descriptione Poëtica cælestis gloriæ.*
 - IX. *Item de verbis Iudicis ad impios, quibus flammæ addicit perpetuas.*
 - X. *Cum simili descriptione gehennæ.*
 - XI. *Porrò addit quòd id olim sancti cecinerint Propheta, & qui in Christi passione resurrexerunt.*
 - XII. *Quocirca Iudicij memores mutare vitam omnes admonet.*
- Ceterum videtur huius meminisse Auctor supra lib. 2. aduers. Marc. cap. 27. in hæc verba: Iudicem quidem & illum (nempe Deum) esse, iam ostendimus in LIBELLO SVO. Et enim lib. 1. adu. Marc. id argumentum etiam tractet cap. 25. 26. 27. & 28. tamen non poterit ille Liber inscribi DE IVDICIO, quia etiam alia multa de Deo tractat.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRES- BYTERI, DE IVDICIO DOMINI LIBER.

CAP. I.

Vis * mihi ruricolæ aptabit carmine Musas?
Et verni roseas titulabit floribus auras?
Æstiuæque graues maturas messis aristas?
Quis dabit & tumidas autumnî vitibus vuas?
Quisve hiemî placidas semper laudabit oliuas?
Recludetque ipsis renouatas fontibus vndas?

Frondentisque vago cædet de gramine flores?
Protinus ætherei modulabor luminis auras.
Iam mihi luciferas liceat contingere Musas,
Pandere secretas fluuiâli vertice lymphas;
Et lætas alio positas subsidere syluas,
Æternæque simul modulabor carmine flammæ,
Vnde mare tumidum, immensa fluctuet vnda,
Quæ virtus solidas moueatque tremiscere terras,
Et lux vnde nouo præfulserit aurea mundo;

Quisve

Quisve hominem lato potuisset fingere limo,
 Vnde genus vacuo potuisset crescere seculo;
 Et quæ viuendi populo sit multa cupido,
 Quæve creata malo, moriendi, quæve propago,
 Vnde bonus roseis sit odorque ruborque coronis.
 Quid faciat latis vt vitis abæstuet vuis,
 Et plena è teneris tendantur vt horrea culmis,
 Arbor vt in glacie nigris pubescat oliuis.
 Germinibus quis det varij incrementa vigoris,
 Mollibus & matrem pullorum protegat umbris.
 Omnia nosse bonum quæ sint miracula rerum,
 Vt Dominum liceat per cuncta agnoscere verum;
 Qui lucem, maria, & cælum, terramque parauit,
 Ornauitque nouum variato sidere mundum;
 Et pecudes primùm, & volucres, procedere iussit,
 Et dedit æquoreas compleri piscibus vndas,
 Et fecundatas animabus cogit harenas.
 Talia compositis deducam carmina Musis,
 Atque salutare exponam fontibus vndas,
 Et latum placidis venientem nubibus imbrem,
 Inque animas hominum penitus, vltroque fluentem,
 Excipiat plenis in nostra noualia riuis.
 ¶ Nunc age, securam viuamque adtingere lymphã,
 Et celeres vitam amissam reparare per vndas
 Si velit, æternæ & pœnas euadere flammæ,
 Ignarusque Dei, venturique inscius æui,
 Et potius venturæ adipisci præmia vitæ;
 Hunc vnũ meminisse Deum, solũque precandum,
 Qui totum in libra posuit sub limine mundum,
 Æternũque manens, semperque futurus in æuum,
 Sæcula cuncta tenens, ante omnia sæcula solus
 Ingenitus, sine fine Deus, sedemque supernam
 Solus habens, solus cœlos supereminet altos,
 Omnipotens solus, cui parent omnia rerum;
 Qui sibi complacitum hominem formauit in æuum,
 Pastorem pecudum, & dominum dedit esse ferarum;
 Qui sermone tenus potuit protendere cœlum,
 Et solidam verbo potuit suspendere terram,
 Et dicto citius disiunxerat æquoris vndam,
 Ac manibus caram dilexit fingere formam,
 Atque suam voluit faciem quoque inesse decoram,
 Spiritũque adflauit viuendi vultibus auram.
 ¶ Immemor ille Dei, temerè committere tale
 Non vltra monitum quidquam contingeret vnum
 Vnde malum sciret pariter dignosceret æquum.
 Protinus illicitum vetuit contingere pomum.
 Quanta Deus homini permisit munera mundi?
 Et prædulce sui signauit pignus amoris?
 Iusque dedit volucrũ, pontũque solũque domadum,
 Vtilia & caræ tribuit mandata salutis.
 Sub ditione dedit terras, animasque volantũ,
 Pennatũque genus, pecudum genus omne ferarum,
 Et genus æquoreum, & deformia monstra natantum.
 Sed quoniam primo transgressus crimine legem,
 Iam iam primus homo Domini mandata reliquit;
 Coniuge quæ mala cuncta suasit, morte peribat,
 Peccati que malum commisit femina primum,
 Transgressa que suum decepit lege maritum;
 Eua inducta dolo patefecit limina letho,
 Et sibi cum genere procreauit funera toto.

Gen. 1.

CAP. II.

Gen. 1.

CAP. III

Gen. 2.

Gen. 1.

Gen. 2.

CA. IIII.

Hinc nefas incautum, mors hinc quasi semen in ævum
 Spargitur; inde magis facinus percrebuit atrox,
 Atque labor corruptum agitavit sæuior orbem.
 Callidus hoc zelo serpens illexit in ipso,
 Inde magis populi accersunt commissa malorum,
 Atque nefanda malis pepererunt semina factis.

[* Idcirco Dominus solus, cui summa potestas,
 Et super alta tenens summi fastigia cœli,
 Altum in præcellis habitans in secula lumen;
 Præsentisque memor, quoque præscius antè futuri,
 Progeniem meriti decretum seruat in ævum;
 Et cunctas animas, tum corpora tarda gubernans,
 Quæ ratione mouent hominem, per multa vaganter
 Vt primum positi membrorum pondera cedunt,
 Terrenisque leues resolutis nexibus ibunt,
 Ac proprias capient diuersis partibus oras.
 Ast alias lætis reuocari protinus auris,
 Seruari penitus decreta ad præmia legis,
 Dum motis iterum reuifescant corpora membris.
 Illic occultis claudentur praua tenebris.
 Tunc homines primæ pensare præmia vitæ
 Incipient, crimenque suum culpæque putare,
 Et pœnis retinere, procul de morte futuris,
 Iudiciisque Dei memores astare piorum,
 Expectare suam suorumque ex crimine pœnam;
 Funditis aut pecorum sine nomine viuere vitam,
 Incassumque Deo iam furdo funderè fletum.

CAP. V.

Gen. I.

[† An Deus omnipotens, cuius sub lege reguntur
 Omnia, non valeat post mortem reddere vitam?
 Aut aliquid Dominus rerum non posse videtur?
 Si potuit tenebris pulsas extendere lucem,
 Atque omnem verbo subito componere molem,
 Omnia de nihilo quoque voce potente parare;
 Cur non ex aliquo possit componere, notam,
 Quæ fuerat quondam, quam finxerat antè; figuram?
 Assimilèmq; sibi iubeat resurgere formam?
 Quum sint cuncta Dei; reddit magis omnia tellus;
 Iussa retexet enim quidquid contexerat olim.
 Si quem fortè rogis aboleuit flamma sepultum,
 Aut aliquem cæcis disiecerit æquor in vndis,
 Si cuiusque fame satiarunt viscera pisces,
 Aut fixere feræ crudelia funera membris,
 Alitibus iacuit raptato corpore sanguis;
 Vltima non Domino rapient sua munera magno.
 Apparere Deo viuos de morte necesse est,
 Resumptisque suis homines adstare figuris.
 Arida sic vacuis redduntur semina terris,
 Et penitus fixis putrescunt mortua sulcis;
 Nonne animatur & hinc reparatis culmus aristis,
 Atque iterum viuis flauescunt fortia granis,
 Confurguntque nouæ vario cum fœnore messes?
 Sidera cuncta cadunt, iterumque renata nitescunt.
 Et dies in densa moritur cum lumine nocte;
 Occidit & iam nox rebus mox luce reiectis;
 Iamque suis alia atque alia dies surgit ab astris,
 Sólque cadit, splendorifero qui lumine clarus,
 Lux perit umbrato venienti vespere mundo;
 Et renouata suo viuít fuligine Phœnix,
 Et sua mox volucris (mirum) post busta resurgit.

I. Cor. 15.

Tempore.

Tempore nuda suis folijs quoque fruticat arbor,
 Pomorúmque iterum curuantur germine rami.
 [⁶ Ad vocem ergo Dei mundo per cuncta tremente,
 Et motis penitus virtutibus aëris alti,
 Tunc fragor insolitus, tunc maxima murmura cœli,
 Adueniente Deo, totius iudice mundi.
 Protinus innumeri concurrunt ire ministri,
 Conuallántque Deum cum maiestate superna;
 Angelica in terras descendunt agmina cœlo;
 Omnes, tuba Dei, quibus est diuina facultas,
 Vultibus & forma virtutis spiritus omnes.
 Igneus his vigor est, rutilantia corpora, cœli
 Vis diuina micat, hinc totus murmurat orbis,
 Hinc trepidans penitus, vel quanta est, terra remugit,
 Parturiens homines, quos reddere iussu decebit.
 Omnes mirantur, turbantur denique, nimbi
 Astráque mota pauent, subitæ virtutis ab alto.
 Sic veniente Deo, sonitus cum voce potentis;
 Omnia continuò ruptis per regna sepulcris,
 Omnis humus latis effundit hiatibus ossa,
 Viuentésque patens populos eructat harena,
 Hærent membra comis, nectunturque ossa medullis,
 Confertique regunt spirantia corpora nerui,
 Et simul infuso motantur sanguine venæ,
 Dimissisq; cauis, animæ redduntur apertis.
 Organa quæque sua repetunt surgentia parte.
 Proh, miranda fides; ⁷ hinc omnis pullulat atas,
 Pullulat antiquo mortuorum puluere turba;
 Matres atque patres repetita luce resurgunt,
 Magnanimi iuuenes, pueri, innuptæque puellæ,
 Defunctique senes animis viuentibus adstant,
 Infantúmque gemens resonat vagitibus orbis.
 Tam variæ gentes venient de sedibus imis,
 Eoúmque manus, & quas videt vltima tellus,
 Quæque colunt medijs deuexo in climate mundi,
 Ryphæasque tenent argenti sideris arces.
 Omnis adest, pauidus finis cuiusque; colonus,
 Rusticus, Atrides posito diademate regni,
 Pauperibus mixtus coequalis in agmine diues,
 Altus vbique tremor, precibus tunc ingemit orbis,
 Tendentesque manus populi clamore stupefunt.
 [⁸ Ipse sedens Dominus, sublimi lumine clarus,
 Atque potens cunctis micat in virtutibus ignis,
 Excelsóque throno cælesti sede coruscat;
 Martyribus septus, numero candente virorum,
 Dilectisq; suis comitatus vatibus exstat,
 Clara quibus niueis effulgent corpora stolis.
 Iámque sacerdotes nitidis in vestibus adstant,
 Gestantes rutilas insigni fronte coronas;
 Submissisq; omnes genibus veneranter adorant.
 Hagie, hagie, sancte Deus; vox omnibus vna est.
 Hic Dominus geminam mandabit sistere plebem;
 Imperat & iuxta numerum discernere prauos,
 Appellans placidis verbis sua iussa sequutos,
 Indutósque iubet, deuicta morte, vigorem,
 Semper inextinctas habitare ad luminis auras;
 Ire per antiquum semper florentia regna,
 Promissas per opes, per semper amœna vireta,
 Degere perpetuam præclaro in corpore vitam.
 [⁹ Est locus Eois Domino dilectus in oris,

CA. VI.
Matth. 24.

CA. VII.
Matth. 24.

Apo. 4.

CA. VIII.

Hhhh

Lux vbi clara, nitens, spiratque salubrior aura,
 Aeternusque dies, atque immutabile tempus;
 Est secreta Deo regio, dirissima campis,
 Atque beata nimis, sudæque in cardine sedis.
 Aer lætus tibi, semperque in luce futurus,
 Lenis & aspirans vitalia flamina ventus.
 Omnia fert fecunda, solo prædiuite, tellus;
 Flores in pratis fragrant, & purpura campis
 Omnia prærutila miscet non inuida luce.
 Flos alium lætus suo lumine vestit amictus,
 Roscidæque hinc multo variantur semine rura,
 Et roseis niuea crispantur floribus arua.
 Nescitur quibus usque locis felicior aura,
 Quæ melior specie, vel plus præcellat honore.
 Talia florigeris numquam nascuntur in hortis
 Lilia, nec nostris efflorent talia campis,
 Nec sic nata rubent, mox ut rosa panditur aura;
 Purpura nec Tyrio sic est intincta rubore.
 Gemma coloratis fulget speciosa lapillis;
¹⁰ Inde nitet prasinus, illinc carbunculus ardet,
 Herbosæque viret prægrandis luce smaragdus;
¹¹ Hinc & odoriferis nascuntur cinnama virgis,
 Et spisso lætum folio conflagrat amomum.
 Hinc iacet ingenitum radiantis luminis aurum,
 Et nemora alta tenent florenti tempore cælum;
 Virentesque grauant vberima germina ramos.
 Porrexit similes non illis India lucos,
 Non ita densa leuat in monte cacumina pinus,
 Nec sic alticoma est umbra crispata cupressus;
 Nec vernus melius floret cum tempore ramus.
 Hinc abietes celso florent in vertice nigrae,
 Aeternumque virent solæ sine grandine sylva.
 Nulla cadunt folia, & nullo flos tempore desit.
 Flos quoque floret ibi rubeus, ceu purpura Tarfi,
 Flos hinc, credo, rosa est, rubor atque odo racer in ipso,
 Sic folijs speciem præfert, sic spirat odorem.
 Arbos stat cum flore nouo, pulcherrima pomis,
 Vitalem & frugem felicia robora densant.
 Mella viridanti conflagrant pingua canna,
 Lac etiam plenis manat potabile riuis;
 Vitam aspirat ibi quidquid pia terra virescit,
 Et pulcre redolet munus medicabile Cretæ.
 Fons illic placidis leui fluit agmine campis;
 Quattuor inde rigant partitas flumina terras.
 Ver puto semper agit vestitus floribus hortus,
 Non frigus variat hiberni sideris auram,
 Et reficit foetam, meliori flamine terram.
 Nox ibi nulla, suas defendunt astra tenebras;
 Iraque insidiæque absunt & dira cupido,
 Exclususque metus, pulsæ de limine curæ.
 Hinc malus extorris, dignas exiuit in oras,
 Nec vetitos vmquam datur huic contingere lucos;
 Illic prisca fides electa in sede quiescit,
 Insistit gaudens aeterno in fœdere vita,
 Et secura salus placidis letatur in aruis,
 Semper victura, semperque in luce futura.
 Hinc quicumque pius, æquique bonique colonus,
 Quique Deum metuit sincera mente Tonantem,
 Atque suos coluit sacra pietate parentes,
 Et degit reliquam semper sine crimine vitam,

Aut

Aut inopem fidis opibus solatus amicum est,
 Atque laboranti nimium subuenit egeno,
 Pauperis adiutor, pupillorumque patronus,
 Eruit innocuos, subuenit crimine pressis,
 Hospitibus largæ tribuit sua pignora mensæ;
 Omnia diuinè gessit, pia munera iussit,
 Non alicui nocuit, non umquam aliena cupiuit;
 Illi exultantes diuinis laudibus omnes,
 Hortantesque simul referunt ad sidera voces,
 Psallentes Domino celebrant per gaudia grates,
 Innocuamque viam nuncijs comitantibus ibunt.
 [" Hæc postquam Dominus scelicia dona peregit,
 Et pariter iustos æterna in regna remisit;
 Tum miserranda venit, lugens sua crimina turba,
 Effundit gemitus lacrymis arentibus omnes,
 Et sua testatur crebris ululatibus acta.
 Flammas pro meritis, stagnantia tela tremiscunt.
 Corripit angelicus cœtus, prohibetque precari,
 Et prohibet seras clamando fundere voces;
 Sublata venia fundum iaciuntur in imum.
 O miseri, quoties maiestas cognita vobis!
 Audistis sonitus, vidistis fulgura cœli,
 Assiduas pluuias, ventorum & grandinis iras
 Experti; quoties noctesque diesque sereni
 Tempora fecundant pulcris Dei munera donis,
 Vernabantque rosæ, frugum nec defuit æstas,
 Autumnus variè fundebat mollia poma,
 Aspera hiems quamuis glaciales fregit oliuas;
 Cuncta Deus tribuit, bonitas nec defuit eius.
 Terra Deum tremuit, pontus de voce pependit,
 Et fluuius siccas trepidus refugit harenas;
 Et genitura Deum quæuis per cuncta fatetur;
 Vos miseri Dominum cœli terræque negastis,
 Præconesque Dei (horrendum) sæpè fugastis,
 Et iustos potius crudeli cæde necastis,
 Et fraus in vobis post crimen semper inhæsit.
 Ergo sementis fructum capietis iniquæ:
 Noscitis esse, Deumque tamen ridere soletis;
 Ibitis in tenebras ignis & sulphuris altas,
 Passuri ardentes iustas cruciatibus iras;
 Æternæ Deus ossa iubet descendere pœnæ,
 Ire sub ardorem rabidæ sine fine gehennæ,
 Urgeri molem per stagna rotantia flammæ,
 In flammamque iubet conuerti elementa minantem,
 Atque omnem cœli descendere nubibus ignem.
 [" Tunc audius rapido est inclusus tartarus igne,
 Atque procellosis flamma intus fluctuat undis,
 Totæque vertentes confundit terra fauillas.
 Flammeus est sulcus, dentes vertuntur acuti,
 Omnibus & torrens armabitur igneus annis.
 Impetu tartareo frendent incendia mundo,
 Illic præcipiti cursu torrentur in æstu,
 Hinc fugiunt, illinc cursu referuntur acuto;
 Obuia fit sæuæ flammæ fugientibus ira,
 Agnoscuntque suam iam tum de crimine pœnam.
 Iamque vaga à nullo tellus possessa colono
 Æquoris extremo pressa & sub fine profundo,
 Qua sol emenso radio determinat orbem,
 Et qua transacto conduntur sidera mundo;
 Æther gliscit, atris obstrusa luce tenebris,

Ultima secretis stagnant flammantia riuus.
 Est natura loci signatis ignea pœnis,
 Infernisque palus candens ardoribus atrox.
 Intonat horrificis facinus pœnale caminis,
 Æstuat, & rapitur lato de vortice flammæ,
 In tormenta ruens, fluctuque & gurgite sæuo,
 Turbida cœnoso fundo miscetur harena.
 Huc captiua gemens mittetur turba malorum,
 Arsurumque nefas, scelerati corporis agmen.
 Magnus plangor ibi, luctus sociante boatu,
 Et stridor rabidus, vlulatus & inde dolentum.
 Exurgent flammæque procul, artusque sonori,
 Ignis inardescet, gemitusque feretur ad auras.
 Tunc humana, mali pender commissa, propago,
 Incipietque suas ad cœlum tendere palmas,
 Et Dominum tunc nosse volet, quem nosse volebat
 Antea non, quum nosse illis foret vtile tempus;
 Illic quisque suæ profitebitur effera vitæ,
 Iniustasque manns, & sæuæ crimina mentis,
 Horrescetque suæ quæ nouerit impia vitæ.
 Iam primum quicumque Deum malè senserit antè,
 Et vaga mentito coluisset numine saxa,
 Atque cruentiferis signis sacrauerit aras,
 Et picturatas timuit sine voce figuras,
 Ac falsi tenues veneratus numinis umbras,
 Et quoscumque malus seduxit protinus error:
 Siquis adulter erat, si natos ense necarat,
 Si raptor grassatus erat, si fraude clientes
 Distulerat, si mente parum versatus amica;
 Siue suas hominum macularat sanguine palmas,
 Miscueratve latebroso si morte venenum;
 Aut si vestitus scelerato pectora fugo,
 Siue malo alterius, lucro & gaudebat iniquo;
 Admisit quicumque nefas quodcumque malorum;
 Ingens ardor eum, atque ignis torquet amarum,
 Suppliciumque dabunt peracerbo funere cuncti.
 Plurima sic hominum mœrentum turba iacebit.

CAP. XI.

[¹⁴ Hoc quoties olim sancti cecinere Prophetæ,
 Flatu & sæpe Dei moniti dixere futura;
 Nemo suas (miserum) nemo cheu præbuit aures.
 Sed Deus omnipotens voluit sua præmia nosci,
 Atque minas positæ per plurima talia legis.
 Mittendo statuit plures, & verba sonantes
 Diuina; excitosque iubet prodire sepulcris
 Secum, quum fracto surrexerat ipse sepulcro.
 Obstipere quidem plures, patuisse sepulcra,
 Et cerni in clara præmortua corpora luce;
 Miratique pios sermones, dulcia dicta,
 Ipsa voce suas tendunt ad sidera palmas,
 Gratanturque Deo, & victori talia Christo.
 Illos non tumulos certum est repetisse silentes,
 Amplius aut terræ retineri viscere clausos;
¹⁵ Reliqua sed recubat nunc turba cubilibus imis,
 Ille dies donec, completo tempore, magnus
 Adueniat. [¹⁶ Cuncti Dominum iam agnoscite verum,
 Qui solus facit hanc animam sua cernere luce,
 Eandemque potest in tartara subdere pœnis,
 Et cui cuncta patet vitæ mortisque potestas.
 Possit Deum, nam velle sat est, factumque loquendo
 Implet, & obstando planè nihil impedit illum.

Matth. 28.

Apoc. 6.

C A. XII.

Ille meus

Ille meus solus, cui credo sensibus imis.
 At quoniam letho cursus concluditur omnis,
 Quicumque hodie, secum putet omnia mente;
 Atque ideo dum vita manet, dum cernere lucem,
 Dum vitam mutare licet; quam terminus æui
 Obruat incautos, & nescia lumina soluat
 Vltimus ille dies, mortis quia lege tenetur;
 Quod pretium superest, caræ inuigilate salutis,
 Et faciles certi que bonum decurrite cursum.
 Abstergete pijs commissa piacula sacris,
 Atque vagas nimium mundi vitæ procellas;
 Tum rectas & adite vias, & sancta tenete.
 Hinc lætis animis prauum depellite crimen,
 Et concreta diu proluatur pectore culpa;
 Commissasque mali labes abolete nefandas,
 Aternis que Deum precibus placate tremendum.
 Pessima cuncta bonis cedant mortalia viuis,
 Et seruate nouam iamiam sine crimine vitam,
 Incipiantque bonis verisque assuescere mentes,
 Laudibus & faciles diuinis reddite voces.
 Sic meliora pijs flagrabunt omnia vobis,
 Sic quoque cœlestis capietis munera vitæ,
 Cùmque Deo longum semper viuetis in æuum,
 Aurea fiderei cernentes gaudia regni.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
 LIBRVM DE IVDICIO DOMINI.

CAP. I.

1. Quis mihi rucolas, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De quatuor anni temporibus, & mundi totius fabrica. Castigamus verò: maturas messis aristas, pro: maturat.*

CAP. II.

2. Nunc age, &c.] *Capiti huic inscriptionem dedimus: De hominis formatione.*

CAP. III.

3. Immemor ille Dei, &c.] *Titulum huic capiti imposuimus: De hominis transgressione, & peccato originali, ac morte in posteros transfusa.*

CAP. IIII.

4. Idcirco Dominus solus, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De iudicio cuiusque hominis particulari.*

CAP. V.

5. An Deus omnipotens, &c.] *Inscriptionem huic capiti fecimus: De resurrectione mortuorum Deo non impossibili. Quam probat exemplis: granorum quæ mortua confurgunt, sicuti est 1. Cor. 15. occasus & ortus syderum; diei ac noctis, sicuti etiam supra li. de Resurr. carnis cap. 12. & Phœnicis, de qua ibidem c. 13. n. 104. 105. & 106. Atque casura ibi faciendæ: alia atque alia dies surgit ab astris, in voce: dies.*

CAP. VI.

6. Ad vocem ergo Dei, &c.] *Huic capiti titulum dedimus: De aduentu Domini, & omnium hominum comparitione ad iudicium.*

7. Hinc omnis pullulat ætas, &c.] *Eodem spectat quod subiicit Auctor: pueri, &c.*

Infantumque gemens resonat vagitibus orbis.
 Sed sanè hæc intelligenda sunt; quod nempe etiam pueri & infantes resurgent; non tamen in eadem ætate, sed (iuxta quod Apostolus scribit Ephes. 2.) in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quia unusquisque (inquit B. August. l. 22. de ciuit. Dei c. 15.) suam recipiet mensuram corporis, quam vel habuit in iuuentute, etiam si senex obijt, vel fuerat habiturus, si ante est defunctus. At vero erit illa, ad quam peruenit Christus, circa 30. annos.

CAP. VII.

8. Ipse sedens Dominus, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De verbis Iudicis ad iustos, quos ad vitam euocabit perpetuam. Accipitur verò: exstat, pro: supereminet. Castigamus autem: niueis effulgent corpora stolis, pro: telis.*

CAP. VIII.

9. Est locus Eois Domino dilectus in oris, &c.] *Inscriptionem huic capiti fecimus: Descriptio poetica Paradisi, seu vitæ æternæ.*

10. Inde nitet Prasinus, &c.] *Appellatur Plinio Prasinus, siue uti Auctor: Prasinus, è gemmarum viridantium genere, lib. 37. cap. 8. at Prasinus colorem viridem significat. De carbunculo & smaragdo vide supra lib. 2. adu. Marc. cap. 10. num. 64.*

11. Hic & odoriferis nascuntur cinnama virgis, Et spisso latum folio conflagrat amomum, &c.] *Auctorem non modo in ceteris huius capitis, sed maxime in hoc loco videtur imitatus Lactantius carmine de Phœnice, ubi dixit:*

Cinnama dehinc, auramque procul spirantis amomi
 Congerit.

De Cinnamo verò, siue Cynamomo, vide Plinium l. 12. c. 19. De Amomo eiusdem l. c. 13. Emendauimus verò virentesque, &c. ramos, pro: viuentesque, sicuti post aliquot lineas:

Et pulchrè redolet munus medicabile Cretæ,
 pro: pulchrè redolent; ubi adludit ad herbarum Cretensium varia genera, quorum in medicina usus est precipuus, ut potè quod in ea insula nullum venenatum nascatur animal.

CAP. IX.

12. Hæc postquam Dominus, &c.] *Titulum huic capiti fecimus: De verbis Iudicis ad impios ituros in ignem æternum. Est autem & hic vox Tertullianica: genitura, pro generatione.*

CAP. X.

13. Tunc audis rapido, &c.] *Caput hoc inscripsimus: De gehennæ descriptione. Vbi Tertullianica sunt: facinus poenale, &c. mali pendet commissa, pro: exsoluet.*

H h h h iij

CAP. XI.

14. Hoc quoties olim, &c.] *Inscriptionem huic capiti fecimus: Quod olim hæc prædixerint Prophetæ, & qui cum Christo resurrexerunt.*

15. Reliqua sed recubat nunc turba, &c.] *Quomodo similes loci Auctoris adludentis ad cap. 6. Apocal. debeant intelligi, vide inter Paradoxa nostra Prolegomena.*

CAP. XII.

16. Cuncti Dominum iam agnoscite verum, &c.] *Huic capiti, quod ab hoc hemistichio auspicamur, titulum imposui-*

mus: Ad meliorem vitam metâ Iudicij adhortatio. Castigamus verò: sua cernere luce, pro: suam cernere lucem. Et more suo accipit Auctor: quàm, pro: antequàm, quum subijcit:

- quàm terminus aui,

Obruat incautos, & nescia lumina soluat

Ultimus ille dies: - ubi in eo quod sequitur, emendamus: mortis quia lege tenetur, pro: qui. Incipientes novam per-

Quod precium superest, caræ inuigilate saluti; quàm- quam vox: precium, corrupta sit, nisi accipiat pro: precum.

ARGVMENTVM GENESEOS PER
IACOBVM PAMELIVM.

RIMA quatuor Geneseos capita Heroico carmine reddidit. Ceterum quamquam olim B. Cypriano in Operum eius Tomo tertio adscribendum putauerimus, interea sententiam mutare persuasit Sixtus Senensis, qui Biblioth. sue Sanctæ lib. 4. Tertulliano adscribit Sodomam librum sequentem, qui haud dubiè eiusdem cum hoc Auctoris est; maxime quum stylus magis sit Tertullianicus quàm Cyprianicus, & nusquam B. Cyprianus inter Poëtas Christianos nominetur præterquàm à Fabricio, qui primus in lucem eius nomine edidit. Siquis interim aliud sentiat, per me licet, dummodò etiam inter Opera Tertulliani vtrumque opus admittat.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRES-
BYTERI GENESIS.

CAP. I.
Gen. I.

*RINCIPIO Dominus cœlum terramque creavit:
Namque erat informis, fluctuque abscondita tellus;
Immensusque Deus super æquora vasta meabat,
Dum chaos & nigra fuscabant cuncta tenebræ.
Has dum disiungi iussit de cardine, fatur:*

*Lux fiat; & claro nituerunt omnia mundo,
Quum Dominus primi compleisset facta dici,
Condidit albentem nebulis nascentibus axem;
Accipit immensus verrentia littora pontus,
Multiplices rapiens validis cum tractibus amnes.
Tertia lux faciem terrarum fulua rexit,
Arida mox posito narratur nomine terra;
Floreæ ventosis consurgunt germina campis,
Pomiferæque simul procuruant brachia rami.
Quarta dies generat solis cum lampade lunam,
Et stellas tremulo radiantes lumine fingit;
Hæc elementa dedit subiecto insignia mundo,
Tempora quæ doceant varios mutanda per ortus.
At quincta accipiunt liquentia flumina pisces,
Et volucres varias suspendunt aëre pennas.
Sexta prægelidos in spiras lubricat angues,
Quadrupedumque greges totos diffundit in agros;
Cunctaque multiplici mandavit crescere passim
Germine, & immensis errare & pascere terris.
Hæc ubi constituit diuina potentia iussu,
Rectorem inspiciens mundanis defore rebus,
Hæc memorat: Nostris hominem faciamus ad vnguem
Vultibus adsimilem, toto qui regnet in orbe.
Et licet hunc vno posset componere verbo,
Ipse tamen sancta dignatus ducere dextera,
Inspirat brutum diuino à pectore pectus.*

[² Quem

D A [² Quem postquam effigie formatum ceu sua, vidit,
 Metitur solum mordaces soluere curas.
 Ilicet irriguo perfundit lumina somno,
 Mollius ut vulsa formetur foemina costa,
 Atque artus mixtu gemino substantia firmet.
 Inditur & nomen vitæ, quod dicitur Eua.
 Quapropter nati linquunt de more parentes,
 Coniugibusque suis positis cum sedibus hærent.
 Septima, quando Deus factorum sine quieuit,
 Sacrata statuens venturi gaudia secli:
 Ilicet exhibitis animantum ex ordine turbis,
 Viritim cunctis nomen quod permanet, indit,
 Adami à Domino donata prudentia solers.
 Quem Deus alloquio, iunctam dignatur & Euam;
 Crescite multimodo ventura in tempora partu,
 Ut polus & plenæ vestro sint germine terræ:
 Hæredesque mei, varios decerpere fructus,
 Quos nemora & pingui reddunt de cespite campi.
E B Hæc ubi differuit, læta paradisi in aula
 Instruitur, primique aspectat lumina solis.
 Gignitur hæc inter, pomis lethalibus arbor,
 Coniunctum generans vitæ mortisque saporem.
 Edibus in mediis puro fluit agmine flumen,
 Quod rigat insignes liquidis de fluctibus ortus,
 Quadrifidosque secat vndante ex fonte meatus.
 Phison auriferis prædiues fluctuat vndis,
 Conspicuâque terit rauco de gurgite gemmas:
³ Præsinus huic nomen, illi est carbunculus ardens,
 Perspicuusque vadis terram prælambit Euilat.
 Post hunc Æthiopus Gæon adlapsus opimat.
 Tertius est Tigris, Eufrazi adiunctus amœno,
 Assyriam celeri discretim flumine sulcans.
 Hic positus custos Adamus cum coniuge fida,
 Atque opifex, tali formatur voce Tonantis:
 Ne trepidate simul licitos præcerpere fructus,
 Quos nemus intonsum ramo frondente creauit;
 Solliciti ne fortè malum noxale legatis,
 Quod viret ex gemino discreta ad munia succo.
F C Nec minus interea cæcos nox alta tenebat,
 Ac modò formatos nec vestis texerat artus.
 [Has inter sedes, & baccis mitibus ortus,
 Spumeus astuto vincens animalia sensu,
 Serpebat tacitè spiris frigentibus anguis;
 Liuida mordaci voluens mendacia sensu,
 Foemineo tentat sub pectore mollia corda.
 Dic mihi cur metuas foelicia germina mali?
 Numquid poma Deus non omnia nota sacrauit?
 E queis si studeas mellitos carpere victus,
 Aureus astringero remeabit cardine mundus.
 Illa negat, veritosque timet contingere ramos;
 Sed tamen infirmo vincuntur pectora sensu.
 Ilicet ut niueo iam mitia dente momordit,
 Adfulsit nulla maculatum nube serenum.
 Tum sapor illecebram mellitis faucibus indens,
 Compulit ⁴ insueto munus deferre marito.
 Quod simul ac sumpsit, deterfa nocte nitentes
 Emicuerunt oculi, mundo splendente, sereni.
 Ergo ubi nudatum prospexit corpus vterque,
 Quumque pudenda vident, ficulis frondibus umbrant.
 Fortè sub occiduo Domini iam lumine solis

Agnoscunt sonitum, trepidique ad deuia tendunt.
 Tum Dominus cœli mœstum compellat Adamum:
 Dic vbi nunc degas? Respondit talia supplex:
 O Domine, adfatus pauido sub corde tremisco
 Magne tuos, nudusque metu frigente fatigor.
 Tum Dominus: Quis poma dedit noxalia vobis?
 Tradidit hæc mulier, dum dicit lumina promptim
 Candenti perfusa die, liquidumque serenum
 Adfulsisse sibi, solémque & sidera cœli.
 Protinus ira Dei turbatam territat Euam,
 Auctorem vetiti dum quærit maximus acti.
 Illa sub hæc pandit: Serpentis suasa loquentis
 Accepi, fallente dolo, blandoque rogatu;
 Nam sua vipereis intexens verba venenis
 Hæc mihi præ cunctis narrauit dulcia pomis.
 Illicet omnipotens condemnat gesta draconis,
 Præcipiens cunctis inuisum visere monstrum,
 Pectore mox fuso prorepere, tum sola morfu
 Mandere; mansuro quæcunque in tempora bello,
 Humanos inter sensus, ipsumque labantem;
 Vertice vt abiecto pronus post crura virorum
 Serperet, vt calcet dum labens comminus instat.
 Fœmina fraudigeris miserè decepta loquelis,
 Præcipitur duro discrimine ponere partum,
 Seruitiumque sui studio perferre mariti.
 Tu verò cui visa fuit sententia verax
 Coniugis, immitti cessit quæ victa draconi,
 Deslebis miserum per tempora longa laborem,
 Nam tibi triticeæ surget pro germine messis
 & Carduus, & spinis multum paliurus acutis:
 Vt cum visceribus lassis & pectore mœsto,
 Plurima sollicitos præstent suspiria victus:
 Donec in occiduo venientis tempore mortis,
 Vnde geris corpus, terræ reddare iacenti.
 His actis, Dominus trepidis dat tædia vitæ,
 Deiectosque procul sacratissimos dimouet hortis,
 Obuersosque locat, mediisque eliminat igni,
 In quo perceleri Cherubin euoluitur æstu,
 Dum calidus deferuet apex, flammæque volutat.
 Queis Dominus, pigro ne frigore membra rigerent,
 Consuit euulsas pecudum de viscere pelles,
 Operiens nudos calidis de vestibus artus.
 [Ergò vbi coniugio sese iam fidus Adamus
 Esse virum sensit, nomen genitricis amata
 Exhibet vxori. Bino qui germine factus
 Continuò genitor, diuersis nuncupat orsis:
 Atque Cain hic nomen habet, cui iunctus Abelus,
 Innocuas huius seruabat cura bidentes,
 Ast alius curuò terram vertebat aratro.
 Hi quum perpetuo ferrent suæ dona Tonanti,
 Dissimiles fructus sensu suadente dedere.
 Nam prior vberibus fuerant quæ profata glebis,
 Obtulit; ast alius miti se deuouet agno,
 Extâ manu sincera gerens, adipemque niualet;
 Confestimque placet Domino pia vota tuenti.
 Quod propter gelida Cain incanduit ira,
 Quem Deus adloquio dignatus, talibus infir:
 Dic mihi, si rectum viuas, & noxia cernas,
 Degere non possis contracto à crimine purus?
 Deline mordaci fratrem disperdere sensu;

CAP. III.

Qui

Qui tibi ceu Domino subiectus colla daturus,
 Nec tamen his fractus, fratrem deducit ad arua,
 Atque vbi deprensus deserto in gramine vidit,
 Elidit geminis frangens pia guttura palmis.
 Quod factum Dominus cœlo speculatus ab alto,
 Disquirat, quonam terrarum degat Abelus?
 Ille negat positum custodem se fore fratris.
 Cui Deus effatur: Numnam vox sanguinis eius
 Ad me missa sonat, celsūque ascendit ad axem?
 Nosce igitur mansura tibi pro crimine tanto;
 Nam modò quæ maduit germani sanguine terra,
 Inuiso maledicta tibi commissa negabit
 Semina, & adsumptis fructum non proferet herbis;
 Torpidus vt multo collidens membra tremore.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII
 IN GENESIN.

CAP. I.

1. Et volucres varias suspendunt aëre pennas, &c.] Retinuimus hanc castigationem pro coniectura Cauchij, ex additione prioris inter Opera B. Cypriani, pro: corpore.

CAP. II.

2. Quem postquam effigie formatum, ceu sua, vidit, &c.] Inter cetera id est Tertullianicum, quod litteram a. in Ablatiuo, sicut hic in voce sua, corripit.

3. Prasinus huic nomen, illi est carbunculus ardens, &c.] Vel hinc patet eiusdem esse Auctoris hunc librum cum praecedenti, quippe ubi legatur, quum de Paradiso, sicut hic agit, cap. 8. Inde nitet Prasinus, illinc carbunculus ardet.

Atqui utrobique sequitur additionem LXX. Gen. 2. apud quos commemoratur inueniri carbunculus, Græcè ἀνθράξ, & lapis Prasinus, Græcè ὁ λίθος ὁ πράσινος. Pro quibus ex Hebræo & Chaldaeo transtulit B. Hieron. Bdellium, & lapidem Onychinum.

CAP. III.

4. in sueto munus deferre marito, &c.] Sic iterum legimus, pro: in suetum; quod cum Cauchio castigaueramus, & sicut inter opera B. Cypriani: tum sola morsu Mandere, pro: Pandere. Est autem rursum Tertullianicum illud intermedium: Quis poma dedit noxalia vobis?

5. Carduus & spinis multum paliurus acutis, &c.] Hoc quoque est Vergilianum Eclog. 5. Est verò etiam rubi genus paliurus Plinio lib. 24. cap. 13.

CAP. IIII.

6. Elidit geminis frangens pia guttura palmis, &c.] Emendauimus ex coniectura: frangens, pro: fraudans, & mox iuxta Morellum: cœlo speculatus ab alto, pro: celfo.

7. Torpidus vt multo collidens membra tremore, &c.] Sicut etiam nuper adnotauimus; quum prorsus mutilus sit finis huius carminis, apparet cetera quoque Geneseos capita ad emersionem vsque Sodoma ab Auctore conuersa.

ARGVMENTVM IACOBI PAMELII
 IN SODOMAM.

PVLCRE & latè integram historiam euersionis Sodoma prosequitur. Ceterum sicuti supra quoque dictum est, præter quàm quòd Sixtus Senensis nominatim adscribat hunc librum Tertulliano, etiam phraseis quædam & loci plures sunt Tertullianici, sicuti infra adnotauimus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
 TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI
 SODOMA.

AM Deus omnipotens primæui tempora sæcli,
 Vindice diluuiò, cunctis aboleuerat vndis,
 Quas cœlum sparsit terræ, maris exspuit æquor;
 Hactenus, haud liquido pœnas decernere pactus
 Excidio, quoties hiemes induceret aër,
 Frenandis varium pluuiis mandauerat arcum,
 Purpureo & viridi signantem nubila limbo.

CAP. I.
 Gen. 7.

CAP. II.
Gen. 18.

Iridis huic nomen, propria est quæ fibula nimbis.

[Sed recidiua hominum pariter cum gente secunda

Impietas, iterumque mali noua pullulat ætas,

Excidio iam non imbres sortita, sed ignes.

Sic Sodomum meruit tellus² ardentibus vri

Flammis, & finis portendere signa futuri.

Effera luxuries illic, inimica pudoris,

Instar legis erat, fugeret quam præscius hospes;

Antè vel ad Scythicas, vel apud Busiridis aras

Exoptans per sacra necem, cæsusque cruorem

Fundere Bebrycium, & Libycas satiare palestras;

Antèque vel Circæa nouas per pocula formas

Sumere, quàm læsum Sodomis amittere sexum.

Pulsabant cælum inuidia, connubia mixta

Incestu parili, generis natura rebellis

In sese, læsumque viri cum corpore nomen.

Tempore sed certo Deus omnia perspeculatus,

Iudicat iniustos patiens, vbi criminis ætas,

Cessandi spatium vis nulla coëgerit iræ.

Iamque dies vltix aderat; duo de grege missi

Angelico, forma iuuenes, qui spiritus ambo

Diua ministerio Domini mandata ferebant,

Succedunt Sodomis; illic de stirpe piorum

Transuena Loth aderat, sapiens, iustique colonus;

Vnus erat, meminisse Deum; solet utilis arbor

In syluis latitare feris velut, hospita fructu.

Is tunc pro porta residens (vix mœnia adibant

Cœlicolæ) quamquam diuinos nescius, vltro

Aduocat, appellat, patrio veneratur honore,

Hospitióque vocat, longè stabulare parantes;

Enisus longis precibus, pia pignora mensa

Officiisque probis studio dispungit amicos.

Nox requiem dederat, lux soluerat altera noctem,

Et Sodoma in foribus strepitat conquesta rudendum.

Loth contrà supplex: Ne vos nunc pacta libido

Incendat, iuuenes, ipsam fœdare iuuentam;

Quo luxus genitura vocat? quo semina frustra?

Quo nullæ nuptant animæ; non lustra colentes,

Non stabulis reduces, non vndis subter hiantes,

Nec quæ pennarum modulis propè nubila pendent,

Nec quæ per terram protracto corpore manant.

Omne genus, luxu genus est; sed fœmina coniux

Omnibus, & numquam cuiquam nisi fœmina mater.

Nunc si fas iuuenilis habet vastare pudorem,

Sunt intus natæ bijuges mihi, nubilæ ætas,

Virginitas in flore tumet, iam dedita messi,

Digna cupido viris, tulerit quam vestra voluptas;

Cedo pater, próque hospitibus pensabo dolorem.

Vulgus ad hæc demens: Quisnam tu, quantus, & vnde?

Qui nobis dominêris, ait, legesque recondas,

Transuena, corrector Sodomorum? duplicat iras:

Nunc igitur tute ipse lues, quod nostra cupido est,

Pro natis, próque hospitibus; satis vnus in omnes.

Dicta & facta simul; vulgi mora nulla furentis.

Turbidus hiberno vt dum voluitur impete torrens,

Riuorum numeros vno pede fertur in omnes:

Si qua illic arbor rapidis offenditur vndis,

Haud mansura diu; quantum radice licebit

Crinitas durare moras, vbi subter adesam

Perdit humum circumfosso cum caudice pendens;

Huc

Huc illuc certam differt incerta ruinam;
 Haud aliter Loth in media vertigine vulgi,
 Nutabat vinci propè iam; sed diua potestas
 Subuenit, angelici iuuenes de limine raptum
 Restituunt tectis; demens sed vulgus ibidem
 Pœnarum auspiciis multatur lumine diro.

[Tunc decreta Dei referant, dignam adfore pœnam
 De cœlo Sodomis; ipsum meruisse salutem
 Iustitiæ titulo. Quin ergo accingeris isthinc
 Festinare fugam, pariterque educere si quid
 Gentis habes? nos exitium iam inducimus vrbi.
 Loth generos citus adloquitur; sed dura hominum mens
 Credere despexit monitum, risitque timorem.

Tempore mox quo lux tenebras conscendere tentat,
 Et bicolor cœli facies de nocte dièque est,
 Instabant iuuenes Chaldæam educere gentem
 Ex Sodomis, iustamque domum donare saluti:
 Eia age Loth, exsurge, tuamque adsume iugalem,
 Et natas duplices, atque hinc exterminus ito,

Præueniens Sodomum pœnas (manibus quoque amicis
 Producent trepidos) atque hæc tibi cetera mando;
 Serua Loth animam, ne visum in terga retrorsum
 Vertere fortè velis, cœptum vel sistere gressum;
 In montem propera. Timuit Loth ardua tardo
 Ereptare gradu, cœlestes ne prius iræ

Opprimerent; alios igitur deposcere portus
 Adgreditur, paruam quam contra aspexerat urbem.
 Huc, inquit, contendo fugas; vix mœnibus exstat,
 Nec longè, nec magna. Illi fauere petenti,
 Urbis & ipsius pariter gessere salutem.

Inde Segor vico nomen vox barbara nouit.
 Tunc Loth ingreditur Segor, simul exoritur sol,
 Vltimus ille quidem, in Sodomamque incendia feruens
 Infert, nam totos radios armauerat igni;

Æmula subsequitur caligo & includere lucem
 Cœptans, atque globos confuso intexere cœlo;
 Fumantes coeunt nubes, nouus irruit imber,
 Sulphura cum flammis flagrantibus æstuat æther,
 Exustus crepitat liquidis ardoribus æther.

Hinc habet in falso de vero fabula famam,
 Solis progeniem currus optasse paternos,
 Nec valuisse leuem puerum frenare superbos
 Ignis equos, arsisse orbem; tunc fulmine raptum
 Aurigam; illicitum planctum mutasse sorores.

Viderit Eridanus, si qua illic populus albet,
 Aut si quis plumat senio modulatiores ales.
 Hic aliter versæ mœrent miracula formæ.

Namque comes coniux, heu me, malè tum quoque legis
 Fœmina non patiens, diuina ad murmura cœli
 Audaces oculos nequicquam sola retorfit,
 Nec habitura loqui quod viderit, & simul illic
 In fragilem mutata salem, stetit ipsa sepulcrum,
 Ipsaque imago sibi formam sine corpore seruans.

Durat adhuc etenim nuda statione sub æthram,
 Nec pluuiis dilapsa situ, nec diruta ventis.
 Quinetiam si quis mutilauerit aduena formam,
 Protinus ex sese suggestu vulnera complet.

Dicitur & viuens alio iam corpore, sexus
 Munificos solito dispungere sanguine menses.

[Nusquam sunt Sodomi, nusquam illorum impia lucēte

CAP. III.
 Ibidem.

CAP. III.

Mœnia; cum dominis domus omnis inops ita nusquam;
 Tota rogos regio est, hinc atro horrore fauillæ,
 Hincque situ cano cineres incendia signant.
 7 Occidit illa prior feritas, quam prospiciens Loth.
 Nullus arat frustra piceas fuligine glebas.
 Semiperempta etiam si qua illic iugera, latas
 8 Autumni conantur opes, facile optima sese
 Promittunt oculis, pira, perfica, & omnia mala,
 Donec carpuntur; nam protinus indice tactum
 Soluitur in cinerem, fit vana fauillaque pomum.
 Sic igitur cœlo pariter terræque sepultis,
 Nec mare viuit ibi, mors est maris illa quieti,
 9 Quod nullus animat per anhela volumina fluctus;
 Quodque etiam patrio numquam suspirat ab austro;
 Quodque nequit proferre aliquam de gurgite gentem
 Squamigeram, læuive cuti vel cortice septam,
 Vel crispam concham, aut duplici compagine clausam.
 10 Solum illic propria mentitur fruge bitumen,
 Exusti fuligo maris; quod viuidus ardor
 Subter stagna coquens, de sulphuris & salis æstu
 Temperat, inque picem dat terræ hæere marinam.
 Inuchitur proprio cum tempore pingue crematæ
 Virus aquæ, spumisque cutis super æquora nigra
 Textitur; appellunt queis est ea captio mercis;
 Adclinant leues laterum libramine lembos,
 Ut semel impositam doceant conscendere venam.
 Nam se sponte leuans adnabit mercis ad ora
 Nauigij, preciumque dabit pro munere largo,
 Ni plaga contigerit, quam mensis fœmina vestit.
 11 Ecce aliud monstrum pelagi de clade notatur;
 Cuncta illic immissa natant; natura recessit
 Mergendis data corporibus; si denique testæ
 Luciferam narem insistens, qua spiritus igni est,
 12 Velificauit apex, flammæ si flamma perempta est,
 Ibit subter aquas destructio naufraga lucis.
 Hæ Sodomum & Gomorum signatæ in sæcula pœnæ,
 Gentibus iniustis, queis pectora dura timorem
 Deferuere Dei, de cœlo iura tueri,
 Inque vnum rerum Dominum spectare docebunt.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN SODOMAM.

CAP. I.

1. Vindice diluui, &c.] Sic castigauimus ex Morelio, pro: Iudice, & paulopost: non imbres sortita, sed ignes, pro: imbrem.

CAP. II.

2. ardentibus vri flammis, &c.] Id retinuimus pro: facibus, aut quod coniecit Cauchius legendum, fascibus. Ibi vero: ubi criminis ætas, videtur deesse versus aliquis.

3. Transuena Loth aderat, &c.] Transuena & hic & paulopost vox Tertullianica, pro: Aduena. Est & Græcismus etiam illi vsitatus non semel: vnus erat meminisse Deum; item: conquesta rudendum; sic enim lego cum Morelio, pro: rudendo, item: pacta libido; & ibi: Quo luxus genitura, pro generatio. Sine autem legas: Cedo pater, siue: Dedo, perinde est.

CAP. III.

4. includere lucem Cœptans, &c.] Sic castigauimus ex Morelio.

5. Hinc habet in falso de vero fabula famam, &c.]

Pulcre rationem reddit fabula Poëtica de Phaëtonte in Eridano lapsa; quò sit ut castigauerimus: de vero, pro: verbo, & viderit Eridanus, pro: videris heu dirum. Nam non modò B. Cypriano, sed antea tum Tertulliano est vsitatissima vox: viderit. Emendauimus etiam ex Morelio: heu me, malè tum quoque legis Fœmina non patiens, pro: heu lethum, metuque legis.

6. Durat adhuc etenim nuda statione sub æthram, &c.] Hoc memoratu dignum, quod sua adhuc ætate statum illam salis, in quam uxor Loth conuersa est, durasse scribat; & si quis eam mutilauerit, statim vulnere denuò compleri, & in singulos menses menstrua pati. Hoc est enim quod phrasi Tertullianica dicitur (non modò Cyprianica) dispungere (quod prorsus legimus, pro: depungere) sanguine menses. Est etiam vox Tertullianica: suggestu paulo antè.

CAP. IIII.

7. Occidit illa prior feritas, quam prospiciens Loth, &c.] Obscurus versus, ubi si feritas pro fertilitate accipiatur ratione

A tione carminis, constabit sensus; uti feritas à ferendo dicatur: vox eo significatu nunc obsoleta.

8. Autumni conantur apes, &c.] Etiam istud Tertullianicum esse, supra alicubi in Apologetico adnotauimus. Emendauimus vero: optima sese Promittunt oculis, ex Morelio, pro: esse se opima, item: & omnia mala; pro: mella, ut accipiat, pro: omni pomorum seu fructuum genere, & indice tactum, pro: tactu.

9. Quod nullus animat per anghela volumina fluctus, &c.] Sic etiam ex Morelio, pro eo quod substituerat Fabricius tanquam elegantius. Idque animat nullus, nam ut s in fine dictionis producat, etiam Tertulliano libris precedentibus vsitatum est. Similiter emendauimus: Quodque nequit, pro: cauere.

10. Solum illic propria mentitur fruge bitumen, &c.] De bitumine ex lacu Asphaltite, vide Iosephum lib. de bello Iudaico cap. 5. Legimus etiam cum Morelio: cremata: Virus aqua,

pro: crematum. Magis etiam placet:

Vt semel impositam doceant conscendere venam, quam: imposita, &c. vena. Maluimus etiam legere: adnabit mercis ad ora Nauigij, quam: inertis ad ora Nauigij. Hoc enim significat mercem bituminis ita adherere nauigij, ut solus non possit nisi menstruo famineo, sicuti etiam testatur Iosephus loco citato.

11. Ecce aliud monstrum, &c.] Aliud miraculum narrat, quod cuncta illic immersa natant.

12. Velificauit apex, &c.] Cauchius censet legendum: velificabit, sed æquè obscurum est quid sibi velit Auctor. Atqui etiam hic phrasys est Tertullianica; Haud aliter enim dixit supra Tom. 3. lib. aduers. Gnost. cap. 1. de Scorpio loquens: Austro & Africo sauitia velificat. Nam pro vela facere utrobique dixit: velificare. Denique iuxta Morelium legimus: pectora dura, pro: corpora.

ARGVMENTVM LIBRI AD SENATOREM, EX
CHRISTIANA RELIGIONE AD IDOLORVM SERVITVTEM
conuersum, per Iacobum Pamelium.

B **S**ENATOREM grauitè increpat, quòd antea Christianus & Consul, Isidis seu Matris Deum sacerdos fieri non sit veritus; hortatur itaque ut saltem in senectute resipiscat. Porro quum etiam hic quedam sint Tertullianica, ego illi adscribere malui quàm B. Cypriano.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI,
AD SENATOREM EX CHRISTIANA RELIGIONE
ad Idolorum seruitutem conuersum.

VVM te diuersis iterum vanisque viderem
Inseruire sacris, priscoque errore teneri;
Obstipui monitus; quia carmina semper amasti,
Carminè respondens, properaui scribere versus;
Ut te corripere, tenebras præponere luci.
Quis patiat, te Matrem credere magnam

C **P**osse Deam dici, rursumque putare colendam,
Cuius cultores infamia turpis inurit?
Namque sacerdotes tunicis muliebribus iudem
Interius ritum cultu interiore fatentur;
Idque licere putant, quod non licet; vnde per orbem
Leuiter incedunt, mollita voce loquentes,
Lapsumque tenent extenso pollice lumbos,
Et proprium mutant vulgato crimine sexum.
Cumque suos celebrant ritus, his esse diebus
Se castos memorant; at si tantummodò tunc sunt,
Ut perhibent, casti; reliquo iam tempore quid sunt?
Sed quia coguntur saltem semel esse pudici,
Mente fremunt, lacerant corpus, funduntque cruorem.
Quale sacrum est verò, quod fertur nomine sanguis?

[Nunc etiam dicis, quòd te non fecerit ætas,
Sed tua religio caluum, caligæque remota
Gallica, sit pedibus molli redimita papyro.
Res miranda satis deiectæque culmine summo.
Siquis ab Isidoro Consul procedat in urbem,
Ritus oris erit; quis te non rideat autem,
Qui fueris Consul, nunc Isidis esse ministrum?
Quòdque pudet primò, te non pudet esse secundo;

CAP. I.

CAP. II.

Ingeniūque tuum turpes dammare per hymnos
 Respondente tibi vulgo & lacerante Senatu.
 Téque domo propria pictum cum fascibus antè,
 Nunc quoque cum sistro faciem portare caninam.
 Hæc non humilitas, sed humilitatis imago est.
 Ædibus illa tuis semper monumenta manebunt,
 Rumor & ad nostras peruenit publicus aures,
 Te dixisse: Dea erravi, ignosce, rediui.
 Dic mihi si valeas, quum talia sæpè rogares,
 Et veniam peteres; quæ tecum verba locuta est?
 Verè mente cares, sequeris qui mente carentes.
 Hæc iterum repetis, nec te delinquere sentis.
 Quid mereare vide; minus esses fortè notandus,
 Si tantum hoc scires, & in hoc errore maneres;
 At quum vericolæ penetraueris ostia legis,
 Et tibi nosse Deum paucis accesserit annis;
 Cur relinquenda tenes, aut cur retinenda relinquis?
 Nilque colis, dum cuncta colis; nec corde retractas
 Vera quid à falsis, quid ab umbris lumina distent.
 Philosophum fingis, quum te sententia mutet;
 Nam tibi si stomachum popularis mouerit aura;
 Et Iudæus eris, totūque Incertus haberis.
 Indulge dictis, sapientia non placet alta;
 Omne quod est nimium, contrà cadit; vnum operantur,
 Et calor & frigus; sic hoc, sic illud adurit;
 Sic tenebræ visum, sic sol contrarius aufert;
 Et pariter lædunt gelidum feruensque lauacrum;
 Esca alitur corpus, corpus corrumpitur esca;
 Vmque suam minuit, si quid protenditur vltra.
 Denique si sedeas, requies est magna laboris;
 Si multum sedeas, labor est. Maro namque Poëta
 Pro pœna posuit; sedet, æternūque sedebit
 Infelix Theseus; semper nocet vtile longum;
 Prandia longa nocent, ieiunia longa fatigant;
 Sic nimium sapere stultum facit improba secta.
 Me dea sic docuit, moderamen amabile, dixit.
 Sed tu nec sectam modò, nec moderamina curas;
 Mens autem stabilis nullo peruertitur æstu,
 Ipsaque simplicitas numquam mala cogitat vlla.
 Hinc sincera fides æterna fide fructur;
 Et contrà dolus longo cruciabitur igni.
 Elige quid velis, vt digna piacula vites.
 Sic tamen hanc veniam mereatur creditor inquam;
 Vt leue crimen erit, si nolis noscere vera;
 Non leue crimen erit, si cognita vera relinquo.
 Sed te correctum forsan matura senectus
 In melius reuocat satiatum erroribus istis;
 Tempus enim mutat mala, digerit omnia tempus.
 Tunc igitur cum te consulta reduxerit ætas,
 Disce Deo seruare fidem, ne fortè bis vnum
 Incurras lapsum; quia verè dicitur illud:
 Qui pedis offensi lapidem vitare secundo
 Nescit, & incautus iterum vexauerit artus;
 Imputet ipse sibi, nec casibus imputet vllis.
⁶ Corrige delictum fidamine, corrige mentem.
 Sufficit peccare semel, desiste vereri;
 Non erit in culpa, quem pœnitet antè fuisse.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN
CARMEN AD SENATOREM.

CAP. I.

1. Obstupui monitus, &c.] *Est hæc phrasis non modò Cyprianica, quæ alibi dixit: mens obstipuit, sed & Tertullianica, sicuti supra videre est lib. de Iudic. Domini, cap. II. ubi legitur:*

Obstupere quidem plures, patuisse sepulcra.

Castigamus autem monitus, pro: motus.

2. Namque sacerdotes, &c.] *Emendauimus: iidem, pro: idem, & paulopost: reliquo iam tempore quid sunt, pro: corpore. Atqui de sacerdotibus Isis & ipsa Iside, supra non semel satis dictum est. Hic illi tribuit tunicas muliebres, mutatum sexum, lacerationem corporis, ac: fusionem cruoris, caluitiem, & pedes Gallicana papyro redimitos, denique cum sistro faciem caninam.*

3. his esse diebus se castos memorant, &c.] *De Castis Isis sacræ, vide infra Tertullianum Tom. 5. lib. de Ieiuniis adu.*

Psychicos. Est autem etiam ille versus obscurus, & fortè mendosus: Quale sacrum est verò, quod fertur nomine sanguis?

CAP. II.

4. caligâque remota, &c.] *De militia caligata, vide supra Tom. 2. lib. de Idolol. cap. 19. nu. 147. Atqui corripitur etiam in Ablativo qui sequitur:*

Gallica, sit pedibus molli redimita papyro.

Castigamus verò recens: Consul procedat in urbem, pro: orbem. Et mox: Hæc non humilitas, pro: Hæc tua humilitas.

5. Sedet, æternumque sedebit Infelix Thæus, &c.] *Istud Virgilianum est ex 6. Eneidos. Profus autem lego: nec calibus imputet ullis.*

6. Corrige delictum fidamine, &c.] *Fidamen pro fiducia seu spe magis haud dubie Tertullianicam phrasin sapit, quam Cyprianicam.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI,

GRÆCORVM OPERVM FRAGMENTA ET

Notulæ; cum Adnotationibus Iacobi

Pamelij.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI,

APOLOGETICI ADVERSUS GENTES PRO CHRISTIANIS

Græci, Fragmenta, ex Eusebio Cæsariensi, cum

translatione triplici.

Prefatiuncula in Fragmenta Græca Apologetici.

ERTVLLIANI Apologeticum aduersus Gentes, vti paraphrasticè vertit Rufinus, siue pro Christianis, vti ad verbum ex Græco transtulerunt Christophorus apud Eusebium, & Langius in Nicephoro, Latinè conscriptum fuisse; sed in Græcum sermonem translatum, disertis verbis Eusebius & Nicephorus adfirmant; an verò id ab Auctore ipso, an alio quouis factum sit, non satis constat, quamquam prior sententiæ magis faueat, quòd etiam alios quosdam libros Latinè & Græcè conscripserit. Quò fit vt operæpretium duxerim, separatim Fragmenta Græca publicare; eaque ad maiorem intellectum cum versione triplici; Eusebij quidem Interpretum duorum, Rufini & Christophoroni; Nicephori verò, qui ad verbum ex illo hæc descripsit, Langij.

Ex Apologetici Cap. II. iuxta Eusebium Eccles. histor. lib. 3. cap. 33.

scu 27. & Nicephorum lib. 3. cap. 17.

Τερτυλλιανὸς ἐν τῇ ἀπολογίᾳ ὑπὲρ χριστιανῶν.

Καίτοι ὁρῶμεν καὶ πλεὺς εἰς ἡμᾶς ἐπιζητήσαν κεκαλυμμένῳ. Πλὴν γὰρ ὁ Σεκυνδὸς ἡγούμενος ἐπαρ-
τῆς * ἐπαρχίας, καὶ ἀκακίας χριστιανῶν πινᾶς, καὶ τῆς αἰτίας ἐκβαλὼν, παρεχθεὶς τῇ πλήρῃ, διηγῶν χρί-
στην.

τὴ αὐτῇ εἰρήνῃ περὶ τὸν. Τρεῖς δὲ οὗτοι τῶν βασιλέων ἀνεκρινώσαντο, λέγων· ὅτι τὸ μὴ βλάσφημα αὐτοῖς
εἰδωλολατρῶν, ὅθεν αἰόσιον ἐν αὐτοῖς ὀφείκεται. ἐμμένει δὲ ἐν τῷ· ἀνίσταται ἕως πῶς χριστιανὸς, καὶ
τὸν χριστὸν, θεὸν δίκαιον, ὑμῶν· καὶ πρὸς τὸ πῶς ἐπισημῶν αὐτῶν ἀφαιρούμεν, καλεῖσθαι φονεῖν,
μοιχεύειν, πλεονεκτεῖν, ἀποστερεῖν, καὶ τὰ τέτοις ὅμοια. πρὸς ταῦτα ἀντιγράφει Τρεῖς, τὸ τῷ χριστιανῶν
φύλον μὴ ἐκζητεῖσθαι μὴ, ἐμπεσόν δὲ καλεῖσθαι.

Rufini.

Persecutionum verò extrinsecus pondus urgebat Ecclesiam, & tam immensæ cateruæ Martyrum quotidie iugulabantur, ut Plinius Secundus, qui tunc provinciam administrabat, multitudine interemptorum permotus, referret ad Imperatorem, quod innumera hominum milia quotidie obtruncarentur, in quibus nihil omnino sceleris deprehenderetur admissum, aut aliquid contrarium humanis legibus gestum, nisi hoc solum, quod antelucanos hymnos Christo cuidam canerent Deo. Adulteria verò, vel cetera huiusmodi crimina apud eos & illicita haberi, & penitus arceci; cetera verò secundum leges eos agere communes. Ad quæ tunc Traianus Rescripti sui auctoritate decernit, ut Christiani quidem non requirantur, si qui tamen inciderint, puniantur. Per quod ex parte aliqua persecutionis sedatum putabatur incendium.

Christophorsoni.

Atqui inuenimus, inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secundus, quum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tandem multitudine perturbatus, & quid de cetero ageret nescius, consuluit tunc Traianum Imperatorem, adlegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil se scelerati de eis reperisse. Insinuans quoque & illud: Surgere atque convenire summo manè Christianos, & Christum tamquam Deum carminibus laudare; & ad conservandam eorum disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cetera scelera prohibere. Ad quæ Traianus rescripsit: Christianos inquirendos non esse, oblatos autem puniendos.

Langij.

Atqui, inuenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secundus quum provinciam regeret, quibusdam Christianis damnatis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit tunc Traianum Imperatorem, adlegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quam cætus antelucanos ad canendum Christo ut Deo, & ad conservandam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cetera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit: hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos verò puniri oportere.

De hoc Plinij Iunioris rescripto ad Traianum vide Annotationes nostras in Apolog. cap. 2. num. 24.

Ex Apologetici cap. v. iuxta Eusebium histor. Eccles. lib. 2.
& Nicephorum lib. 2. cap. 8.

Ἰνα δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀρεσκείας ἀφαιρούμεν τῶν ποικίλων νόμων. παλαιὸν γὰρ δόγμα, μηδένα θεὸν ὑποβασιλεύειν κατεργάζεσθαι, πρὶν ὑπο τῆ συγκλήτου δοκιμασθῆναι. Μάρκος Αἰμύλιος ὅπως αὐτὸς πρὸς εἰδωλὰς πεποιήκεν Ἀλβέρν. καὶ τὸ τοῦτο ὑπὸ τῆς λογῆς ἡμῶν πεποιήται, ὅτι πρὶν ὑμῖν ἀνδρωπεία δοκιμῇ ἢ
* ὅ γινέται· θεότης δίδεται. εἰ μὴ ἀνδρώπῳ θεὸς ἀρέσῃ, θεὸς * οὐκ ἔσται. ὅπως καὶ αὐτὸς τὸ τοῦτο ἀνδρωπὸν θεῷ ἵλεων
εἶ) παροῖκεν. Τίθετος οὖν (ἐφ' ὃ τὸ τῷ χριστιανῶν ὄνομα εἰς τὸν κόσμον ἐκλήθη) ἀφελθέντες αὐτοὶ ἐκ παλαιότητος τῆς δόξης τῆς ἐντα παρὰ τὸν ἥρῳα, τῇ συγκλήτῳ ἀνεκρινώσαντο, δῆλος ὢν ἐκείνοις ὡς τῷ δόγματι ἀρέσεται. ἡ δὲ σύγκλητος, ἐπεὶ οὐκ αὐτὴ δεδοκιμάκει, ἀπώτατο. ὃ δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἀποφασίᾳ ἐμμένει, ἀπειλήσας θάνατον τοῖς τῷ χριστιανῶν κατηγόροις.

Rufini.

Rufini.

Vt de origine aliquid retractemus eiusmodi legum. Vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore consecraretur, nisi à Senatu probatus. Sicut Marcus Æmilius de Deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram, quòd apud vos humano arbitratu diuinitas pensatur. Et nisi homini Deus placuerit, Deus non erit. Homo iam Deo propitius esse debet. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum intrauit, adnuntiata sibi ex Syria Palæstina, quæ illic veritatem istius diuinitatis reuelauerant, detulit ad Senatum, cum prærogatiua suffragij sui. Senatus quia non ipse probauerat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum.

Christophorsoni.

Vt de origine retractemus eiusmodi legum. Vetus erat decretum, ne qui Deus ab Imperatore consecraretur, nisi à Senatu probaretur. Vt M. Æmilius de Deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram, quòd apud vos de humano arbitratu diuinitas pensatur. Nisi homini Deus placuerit, Deus non erit. Homo iam Deo propitius esse debet. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum introiuit, adnuntiata sibi ex Syria Palæstina, quæ illic veritatem ipsius diuinitatis reuelauerat, detulit ad Senatum cum prærogatiua suffragij sui. Senatus quia non ipse probauerat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum.

Langij.

Vt de origine aliquid retractemus eiusmodi legum. Vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore consecraretur, nisi à Senatu comprobaretur. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum introiuit, adnuntiata sibi ex Palæstina veritatem dogmatis istius, (ibi enim prima initia sumpserat) ad senatum retulit, cum prærogatiua suffragij sui. Senatus quia ipse non probauerat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus mortem Christianorum accusatoribus.

Hunc locum explicatum habes supra in Adnotationibus nostris Apolog. cap. 5. num. 55. 56. 57. & 58.

Ex eodem Apologetici v. cap. iuxta Eusebium hist. Eccles. lib. 2. cap. 24.
& Nicephor. lib. 2. cap. 37.

ΕΝΤΥΧΕΤΕ τοῖς ὑπομνήμασιν ὑμῶν. ἐκ δὲ διρρήσετε, ποῦ ἔστιν Νέρωνα τὸ τοῦ δόγμα, ἡνίκα μέλιστα ἐν ῥώμῃ, πλὴν ἀνατολῇ πᾶσιν ὑποβλάσας, ὡς ἐν εἰς πᾶσι, διωξάμενος. ποῦ τὸ κατὰ τὴν ἀρχὴν καυχόμεθα. ὁ γὰρ εἰδὼς ἐκείνον, νοήσας διώκεται, ὡς οὐκ ἂν εἴμῃ μέγα τι ἀγαθὸν ἢ ὑπὸ Νέρωνος καὶ λαχρήσιναι.

Rufini.

Consulte commentarios vestros, illic reperietis primum quoque Neronem in hanc sectam, tum maximè Romæ orientem, Cæsareo gladio ferocisse. Tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur. Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi grande aliquod bonum à Nerone damnatum.

Christophorsoni.

Consulte vestros commentarios, illic reperietis, primum Neronem in hanc sectam, tum maximè Romæ orientem, Cæsareano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ gloriamur? Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi aliquod bonum grande à Nerone damnatum.

Langij.

Consulte commentarios vestros, illic reperietis primum Neronem in hanc sectam, tum maximè Romæ orientem, Cæsareano gladio ferocissime. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur. Qui enim illum scit, intelligere potest, non nisi aliquod bonum à Nerone damnatum.

Vide hunc locum explicatum Adnot. nostris in Apolog. cap. 5. num. 59.

Ex eodem v. cap. Apolog. iuxta Eusebium Eccles. hist. lib. 3. cap. 20.
seu 15. & Nicephor. lib. 3. cap. 10.

ΠΕΠΙΘΕΤΕΙ ποτὲ καὶ Διομετρίδης ταῦτο ποιεῖν ἐκεῖνα, μέγας ὢν τὸ Νέρωνος ὀμότητος. Ἀλλ' οἶμαί αὐτεῖς ἔχον τι σπουδῆς, τάχιστα ἐπαύσατο, ἀνακαλεσάμενος δὲ ἐξηλάκει.

Rufini.

Tentaui aliquando & Domitianus simile aliquid, portio Neronis de crudelitate. Sed quasi homo citò destitit, ita vt etiam eos quos in exilium miserat, reuocaret.

Christophoroni.

Tentaui & Domitianus, portio Neronis, de crudelitate. Sed qua & homo, facile cœptum repressit, restituit etiam quos relegauerat.

Langij.

Tentaui & Domitianus portio Neronis de crudelitate, eadem quæ ille, facere. Sed vt opinor, aliquid habens rationis & prudentiæ, maturè destitit, reuocatis etiam iis quos in exilium egerat.

Paucis etiam de hoc aliquid adigimus Adnotat. nostris in idipsum cap. num. 60. & 61.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI,

LIBRI DE SPECTACVLIS GRÆCI, CITATIO,

ex libro de Corona Militis, cap. 6.

Ita itaque & circa voluptates SPECTACVLORVM infamata conditio est, ab eis, qui naturâ quidem, Dei omnia sentiunt, ex quibus Spectacula instruuntur, scientia autem deficiunt. Sed & huic materiæ, propter suauiludios nostros, Græco quoque stylo satisfacimus.

Amplissimè eandem materiam tractatam habes supra Tom. 2. non modo ab ipso Auctore libro Latine conscripto de Spectaculis, sed & in Adnotationibus nostris; & verò loqui hic Auctorem

de dicto libro de Spectac. non de libro de Corona militis, etiam ante me Rhenanus adnotauit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBY-

TERI, LIBRI DE VIRGINIBVS VELANDIS

Græci, Notulæ, ex eiusdem tituli

libro cap. I.

PROPRIVM iam negotium passus meæ opinionis, Latine quoque ostendam, Virgines nostras velari oportere, ex quo transitum ætatis suæ fecerint; hoc exigere veritatem, cui nemo præscribere potest.

Ex eo quod dicit Auctor Latine quoque, rectè meo iudicio colligit Rhenanus, antea Græcè scriptum fuisse librum eiusdem tituli

li, De Virginibus velandis, de qua materia tum Auctor, tum nos latissimè supra Tom. 2. in Adnotat. nostris.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBY-

TERI, DE BAPTISMO LIBRI MENTIO,

ex eiusdem tituli libro cap. 15.

ED circa hæreticos sanè quid custodiendum sit, dignè quis retractet. Ad nos enim æditum est. Hæretici autem nullum habent consortium nostræ disciplinæ, quos extraneos vtique testatur ipsa ademptio communicationis. Non debeo in illis cognoscere quod mihi præceptum est, quia non idem Deus est nobis & illis, nec vnus Christus, id est, idem. Idcircoque nec baptismus vnus, quia non idem. Quem quum ritè non habeant, sine dubio non habent; nec capit numerari quod non habetur; ita nec possunt accipere, quia non habent. Sed de isto plenius iam nobis IN GRÆCO digestum est.